

А. М. Аніщук

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

А. М. Аніщук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

*Навчальний посібник
для студентів другого (магістерського) рівня
спеціальності 012 Дошкільна освіта*

Ніжин – 2023

УДК 373.21:

A67

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 10 від 27.04.2023 р.

Рецензенти:

Онищук І. А. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Кременчуцької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка;

Пухтіна Н. П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Аніщук А. М.

A67 Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти: навч. посібн. для студентів другого (магістерського) рівня спеціальності 012 Дошкільна освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 268 с.

У навчальному посібнику висвітлено теоретико-методологічні основи та актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти. Проаналізовано міжнародне і національне законодавство з розвитку дошкільної та інклюзивної освіти. Розкрито концептуальні засади інклюзивної освіти, сучасні підходи до організації інклюзивного освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, психолого-педагогічне керівництво індивідуальним розвитком особистості дитини щодо забезпечення здобуття освіти дітьми з особливими потребами.

Матеріали посібника розкривають зміст навчальної дисципліни «Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти». Змістове наповнення сприяє формуванню цілісного погляду на проблеми навчальної дисципліни та розвитку достатнього рівня узагальнення матеріалів.

Для студентів другого (магістерського) рівня, спеціальності 012 Дошкільна освіта.

УДК 373.21:

© А. М. Аніщук, 2023

© НДУ ім. М. Гоголя, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	6
Тема 1.1. Західноєвропейські педагогічні теорії про розвиток та виховання дітей дошкільного віку	6
Тема 1.2. Вітчизняні теорії дошкільного виховання про народність у вихованні дітей дошкільного віку	25
Тема 1.3. Характеристика сучасного стану системи дошкільного виховання в Україні	40
Тема 1.4. Програмне забезпечення дошкільної освіти	61
Тема 1.5. Організаційно-педагогічне забезпечення функціонування сучасних закладів дошкільної освіти	102
Тема 1.6. Інтеграційні процеси в сучасній дошкільній освіті	119
Тема 1.7. Особистісно-орієнтована система виховання – шлях до розв’язання актуальних педагогічних завдань	136
РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	146
Тема 2.1. Система інклюзивної освіти як об’єкт державного управління в Україні	146
Тема 2.2. Міжнародне та національне законодавство у сфері інклюзивної освіти	162
Тема 2.3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами	181
Тема 2.4. Інклюзивне освітнє середовище у закладі дошкільної освіти	201
Тема 2.5. Організація інклюзивного освітнього процесу в закладі дошкільної освіти	214
ТЕЗАУРУС (ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК)	230
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	236
ДОДАТКИ	247

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні людство опинилося перед принципово новими цивілізаційними викликами, які потребують відповідних знань, внутрішньої готовності особистості, вміння адекватно оцінювати ситуацію і діяти. Державна політика у цій сфері орієнтує на обов'язковість дошкільної освіти, гуманізацію педагогічного процесу, створення сприятливих умов для розвитку дітей, в тому числі, дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення єдності роботи батьків, закладу дошкільної освіти, громадськості у їхньому вихованні. Модернізація змісту дошкільної освіти України вимагає визначення чітких методологічних засад, що враховують сучасні світові та європейські тенденції розвитку дошкільної освіти і водночас ґрунтуються на національних надбаннях, вітчизняній культурі.

Зміни, що відбуваються в національній системі освіти взагалі, дошкільній як її першій ланці зокрема, знаходять своє відображення та регулюються відповідними законодавчими документами – Законом України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, чинними програмами розвитку та виховання дітей дошкільного віку. Вони визначають основні тенденції розвитку дошкільної освіти, відповідність змін, що відбуваються, світовим тенденціям; розкривають організаційно-змістові характеристики оновлення дошкільної освіти на сучасному етапі; об'єктивують існуючі проблеми та шляхи їх розв'язання; указують на закономірності й принципи, що мають консолідувати освітній простір України.

Головний акцент у Базовому компоненті дошкільної освіти ставиться на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства. Увага педагога має спрямовуватися на головні напрямки розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини.

Реалізувати зазначені завдання повинні насамперед батьки та вихователі закладу дошкільної освіти. У зв'язку з цим, виникає потреба підготовки професійно компетентного, конкурентоспроможного фахівця дошкільної освіти, здатного до вирішення актуальних питань розвитку, навчання та виховання дітей. Професійна педагогічна освіта передбачає ґрунтовне вивчення закономірностей, форм та методів, змісту та умов,

необхідних для формування всебічно розвиненої особистості майбутнього.

Навчальний посібник містить теоретичний матеріал, який розкриває зміст навчальної дисципліни «Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти», яка відноситься до обов'язкового компонента освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня, спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Мета посібника – забезпечити студентів теоретичним матеріалом, необхідним для поглиблення та систематизації знань при вивченні навчальної дисципліни «Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти», а саме при підготовці до семінарських, лабораторних занять, виконанні самостійних та індивідуальних завдань.

Навчальний посібник складається з двох розділів.

Розділі 1. «Теоретико-методологічні основи сучасної дошкільної освіти» передбачає актуалізацію знань студентів щодо західно-європейських та вітчизняних психолого-педагогічних теорій про розвиток та виховання дітей дошкільного віку та їх актуальність на сучасному етапі; включає аналіз державних документів про дошкільну освіту в Україні, чинних програм розвитку та виховання дітей; основних чинників й умов здійснення інтеграції в системі дошкільної освіти та засобів реалізації особистісно-орієнтованої системи виховання.

У Розділі II «Актуальні проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти» розкрито роль держави у розвитку інклюзивної освіти, проаналізовано міжнародне та національне законодавство у сфері інклюзивної освіти. Розкрито основні напрями, принципи та етапи організації психолого-педагогічного супроводу, створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Навчальний посібник до курсу «Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти» розроблено відповідно до визначених потреб студента, містить теоретичний матеріал, який розкриває зміст програми навчальної дисципліни; питання для самоперевірки до кожної теми, тестові завдання.

Посібник містить тезаурус, що дає можливість студентові легко віднайти тлумачення потрібного йому терміну, та бібліографічний покажчик.

Посібник рекомендовано для студентів другого (магістерського) рівня спеціальності 012 Дошкільна освіта.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тема 1.1. Західно-європейські психолого-педагогічні теорії про розвиток та виховання дітей дошкільного віку

План:

1. Педагогічні погляди Я. А. Коменського щодо виховання дітей дошкільного віку.
2. Принцип природовідповідності Йогана Генріха Песталоцці.
3. Теорія дошкільного виховання Фрідріха Фребеля.
4. Погляди Жана-Овіда Декролі на виховання дітей дошкільного віку.
5. Методика Марії Монтесорі.
6. Вальдорфська педагогіка.

Сучасні тенденції дошкільної освіти в Україні передбачають орієнтацію на особистісне становлення та творчу самореалізацію, розвиток індивідуальності кожної дитини, створення належних умов у дошкільних установах для реалізації дитиною свого природного потенціалу.

Знання вітчизняної і світової педагогічної спадщини формує уявлення про передумови, умови, фактори, рушійні сили і тенденції розвитку ідей про дошкільну освіту. Опанування джерел і методів вивчення і розуміння педагогічних феноменів минулого допомагає глибше усвідомити, раціональніше вирішити сучасні проблеми дошкільної педагогіки та розбудувувати систему дошкільної освіти.

Звернення до педагогічного досвіду минулого, його трансформація у відповідності до нових досягнень науки, зумовили перегляд основних ідей педагогів минулого, визначення доцільності їх використання та впровадження в практику сучасних і освітніх закладів.

Особливо актуальними сьогодні є психолого-педагогічні теорії про розвиток та виховання дітей дошкільного віку Я. А. Коменського, Ф.Фребеля, Жана-Овіда Декролі, Марії Монтесорі. На особливу увагу заслуговує Вальдорфська педагогіка, як своєрідна цілісна концепція виховання і навчання дітей, автором якої є австрійський вчений і філософ Р.Штайнер.

Педагогічні погляди Я. А. Коменського щодо виховання дітей дошкільного віку

Ян-Амос Коменський (1592-1670) – видатний чеський педагог-гуманіст, засновник дидактики. Основою його педагогіки є принцип єдності людства, свободи і братерства, перешкодити якому не може ні влада, ні релігія.

У своїх творах «Велика дидактика», «Материнська школа» (1632), «Видимий світ у малюнках»(1658) та ін. значне місце відводив проблемам дошкільного виховання. Його праця «Велика дидактика» є основою наукової педагогіки. У ній педагогіка як наука здобула свій предмет і постала як окрема галузь знань. Сучасна дидактика послуговується обґрунтованими Я.А.Коменським цілями, завданнями, змістом, принципами та організаційними формами і методами навчання.

Праця «Материнська школа» стала першою у світі програмою та посібником з дошкільного виховання, а викладені на її сторінках педагогічні ідеї не втратили своєї актуальності й нині. Дошкільне дитинство Я.А.Коменський розглядав як період підготовки не лише до подальшого систематичного навчання в школі, а й до життя загалом. Він вважав, що материнська школа покликана сприяти нагромадженню дітьми конкретних уявлень і визначив обсяг елементарних знань про довкілля, якими має опанувати дитина в дошкільні роки.

Я.А Коменський виступив проти гедоністичної спрямованості (зорієнтованості на отримання насолод), оскільки, за його словами, прагнення до задоволення суперечить розумному, осмисленому життю, породжує зневагу до інших людей. Тому виховання покликане передбачити міру позитивних емоцій і тверезого обмеження, вчити дітей стриманості у словах, бажаннях і вчинках. Розвиток доброчинності з раннього віку пов'язаний з необхідністю попередження недоліків поведінки. Для цього Я.А Коменський рекомендує такі методи виховання, як *роз'яснення і вправляння у моральних вчинках*, завдяки чому дитина усвідомлює необхідність правильної поведінки, оцінює свої вчинки з точки зору загальноприйнятих вимог та очікувань дорослих. Важливо, щоб діти усвідомлювали обов'язковість дотримання моральних норм усіма людьми і не вбачали у вимогах дорослих насильства. Вправляння у моральних вчинках має бути природним

способом поведінки дітей. Основою формування моральних якостей має бути таке ставлення до інших людей, як до самого себе.

Таким чином, педагог обґрунтував головний принцип гуманістичного виховання, суть якого зводиться до твердження, що *«повага людини починається з поваги до дитини»*. Актуальною є його ідея, згідно з якою до особистості, яка формується, слід ставитися серйозно й уважно, взаємодіючи з нею на рівних. Тому, крім прикладу батьків, який дитина природно наслідує, важливий і благородний приклад вихователя. Професію педагога Я.А Коменський вважав *«найпочеснішою під сонцем»*, тому оволодівати нею можуть *«найкращі з-поміж людей»*.

Я.А Коменський розробив зміст і методику дошкільного виховання дітей: фізичного, морального та розумового. Особливу увагу приділяв підготовці дітей до школи.

Незважаючи на обмеженість деяких педагогічних засад (вимога релігійного виховання дітей), вчення його про материнську школу й досі не втратило актуальності. По-сучасному звучать його вимоги – любити дітей оберігати їх від шкідливих впливів, забезпечувати всебічний розвиток їх підготовки до життя.

Отже, основними ідеями видатного педагога, які актуальні сьогодні, є:

- обґрунтування принципу гуманізму,
- виховання моральних якостей у дітей,
- важливе значення родинного виховання,
- фізичного та розумового розвитку дитини,
- підготовка дітей до навчання у школі.

Принцип природовідповідності Йогана Генріха Песталоцці

Велике значення для розвитку теорії дошкільного виховання мали праці видатного швейцарського педагога **Йогана Генріха Песталоцці** (1746-1827). Він вважав, що кожна дитина має успадковані задатки, які потрібно розвивати. Керуючись принципом природовідповідності, він вимагав від педагогів урахувувати вікові можливості та своєрідність кожної дитини. Свій багатий досвід виховання і навчання дітей Й.Г.Песталоцці узагальнив в таких працях, як *«Лінгард і Гертруда»*, *«Лист другу*

про перебування в Станце», «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лебедина пісня» та ін.

Й.Г.Песталоцці першим усвідомив необхідність будувати навчання з урахуванням закономірностей психічного розвитку дитини. Зважаючи на особливості дитячого сприймання, він запропонував поступово переходити в процесі навчання від елементів до цілого, від близького до далекого, від простого до складного, дотримуючись водночас безперервності й послідовності освітнього впливу.

Щодо розумового виховання, вченому належать два надзвичайно важливі положення: про необхідність щонайширшого використання наочності у навчанні та про розвивальне навчання, тобто навчання, що забезпечуватиме не лише накопичення інформації, а й розвиток здібностей, готуватиме дітей до майбутньої самостійної діяльності. Велике значення він надавав принципу наочності в навчанні, як засобу розвитку у дітей спостережливості, умінь порівнювати предмети, виявляючи їх спільні та відмінні ознаки та співвідношення між ними. Спостереження в цьому зв'язку він розглядав, як найважливіше джерело пізнання. В процесі навчання Й.Г. Песталоцці рекомендував керуватися трьома правилами:

- вчити дивитися на кожен предмет як на ціле,
- знайомити з формою кожного предмета, його мірою і пропорціями,
- знайомити з найменуванням спостережуваних явищ.

Ним представлено *метод елементарної освіти*. Це певна система вправ з розвитку здібностей дитини, які педагог розробив, керуючись такими теоретичними ідеями:

- дитина від народження має задатками, потенційні внутрішні сили, яким властиве прагнення до розвитку;
- багатостороння і різноманітна діяльність дітей в процесі навчання – основа розвитку і вдосконалення внутрішніх сил, їх цілісного розвитку;
- активність дитини в пізнавальній діяльності – необхідна умова засвоєння знань, більш досконале пізнання навколишнього світу.

Й.Г.Песталоцці розглядав дошкільне виховання як важливий механізм «зробити людину людиною». Час народження дитини він вважав часом початку її навчання. Педагог-гуманіст розробив теорію та

методику елементарного навчання з тим, щоб уможливити правильний розвиток фізичних, розумових і моральних здібностей кожної дитини.

Й.Г.Песталоцці застерігав від будь-яких спроб «стригти всіх дітей під один гребінець». Пізніше принцип природовідповідності дістав всебічне обґрунтування у працях великих філософів і педагогів XVII – XVIII століть Я.А.Коменського, Д.Локка, Ж.-Ж.Руссо.

Основні ідеї педагога:

- природовідповідний розвиток розумових, моральних і фізичних сил і здібностей дитини;
- ідея розвиваючого навчання;
- теорія елементарної освіти;
- урахування вікових особливостей дітей в навчанні;
- принцип наочності в навчанні;
- вихованні істинної людяності в моральному вихованні.
- спостереження, як найважливіше джерело пізнання.
- в організації навчання просуватися від простого до все більш складного, переходити від однієї сходинки до іншої, доводячи знання та вміння дітей до можливої досконалості.

Особливо актуальним сьогодні є його твердження: «навчаючи всіх, добре вчи кожного, поєднуйте навчання з суспільнокорисною працею, постійно удосконалюйте навчання у відповідності до вимог життя, суспільства; активізуйте навчальнопізнавальну діяльність дітей, сприяйте всебічному розвитку їх здібностей і мислення».

Теорія дошкільного виховання Фрідріха Фребеля

Педагогічні теорії та практика дошкільного виховання 19 ст. пов'язані з ім'ям **Фрідріха-Вільгельма Фребеля (1782-1852)**. Вихований на класичній німецькій філософії, Ф.Фребель вважав, що виховання повинно мати чітку методологічну основу, кожен педагог має усвідомлювати мету виховання, добираючи на цій основі найефективніші засоби і методи виховання. Головним призначенням людини, він вважав усвідомлення в собі божественного начала, добровільне виявлення його у своєму житті.

Метою виховання він вважав розвиток природних здібностей дитини, у якої є зачатки духовних спрямувань, почуттів, прагнень. Отже, виховання є прагненням до досконалості.

Вважаючи надзвичайно важливим етапом розвитку немовлячий та дошкільний вік, Ф.Фребель обґрунтував необхідність взаємодії сімейного та дошкільного виховання і роль дитячого садка як продовжувача лінії виховання дитини в сім'ї, яке має оберігати, творити особистість. За його переконаннями дитячий садок дає дитині те, чого сім'я, дати не може, – спільне з однолітками життя.

У 1837 р. у м.Бланкенбург (Тюрінгія) Ф.Фребель заснував заклад для дітей дошкільного віку, якому в 1840 р. дав назву «Дитячий садок». Проіснувавши сім років, заклад було закрито через брак коштів. Однак Ф.Фребель продовжував втілювати цю ідею, займаючись підготовкою педагогів, «дитячих садівниць», яких нині називають вихователями.

Книга «Дитячий садок» є першим теоретичним і практичним узагальненням досвіду громадського дошкільного виховання. Заслуга педагога полягає в тому, що він обґрунтував і пропагував ідею громадського дошкільного виховання, надаючи важливого значення грі у розвитку особистості дитини. Він розробив дидактичний матеріал для розвитку сенсорики та пізнання навколишнього світу – так звані «дари».

Перший з них – невеликі за розміром різнокольорові м'ячі з м'якої шерсті, щоб дитина могла взяти в руки. Їх форма – куля – символізує нескінченність. Рух, «єдність у єдності». М'яч, як пише педагог, має особливу привабливість і є першою найважливішою іграшкою. Він є для дитини у багатьох відношеннях таким самим повчальним символом, як пізніше, у її зрілому віці, весь всесвіт з його явищами. Спостереження за життям дитини свідчить, що вона подібно до казкових героїв, може в усьому бачити все і з кожного предмета зробити все. І м'яч до цього цілком пристосований, оскільки він, як замкнене у собі ціле, несе зображення всього і водночас може слугувати особливим зображенням окремих предметів, наприклад, зображення яблука й усього того, що має кулясту форму і що, у свою чергу охоплює цілу низку інших предметів.

Другий дар – невеликі дерев'яні куля і кубик- мають знайомити дитину з різними формами предметів. Це протилежно рівні тіла, нерозривно пов'язані одне з одним. Наскільки вони однакові за своєю суттю, настільки й протилежні одне одному зовні. Саме на кулю можна дивитися як на тілесний вияв чистого руху, тоді як кубик можна розглядати як тілесний вияв чистого спокою.

Третій – кубик, поділений через центр з усіх сторін і паралельно їм на вісім кубиків – ілюструє уявлення про ціле і його складові частини.

Четвертий, п'ятий і шостий дари – кубики, поділені відповідно на вісім плиток, двадцять сім маленьких кубиків, також поділених на дрібніші частини. Таким чином, чітко виступають три різні типи внутрішніх напрямків: площинний, лінійний та кутовий; але насамперед – три головні напрямки, три площинні напрямки, що перетинаються під прямим кутом. Проте ці три напрямки є ще й абсолютно однаковими.

Завдяки «дарам» діти отримують елементарні уявлення про найрізноманітніші геометричні тіла, необхідні для будівельних ігор, та про форму, величину, просторові відношення, числа. Передбачалося, що на основі «дарів» дитина знайомиться з поняттями форми, величини, простору.

Ця методика («система Фребеля») набула поширення в інших країнах, а виховательок дитячих садків називали «фребелічками».

Таким чином, беручи за основу розвитку дитини її діяльність, Ф.Фребель створює теорію гри, в якій він бачить прояви елементів майбутньої діяльності дитини. Створює посібник для розвитку конструктивних навичок. Велику увагу педагог приділяв мові. Теорія Ф.Фребеля вперше в історії педагогіки стала цілісною, методично розробленою системою суспільного дошкільного виховання дітей.

Ф.Фребель розглядав розвиток дитини як розвиток властивих їй від народження інстинктів художнього, релігійного, діяльності і пізнання, однак у методиці проведення роботи з дітьми припускався елементів формалізму, ставив надто складні цілі, дещо перевантажував ігри та заняття складними філософськими поняттями. Ці та інші слабкі сторони методики роботи з дітьми дошкільного віку критикували російські та українські педагоги К.Д.Ушинський, Л.М.Толстой, Є.М.Водовозова, Є.І.Тихеева, С.Ф.Русова, Н.Д.Лубенець та ін.

Наслідуючи Ж.-Ж.Руссо, Й.-Г.Песталоцці, Ф.Фребель передбачав будувати процес навчання та виховання дитини у відповідності з її внутрішньою, індивідуальною природою. Таке виховання спрямовувалося на саморозкриття, розвиток природних здібностей дитини, на її подальше самовизначення.

Ідеї німецького педагога-мислителя, його основні думки щодо виховання дітей є актуальними і сьогодні. Вони постійно видозмінюються, удосконалюються. Історична ж значущість педагогічної діяльності Ф.Фребеля залишається незаперечною. Його ідеї є відправним пунктом для сучасної педагогічної теорії та практики. Твори Ф.Фребеля,

перекладені багатьма мовами, і зараз захоплюють читача розумінням дитячої природи, влучними зауваженнями та порадами щодо виховання підростаючого покоління.

Основними ідеями педагога щодо розвитку і виховання дітей дошкільного віку є:

- ідея громадського дошкільного виховання;
- розвиток природних здібностей дитини;
- значення гри в розвитку дитини дошкільного віку;
- впровадження принципу самодіяльності і творчого самовираження дитини у спеціально створеному середовищі;
- визнання пріоритету розвитку і саморозвитку особистості дитини, як суб'єкта діяльності;
- ідеї діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку;
- значенні фізичної активності дітей для їх інтелектуального розвитку;
- впровадженні потреби дітей до пізнання, здатності здобути самостійно відповідь на своє запитання.

Погляди Жана-Овіда Дек ролі на виховання дітей дошкільного віку

Міжнародне визнання отримала також наукова діяльність бельгійського педагога і лікаря **Жана-Овіда Декролі (1871–1932)**. Він починав роботу з дітьми з вадами у розвитку, а згодом заснував школу для здорових дітей віком від 3 до 18 років, назвавши її «школою для життя, через життя».

Головну мету виховання вбачав у моральному самовдосконаленні дитини, у навчанні і вихованні якої рекомендував спиратися на її природу, орієнтуючись на вільну діяльність. Усе це дасть змогу дитині максимально виявити притаманні тільки їй нахили.

Ж.-О.Декролі засуджував роботу навчальних закладів, у яких не враховували дитячі пізнавальні інтереси, потреби, а викладали готові знання, переважно через повідомлення педагога. На його думку, невід'ємним компонентом навчання має бути матеріал, який дає дитині навколишнє середовище: жива і нежива природа, школа, сім'я,

суспільство. Цінність такого навчання полягає в тому, що воно одночасно наближає дітей до реалізації їхніх потреб і до основ наукових знань. Виходячи з інтересів дітей, він розробив систему самонавчання, в основі якої були ігри і карткові завдання.

Однак виховання, за твердженням Ж.-О. Декролі, не повинно обмежуватися інтересами дитини. Воно мусить розгортатися у двох проекціях: «від дитини до світу – від світу до дитини». Тому основою педагогічної технології Ж.-О. Декролі є принцип *антропоцентризму*, який наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. сприяв новому осмисленню поняття «виховання». Відповідно до нього виховання розглядалось як процес розвитку дитини, що враховує її індивідуальні потреби, можливості, мотиви та інтереси.

Дитячий антропоцентризм спонукає дитину насамперед знати все про себе: з чого складається її тіло, якими є призначення та дія різних органів, як вона спить, їсть, дихає, грається, працює, чому боїться або сердиться тощо. *«Найважливіше для дитини – це знати саму себе»*, – писав Ж.-О. Декролі. Пізнаючи себе, дитина з часом відчує потребу й у пізнанні навколишнього світу. Тому пристосовувати навчання до нахилів дитини вкрай важливо саме у ранньому і дошкільному віці, усунувши із середовища все, що не пов'язане з її життям.

Ж.О.Декролі проголосив дитину центром своєї системи навчання і виховання: «Я маю на меті створити зв'язок між всіма науками, примусити їх зійтися в одному центрі. Цей центр – дитина, до якого все сходиться, від якого все розходить». У проголошенні цієї ідеї він не був першим, адже вся гуманістична педагогіка, започаткована Я.-А. Коменським, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, теж була зорієнтована на особистість дитини, а організаційно-педагогічне і методичне забезпечення конструювала з урахуванням її потреб і можливостей, дбаючи про максимальний розвиток творчих сил і здібностей кожної дитини.

Центри інтересів передбачають комплексну роботу на основі врахування основних фізичних і духовних потреб дитини. В цьому процесі вибудовується цілісна система, яку Ж.-О. Декролі назвав програмою асоційованих ідей. Центри інтересів, по суті, визначають методичний трикутник, який є стрижнем будь-якого навчального проекту. Цей трикутник містить такі елементи, як спостереження, асоціація, вираження. Визнаючи їх штучність, Ж.-О. Декролі зазначав, що кожний з них має «домішку» іншого (наприклад, процес вираження неможливий

без спостереження й асоціації). Крім того, кожний елемент має свої педагогічні завдання. Так, спостереження повинно привчити дитину свідомо сприймати явища, шукати їх причини, констатувати наслідки, робити висновки; асоціація має на меті підвести дитину до асоціювання знань, отриманих в процесі спостережень, із знаннями з інших джерел; вираження повинно репрезентувати думки дитини у зрозумілих для інших формах.

Отже, виходячи з ідеалістичної теорії інтересів і потреб, педагог розробив:

- програму розвитку дітей, яку побудовано на комплексах, так званих центрах інтересів;
- розробив систему самонавчання, педагогічну технологію, в основі якої лежав принцип дитячого антропоцентризму;
- створив систему дидактичних ігор, спрямованих на сенсорне виховання в дошкільному віці.

Система Ж.-О. Декролі вплинула на побудову педагогічного процесу в школах та дошкільних закладах різних країн.

Методика Марії Монтессорі

Марія Монтессорі (1870 – 1952) – доктором філософії, антропології, педагогіки, перша жінка-лікар в Італії. Вона розробила методику навчання розумово відсталих дітей, а потім розповсюдила її на навчання всіх дітей.

Методика Марії Монтессорі є педагогічною інновацією, спрямованою на здійснення особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей. В її основі лежить ідея про те, що кожна дитина з її можливостями, потребами, системою стосунків проходить свій індивідуальний шлях розвитку і особистим досягненням дитини є її незалежність.

Суть методики Марії Монтессорі полягає в тому, щоб зумовити самовиховання, самонавчання та саморозвиток дитини; задача ж дорослого – допомогти дитині в реалізації своєї індивідуальності. Дитині потрібно дати якомога більше речей понюхати, помацати, спробувати на смак, тобто все відчути. Дитині необхідно навчитися контактувати з предметами особисто. Сутність педагогічної теорії характеризують такі три провідні положення:

- *виховання має бути вільним;*

- виховання має бути індивідуальним;
- виховання має спиратися на результати спостережень за дитиною.

М.Монтессорі визначила основні **принципи** гармонійного розвитку особистості дитини на різних періодах її життя:

- індивідуальний підхід до дитини. Малюк сам може обирати, чим йому займатися, сам визначає, скільки часу він витратить на заняття;
- навчання обов'язково повинно проходити у грі;
- основне гасло методу: «Допоможи мені це зробити самому».

Відповідно до методики М. Монтессорі допомога дорослого дитині повинна бути мінімальною. Все, що дитина може зробити самостійно, вона має робити сама. Як наслідок, дитина інтенсивніше засвоює різні навички, набуває впевненості у власних силах, вчиться фіксувати увагу, контролювати свої дії, адекватно оцінювати себе, стає врівноваженою, рішучою. Завдання дорослого полягає у тому, щоб не діяти замість дитини, а допомагати їй організовувати свою діяльність і розвивати свій потенціал.

Для розвитку дитини необхідно створити спеціальне розвивальне середовище, яке так і називають «монтессорі-середовищем». У такому середовищі дитина зможе і захоче виявити свої здібності. Усі розвиваючі матеріали повинні бути доступні для дитини. Відповідно до системи М. Монтессорі концепція розвивального середовища має шість основних аспектів, які має враховувати педагог у своїй роботі:

- свобода та її обмеження;
- структура та порядок;
- природність і реальність;
- краса й атмосфера;
- матеріали Монтессорі;
- правила, що визначають суспільне життя мікроколективу.

Важливою складовою розвивального середовища М.Монтессорі є спеціальні дидактичні *матеріали і посібники*. М.Монтессорі постійно працювала над створенням цих матеріалів, щодня спостерігаючи за дітьми різного віку. Оскільки таких матеріалів дуже багато, розвивальне середовище прийнято ділити на зони, що дає змогу підтримувати порядок та відстежувати, яке заняття обирає кожна дитина. Зазвичай, розвивальне середовище Монтессорі-груп ділять на такі зони:

– повсякденного життя – діти вчаться обслуговувати себе та інших;

– сенсорики – містять матеріали для розвитку різних видів сприйняття (зорового, слухового, дотикового, нюхового);

– математики – містять матеріали для розвитку математичних навичок;

– граматики – діти навчаються письма та читання;

– космосу – дає змогу отримати уявлення про навколишній світ, набути перші знання з фізики, хімії, біології, історії, географії, астрономії.

Додатково можна створити й інші зони – музики, зображувальної діяльності, лабораторію тощо.

І все ж діяльність дітей у розвивальному середовищі М.Монтессорі здійснюється за *певними правилами*, основне з яких – твоя свобода закінчується там, де починається свобода іншого. Закінчивши справу, потрібно прибрати за собою, а пересуваючись по групі, не слід галасувати. Ці нескладні правила вчать дітей поважати права інших, дотримуватися порядку, раціонально організовувати своє робоче місце та діяльність.

Важливо, щоб розвивальне середовище мало *добре продуману структуру* та не містило зайвих предметів, що можуть обмежувати активність дітей. Предмети потрібно добирати так, щоб діти могли займатися з ними в автономному режимі, без допомоги дорослого.

Важливими положеннями методики є:

➤ Не слід прискорювати розвиток дитини, але, водночас не можна і пропустити той момент, коли дорослий повинен дати дитині матеріал для пізнання навколишнього світу. Дитину не потрібно ні до чого примушувати, адже малюк буде сам прагнути пізнати і випробувати щось нове.

➤ Головна рушійна сила педагогіки – це інтерес. Якщо вдасться викликати і підтримувати його у дитини, то успіх виховання забезпечений.

Одним із найкорисніших і нескладних для розуміння філософських принципів М. Монтессорі, який можна з успіхом застосовувати вдома, є *принцип сензитивних періодів*. Уся їх суть полягає в тому, що дорослому в цей час не потрібно малюка спеціально навчати, – дитина

«всмоктує» враження природним шляхом, керуючись власною величезною цікавістю.

М. Монтесорі пропонує орієнтовні терміни сензитивних періодів: *від 0 до 6 років* – період розвитку мовлення. *Від 0 до 3 років* – період сприйняття порядку. *Від 0 до 5,5 років* – період сенсорного розвитку. *Від 1,5 до 2,5 років* – період сприйняття маленьких предметів. *Від 1 до 4 років* – період розвитку рухів і дій. *Від 2,5 до 6 років* – період розвитку соціальних навичок.

Насильне примушення, як метод навчання, в цій педагогіці виключений. Діти об'єднуються в групи не за віком, а за ступенем засвоєння матеріалу. Навчальний день починається з вибору дитиною заняття на весь день, а закінчується тим, що малюки розповідають, що їм сьогодні вдалося дізнатись нового. Вся робота за системою Монтесорі будується за певним планом, з переходом від однієї сходинки до іншої, від однієї зони до іншої з дотриманням цієї послідовності.

Критичні зауваження педагогів та психологів на адресу методики М. Монтесорі

Методика М.Монтесорі має і свої недоліки. Один з них полягає в тому, що дитина розвиває всі здібності, крім фантазії і творчого мислення. Так, малюк цілком добре впорається з розрахунком кількості, але «від себе» не додасть нічого. Психодидактичний матеріал, що застосовується, не дає можливості дитині обирати вільну зону діяльності. Це негативно відображається на її творчому розвитку та не дозволяє проводити (з точки зору фантазії дитини) повноцінні ігри. Немає усвідомлення цінності та значимості вільної гри. Тому педагог має приділяти увагу саме творчому розвитку малюка, адже це вкрай необхідна риса для кожної людини, а в дитинстві вона просто незамінна, щоб пізнати весь світ в його неповторності.

Критики М.Монтесорі стверджують, що її педагогічна система знижує авторитет педагога, перетворюючи його в спостерігача і у випадку необхідності в підручний засіб для надання допомоги.

Діти в групі різного віку, і різниця може бути в декілька років. Це не дає можливості повноцінно займатися з кожною дитиною і давати їй той матеріал, який необхідний їй на даному віковому етапі. Заняття

перетворюються в „уроки добра”, старші допомагають малюкам. Безумовно, малюки на цих заняттях отримують значно більше, ніж старші діти.

Актуальність педагогічної теорії М.Монтессорі :

- виховання і навчання дітей дошкільного віку будується на індивідуальному підході до кожного вихованця, що вимагає знання особистості дитини та її розвитку;
- врахування у навчанні і вихованні внутрішніх і зовнішніх джерел розвитку кожної дитини та зв'язків між ними;
- врахування сензитивних періодів розвитку дитини;
- створення розвиваючого простору для дитини в закладах дошкільної освіти;
- врахування всіх особливостей дитячої природи і потреб дитини;
- нерозривний зв'язок дисципліни і справжньої свободи дитини.

Сьогодні методика Марії Монтессорі все активніше використовується у сфері дошкільної освіти. Вона знаходить своє відображення і в реформах, що відбуваються в освітній галузі. Впровадження педагогічних ідей відомого педагога у діяльність дошкільних навчальних закладів дасть змогу оптимізувати освітній процес, створити необхідні умови для всебічного та гармонійного розвитку дітей з раннього віку, коли, за словами Марії Монтессорі, найбільш інтенсивно протікає інтелектуальне зростання особистості.

Вальдорфська педагогіка

Вальдорфська педагогіка – це цілісна концепція виховання і навчання, автором якої є австрійський вчений і філософ **Рудольф Штайнер (1861-1925)**. Він розробив для педагогів систему знань про сутність людини, закономірності її розвитку, заклавши основи природо-відповідності у вихованні та навчанні.

Вальдорфська педагогіка є однією з різновидів втілення ідей «вільного виховання» і «гуманістичної педагогіки». Вона може бути схарактеризована як система самопізнання і саморозвитку індивідуальності за умови партнерства з педагогом.

Головною метою вальдорфської педагогіки є світоглядне, соціальне та професійне самовизначення кожної окремої особистості у контексті усвідомлення власної індивідуальної свободи та відповідальності.

Вальдорфська педагогіка спирається на принципи людинознавства, обґрунтовані видатним філософом та педагогом Р.Штайнером на початку минулого століття. Теоретичний аналіз відповідних джерел дозволяє визначити головні з них:

1. *Гуманістична спрямованість.*
2. *Принцип педоцентризму, орієнтації на конкретну дитину, урахування її індивідуальних особливостей та перспектив розвитку.*
3. *Принцип цілісного охоплення природи людини, в основі якого лежить антропософська концепція розвитку дитини через цілісну взаємодію тілесних, душевних та духовних чинників.*
4. *Принцип вікової відповідності (відповідність змісту та методики викладання психолого-педагогічним характеристикам дітей конкретного віку).*
5. *Принцип різнобічності і гармонійності, що включає гармонійне поєднання факторів розвитку інтелектуальних, почуттєвих та вольових функцій особистості.*
6. *Принцип залучення почуттєвого переживання, що передбачає як інтелектуальне, так і емоційно-вольове опрацювання дітьми будь-якого навчального матеріалу.*
7. *Принцип пов'язаності з життям.*
8. *Принцип поєднання національного та загальнолюдського у вихованні*
9. *Принцип релігійної толерантності*
10. *Принцип поєднання соціального та індивідуального, що дозволяє виховувати самодостатню, соціально адаптовану особистість.*
11. *Принцип поваги до дитини, її почуттів, здібностей та потенціальних можливостей.*

Концептуальними положеннями вальдорфської педагогіки є::

- розвиток людини здійснюється стрибкоподібно, кількома щаблями;
- розвиток дитини відбувається згідно із заданою генетично детермінованою програмою, передує навчанню і визначає його, характеризується спонтанністю та вільним проявом природних задатків;

- виховання і навчання мають бути вільними, без примусу, насильства як духовного, так і тілесного;
- свобода розглядається як засіб виховання;
- виховання і навчання пристосовуються до дитини, а не вона до них;
- дитина у процесі навчання сама проходить, досягає всі етапи розвитку людства, тому не треба забирати «дитинство», інтелектуалізувати розвиток завчасно;
- у процесі навчання поруч із дітьми знаходиться лише один педагог, досить важливим є не результат, а процес навчання;
- неабияка увага приділяється естетичному розвитку та трудовому вихованню дітей.

Основна ідея педагогічної системи – орієнтація на вільний всебічний розвиток особистості у відповідності до тенденцій віку та потенціальних можливостей людини. Саме тому навчання та виховання будуються з урахуванням поступового природного розвитку дитини, її фізичного, духовного та інтелектуального станів на кожному з етапів.

На думку вальдорфських педагогів, дитина у своєму розвитку повторює процес еволюції людського суспільства. Тому всі знання та уміння вона повинна отримати у чітко визначений термін, коли її організм буде до цього підготовлений. Вальдорфська педагогіка заперечує тезу про ранню інтелектуалізацію дитини, тенденцію починати інтенсивне навчання вже на 5 – 6 році життя, це може бути шкідливим для здоров'я дитини, забираючи сили, необхідні для формування фізичного тіла.

Тому завдання батьків і вихователів у *першому семиріччі* полягає не у прямій підготовці до школи, а в максимальному розвитку фантазії дитини, як основи творчості. Саме це потрібно майбутньому учневі, а не знання абетки чи лічби, цьому його навчать у початкових класах. Тому у вальдорфських садках діти розігрують театральні вистави, виконують ритмічні вправи під музику, грають на флейті. Такі заняття сприяють розвитку музичних здібностей, відчуття ритму, координації рухів. Крім того, дітей зацікавлюють ремеслами: вишивкою, ткацтвом, різьбою по дереву, керамікою.

Вальдорфські іграшки виготовлені з натуральних матеріалів (шишки, каштани, жолуді, кора, плетені тваринки, ляльки з тканини

тощо) – стимулюють розвиток дрібної моторики, мислення, фантазії, уяви. Головне – жодної хімії і штучних матеріалів (до речі, в інтер'єрі та побуті також).

У дитячих садках також передбачається активна участь батьків. Це може бути допомога в обладнанні території, пошиття ляльок тощо.

Важливим завданням дошкільного вальдорфського виховання є гармонічний розвиток дітей у співзвучності з оточуючим світом, що сприяє становленню впевненої у собі особистості. Знання та навички на цьому віковому етапі діти отримують через наслідування, особливого значення набуває авторитет дорослого. Поряд зі значимою людиною дитина відчуває себе впевненою та захищеною, що позитивно впливає на стан здоров'я, ставлення до світу та інших людей.

До дитячого садку приймаються діти 3,5 – 4 років, коли важливим чинником розвитку особистості починає виступати соціальне середовище. Групи дитячого садка є різновіковими, що створює можливості для формування різного типу міжособистісних стосунків. Така група нагадує багатодітну сім'ю, де старші діти піклуються про менших, а молодші – наслідують старших. Внутрішнє життя дитячого садка наповнене різноманітними видами діяльності, в якій беруть участь вихователі разом з дітьми. Це створює у групі домашню атмосферу, де діти почувають себе впевнено та захищено.

Особливого значення у дитячому садку набувають такі форми роботи як «вільна гра», «побудова казки», рухові вправи, «пальчикові ігри», що сприяють розвитку дрібної моторики та вольових функцій дитини.

Заняття мистецтвом включають: живопис фарбами, малювання восковими крейдочками, ліплення з воску, музику та спів, евритмію (мистецтво гармонійного руху), мистецтво композиції, використання казок, віршів та історій, що супроводжуються ляльковими виставами тощо. Художня діяльність сприяє розвитку душевних сил дошкільника та укріпленню його здоров'я. Ритмічність побудови виховного процесу проявляється у чергуванні навантаження та спокою, концентрації уваги у діяльності, що організується вихователем, і вільній творчості дітей.

Головне завдання вихователя дитячого садку – створити атмосферу психологічного комфорту, душевного тепла, забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини.

Отже, вальдорфська педагогіка ставить і розв'язує конкретне педагогічне завдання – допомогти дитині в її самовизначенні, створити максимальні умови для розвитку і закріплення її індивідуальності.

Варто також зазначити, що виховання у вальдорфських садках передбачає певні заборони:

1. Заборона ранньої інтелектуалізації та навчання, що досягається обмеженням навантажень на пам'ять і мислення, осягненням світу експериментальним, а не розумовим шляхом.

2. Заборона радіо, телебачення й комп'ютера, оскільки вальдорфські педагоги вважають, що ці винаходи руйнують дитячу психіку.

3. Заборона будь-якої оцінки дитини, адже дитина, яка чекає оцінки дорослого, позбувається можливості діяти, спонукаючись лише любов'ю до справи.

Таким чином, ідеї вальдорфської педагогіки є актуальними сьогодні у забезпеченні освітнього процесу дошкільного навчального закладу, де основним завданням сучасного вихователя є:

- сприяння розвитку природних здібностей дитини, надання можливостей для їх природного розкриття та зміцнення;
- розширення меж можливостей дитини;
- допомога дитині в її самовизначенні, розкритті власної індивідуальності.

Питання для самоперевірки

1. Визначте доцільності використання та впровадження в практику сучасних освітніх закладів основних ідей педагогів минулого.

2. Які методи виховання дітей дошкільного віку, запропоновані Я.А.Коменським, застосовуються у сучасному закладі дошкільної освіти?

3. В чому полягає значення праці Я.Коменського «Материнська школа» для розвитку та виховання дітей дошкільного віку?

4. Виділіть основні ідеї Я.А.Коменського, які актуальні сьогодні.

5. Назвіть педагогів минулого, які у своїх працях керувалися принципом природовідповідності. Підтвердіть свою думку цитатами із творів.

6. В чому полягає історична значущість педагогічної діяльності Ф.Фребеля?

7. Розкрийте значення «дарів» Ф.Фребеля для розвитку дитини дошкільного віку.

8. Що є основою педагогічної технології Ж.-О. Декролі?

9. Значення методики Марії Монтесорі на сучасному етапі.

10. Визначте спільне та відмінне в методиці М.Монтесорі та Вальдорфській педагогіці.

Використані до теми джерела

1. Аніщук.-А.М. Актуальні проблеми дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім.М.Гоголя, 2015.152 с.

2. Грушевська І. В., Сидоренко Н.М. Використання спадщини М. Монтесорі у дошкільних навчальних закладах України. *Пошуки і знахідки: матеріали наукової конференції ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (квітень 2015)* / За заг. ред. Т. А. Євтухової. Слов'янськ, 2015. Вип. 15.С.49–53. URL: <http://dspace.luguniv.-edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1646/1/Montesoru.pdf>

3. Іванюк Г.І. Клок Н.В. Актуальні ідеї Марії Монтесорі щодо розвитку особистості дитини дошкільного віку. *Молодий вчений*, N 7 (71) липень, 2019 р.С.248-252. URL:<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3234/3199>

4. Машкіна Л, Педагогічна система Жана-Овіда Декролі. *Педагогічний дискурс*, випуск 16, 2014 / *Pedagogical Discourse*, Volume 16, 2014. С.119-124. URL : <https://core.ac.uk/download/230564969.pdf>

5. Передерій О.Л. Вальдорфська педагогіка як цілісна система навчання, виховання та розвитку особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. КПУ :Запоріжжя. 2012. № 23 (76). С. 152–159. URL:http://www.nbu.gov.a/-portal/soc_gum/pfto/2012_23/files/P2312_22.Pdf.

6. Розвиток вільної, самостійної особистості дошкільника за методом Марії Монтесорі: навчально-методичний посібник / упорядники Н.І. Нечипорук, В.В. Самаріна, Н.А. Штика. За ред. Н.І. Клокар. Біла Церква: КОПОПК, 2010.136 с.

7. Фунтікова О.О. Вальдорфський дошкільний заклад як спроба змінити на краще українське суспільство. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Випуск 26.-2012. С. 396-405.

8. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / за ред. З.Н.Борисової, В.І.Кузьменко. К.: Вища школа, 2004. 511 с.

9. Якименко С.І. Міленіна Г.С. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтесорі: порівняльний аналіз : монографія. Київ : Слово, 2015. 296 с.

Тема 1.2. Вітчизняні теорії дошкільного виховання про народність у вихованні дітей дошкільного віку

План:

1. Ідеї народності у творчості Г.Сковороди.
2. Народність у педагогічній діяльності К.Ушинського.
3. С.Русова про розвиток національного дошкільного виховання.
4. Ідеї народного дитячого садка у працях Н.Лубенець.
5. Педагогічні положення А.Макаренка.
6. Етнопедагогічні засади у творчості В.Сухомлинського.

У Статті 7 Закону «Про дошкільну освіту» зазначається, що одним із завдань дошкільної освіти є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля.

Згідно Концепції дошкільного виховання в Україні, її програмою передбачається розвиток у дітей національної культури, яка є внеском у загальнолюдські надбання демократичності, гуманізму, совісті, честі, гідності, громадянськості; виховання дітей на історичному минулому, яке формує у них патріотизм та інтернаціоналізм. Розглядаючи нормативно-правові документи з дошкільної освіти, можна стверджувати, що однією з задач дошкільної освіти є формування в дітей національної свідомості.

Ідеї народності у творчості Г.Сковороди

Григорій Савич Сковорода (1722–1794) виступає з обґрунтуванням ідей народності та природовідповідності (спорідненості) у вихованні та освіті загалом. Педагогічні погляди Г.С.Сковороди зросли на традиціях національної етнопедагогіки. У дусі народної мудрості він пропонує виховувати в дітей помірність бажань, повагу і любов до батьків, зважати на природу, нахили, інтереси дітей, їх обдарування. На його думку, *мета виховання* – підготовка вільної людини, гармонійно розвиненої, щасливої, корисної для суспільства, людини, здатної жити і боротися. Наголошував, що виховання слід спрямовувати відповідно до природних особливостей дітей, а виховувати мають право люди гуманні,

чуйні, чесні, які можуть бути прикладом для наслідування. Людина, за його словами, є «мікрокосмос» у «макрокосмосі». Філософський принцип гуманізму він розглядав як втілення у вихованні віри у благородне особистісне начало, повагу педагога до дитини. Г.Сковорода висунув ідею «спорідненого» виховання, тобто пізнання і вдосконалення природних здібностей кожної людини.

Виховання, за твердженням Г.Сковороди, має бути «спорідненим», тобто таким, що відповідає можливостям дитини. Г.Сковорода обстоював ідеї трудового виховання, розумового і всебічного розвитку дітей незалежно від їхнього становища і заслуг батьків.

У своїх поетичних творах він вчить народ, як жити, працювати, виховувати дітей, ураховуючи їхні природні та індивідуальні здібності. Вирішального значення у формуванні справжньої людини надавав сімейному вихованню, як першопочатковому, фундаментальному для подальшого виховання, самовиховання і навчання.

Виступав з критикою на адресу представників заможних класів, у родинях яких дітей виховували найняті вихователі, що надавали їм штучну освіту, не готуючи до справжнього життя («Вдячний Єродій», «Зозуля та Косик» та ін.).

Провідне місце у всебічному розвитку відводив розумовій освіті та формуванню моральних якостей. Г.Сковорода одним з перших в українській педагогіці звертається до особистості вчителя. На його думку, вчитель має насамперед дбати про розвиток природних нахилів та можливостей дитини. Важливим у цьому зв'язку є його положення про взаємоповагу та дружбу між дитиною і вчителем. Важливе значення приділяв вивченню рідної мови, де вирішальну роль відводив учителям, для яких розробив низку дидактичних і методичних положень.

Він пропустив через свій розум і серце, як через призму, величезні здобутки національної народно-педагогічної скарбниці, сприйняв, осмислив, оцінив і відобразив її в тому вигляді у своїх літературних і педагогічних творах, у якому її могли розуміти більшість висококультурних, малописьменних і зовсім неосвічених верств тодішньої української нації.

Отже, Г.Сковорода увійшов до історії вітчизняної педагогіки як один із перших народних учителів, засновників гуманістичної та демократичної педагогіки. Заслугою мислителя є обґрунтування ним принципів гуманізму, народності та природовідповідності у вихованні, які залишаються актуальними і сьогодні.

Народність у педагогічній діяльності К.Ушинського

Своєрідним етапом у розвитку дошкільної педагогіки була педагогічна діяльність *Костянтина Дмитровича Ушинського (1824-1871)*, який підняв педагогіку на високий науковий рівень.

На думку К. Ушинського, центральною ідеєю всієї педагогічної системи є *ідея народності*, що поєднується із принципами моральності й гуманності. Обґрунтувавши положення про те, що кожна педагогічна система має особливу мету та особливі засоби для досягнення цілей, він переконливо довів, що народ, який хоче зберегти свою самобутність, повинен опиратися на власну національну систему виховання, яка ґрунтується на народній педагогіці.

Метою виховання педагог вважав гармонійно розвинених людей, а засобом досягнення цієї мети – створення народної системи освіти, яка відповідала б потребам народу, його особливостям і виховувала б духовну, творчу особистість. К. Ушинський наголошував, що мета виховання тісно пов'язана з культурою рідного народу, оскільки воно створене народом і засноване на народних засадах, має виховну силу, якої позбавлені системи, що ґрунтуються на абстрактних чи запозичених в інших народів ідеях: *«Основа виховання і мета його, а значить, і головний його напрям різні в кожного народу і визначаються народним характером»*, тому *«не можна запозичити чужого характеру і тієї системи, в якій виявляється характер»*. На цій підставі він обґрунтував такі висновки:

— загальна система народного виховання для всіх народів неможлива ні на практиці, ні в теорії;

— кожен народ формує свою систему національного виховання, а тому запозичення одним народом у іншого виховних систем неможливе;

— досвід народів у вихованні є дорогоцінною спадщиною для всіх настільки, наскільки досвід всесвітньої історії належить усім народам. *«Як не можна жити за зразком іншого народу, яким би принадним цей зразок не був, так не можна виховувати за чужою педагогічною системою, яка б вона не була струнка і добре обдуманна. Кожний народ щодо цього повинен випробувати свої власні сили»*.

Найважливішим засобом народного виховання, за переконанням К.Ушинського, є вся народна культура як єдине ціле. Всі елементи народної культури – мова, казки, духовні й літературні традиції, –

впливають на формування базових якостей особистості та особливості національного характеру. Але особливе місце у вихованні він відводить все-таки рідній мові як складовій народної культури. Саме рідна мова, на думку К.Ушинського, має найбільший духовно-моральний вплив на розвиток дитини: «Кожне слово мови, кожна його форма, кожне вираження є результатом думки й почуття людини, через які відбилася у слові природа країни та історія народу. Успадковуючи слово від предків наших, ми успадковуємо не тільки засіб передавання наших думок і почуттів. Від всього життя народу це єдиний живий залишок на землі, і ми – спадкоємці цього живого багатства, у якому вміщено всі результати духовного життя народу», - писав педагог.

Переконливі приклади і засоби морального вдосконалення особистості, які споконвіків використовував український народ, К.Ушинський знайшов у фольклорі, зокрема у казці. У результаті тривалих спостережень за народним вихованням учений стверджував, що ніхто не здатний «змагатися в цьому випадку з педагогічним генієм народу». Ідеал людини, представлений в українському фольклорі, на думку вченого, позначений кращими людськими якостями, як-от: чесність і працьовитість, співчуття і прихильність до слабких і покривджених, патріотизм та оптимізм у найскрутніші хвилини життя, товариська взаємовиручка, щире прагнення до знань і краси.

Послуговуючись принципом народності у вихованні, К.Ушинський розробив методику розвитку мовлення дітей дошкільного віку, ознайомлення їх з природою, організації ігрової діяльності, художнього читання, написав багато літературних творів для дітей. Що стосується народності мови, він писав: «мова кожного народу створена самим народом. Чим більше освічена людина, тим більше вона повинна цінувати перлини народної мови. Оскільки в ній «одухотворяється весь народ, вся його батьківщина, вся історія духовного життя народу. Мова є народним педагогом, наставником, який вчив дітей і тоді, коли не було книг, шкіл, і продовжує вчити до кінця історії».

Дитина в педагогіці К.Ушинського виступає як джерело і результат педагогічної діяльності. Вихователь ніколи не повинен забувати, що він виховує «не раба собі та іншим», а вільну, самостійну людину, яка з часом керувалася б своїм розумом і совістю та мала достатньо енергії для того, щоб виконувати вимоги і взагалі досягати того, чого прагне. Особистість педагога К.Ушинський порівнював із променем сонця,

животворним джерелом, необхідним для успішного розвитку дитини, а майстерність педагогічної діяльності – з творчістю художника і скульптора. У зв'язку з цим народне виховання потребує народних учителів не тільки тому, що вони навчають народ в народних школах, а тому, що вони вийшли справді з середовища народу.

К.Ушинський написав працю «Про народність у громадському вихованні». Він писав: «Є одна лише загальна для всіх природжена схильність, на яку завжди має розраховувати виховання: це те, що ми звемо народністю. Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню надійний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з її поганими природними, особистими і родовими нахилами».

У своїй праці «Людина як предмет виховання» К. Ушинський висунув і обґрунтував найважливішу вимогу, яку повинен виконувати кожен педагог, – будувати освітню роботу з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей, систематично вивчати дітей в процесі виховання.

Таким чином, центральною ідеєю педагогічної спадщини К. Ушинського була ідея народності і рідного слова, як основи навчання і виховання підростаючих поколінь. Основними його тезами є:

- навчання повинно проводитись рідною мовою;
- мова є найживіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живучі та майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле; коли зникає народна мова, – народу нема більше!..
- загальної системи народного виховання для всіх народів немає не тільки на практиці, а й у теорії... У кожного народу своя особлива національна система виховання...” [8, с. 102];
- не можна переносити систему виховання й навчання одного народу для іншого, оскільки вони розвивалися за різних умов і в різні історичні епохи;
- засобами формування світогляду дитини є такі естетичні фактори, як рідна мова, культурно-історичні традиції, адже у них народна мудрість концентрується в образно-емоційних узагальненнях, забезпечуючи вплив на особистість малюка.

Педагогічні ідеї великого педагога нині успішно втілюються під час розбудови самостійної Української держави, у відродженні й розвитку національної дошкільної освіти.

С.Русова про розвиток національного дошкільного виховання

Софія Федорівна Русова (.(1856—1940), праці якої – не тільки історичний факт, а й цілком сучасний із сьогоднішніх позицій погляд на загальну проблему освіти, визначення її цілей, завдань, основних принципів побудови змісту, форм і методів організації виховання і навчання.

Ядром її педагогічної системи є *ідея народності у вихованні*. Ця ідея пронизує практично всі педагогічні твори вченої, яка вважала, що всі ступені освіти, все виховання має будуватися у відповідності з особливостями і потребами свого народу, на основі його історичного минулого, культури, побуту, мови, звичаїв, традицій, обрядів, психології.

Досить актуальною залишається педагогічна інновація, пов'язана з утіленням в життя ідей С. Русової щодо *національного виховання дошкільників*.

Національний дитячий садок – заклад дошкільної освіти, який забезпечує трансляцію культури народу, сприяє етнізації особистості, засвоєнню духовних надбань нації. Основою діяльності національного дитячого садка є етнопедагогіка, яка орієнтує на використання у вихованні рідної мови, усної народної творчості, народного мистецтва, звичаїв, обрядів, свят; ознайомлення дітей з рідним краєм, його природою, географією, історією, народною творчістю, традиціями, обрядами, оберегами, символами; включення дітей у спілкування з дорослими й однолітками; залучення їх до етичних бесід, народних ігор, свят, діяльності, пов'язаної з традиціями народу тощо.

С.Русова, яка обґрунтовуючи значення національної системи дошкільного виховання, виявила неабиякий таланти психолога і материнське розуміння неповторності дитячої особистості. *Головне завдання* виховної системи вона вбачала у формуванні людського в дитині, створенні можливостей для виявлення її творчих сил, діяльного ставлення до життя. Її праця «Дошкільне виховання» стала першим українським підручником з дошкільної педагогіки (за основу було взято лекції, прочитані слухачкам Фребелівського педагогічного інституту в Києві).

Національний дитячий садок С.Русова розглядала як виховний заклад, у якому дитина прилучається до культури свого народу. *Метою*

виховання дітей дошкільного віку, на думку педагога, мають бути не знання, а збудження в дитині її духовних сил, розвиток пізнавальних здібностей, виховання почуттів. Крім рідної мови, важлива роль у цьому належить природознавству як засобу виховання духовності дитини з перших років життя. Виховання дитини «на рідному ґрунті» активізує «її творчу діяльність, розворушує її думки, її цікавість». Тому навчання повинно здійснюватися рідною мовою. Педагог писала: «Бо як узяти дитину 3-5 літ, то вона, звісно, знає, розуміє тільки ту мову, якою до неї балакає мати, яку вона повсякчас чує від перших хвилин свого життя навкруги себе. Тільки з цією мовою – з цими згуками, словами, виразами – в зв'язку й працює її душа. Тільки до неї озивається, ледве що розпочинаючи працювати, розум дитини». Дані вимоги до виховання і навчання дошкільників, на думку С.Русової, повинні підсилюватися психологічними умовами, серед яких першорядною є *вимога індивідуалізації виховних впливів*, врахування того, «що найближче духовному складу» дитини.

Великий педагог визнавала родинне виховання за найкраще і наполягала на тому, що для виховання гармонійної людини потрібно, щоб воно було індивідуальним, пристосованим до природи дитини, національним, незалежним від тих чи інших урядових вимог. У своїй праці «Дошкільне виховання», вона писала, що справу виховання бажано поставити якнайближче до природних нахилів дитини і до вимог життя, в якому перебуває, у зв'язку зі світоглядом того народу, з психологією тієї нації, з яких походить дитина.

Національне виховання є певний ґрунт у справі зміцнення моральних сил дитини й оновлення, відродження душі народу. Так, через національне виховання дитина здобуває певний ґрунт задля самостійного розвитку й навчиться шукати і знаходити у вселюдській культурі ті скарби -художні, наукові і моральні, які можуть стати їй найріднішими, бо не нав'язані вони їй збоку, а органічно прищеплені до її душі.

Актуальність педагогічних ідей С. Русової обумовлюється тим, що низка її праць зорієнтована на розкриття ідей національного дошкільного закладу, особливо бережного ставлення до підростаючого покоління, обов'язкового врахування індивідуальних можливостей кожної дитини, її неповторності та унікальності. Принципи, що за ними,

як вважала Русова, має будуватися український заклад дошкільної освіти, становлять таку систему:

- дитячий садок має працювати на засадах сучасних положень психології і педагогіки про закономірності та умови розвитку дитини, найдоцільніші для дошкільного віку методи виховання;
- дитячий садок має бути пронизаний національним духом свого народу, закладатися на демократичному ґрунті;
- психологічною основою виховання має бути творча діяльність дитини;
- дошкільне виховання має сприяти якнайкращому розвитку мовлення дітей;
- дошкільне виховання має поєднувати народну педагогіку із сучасними дослідженнями в галузі вікової психології, відроджувати традиції, що дають дітям відчуття своєї причетності до національних основ і визначити орієнтири на майбутнє, перспективи наступної роботи;
- створення можливостей для запровадження дослідницької роботи з метою стимулювання пізнавальної активності дітей;
- серйозна увага до проблем родинного виховання як найбільш природної основи повноцінного психічного і фізичного розвитку особистості.

За ідеями С.Русової сьогодні працюють дошкільні заклади Києва, Кіровоградської, Київської, Донецької, Сумської, Рівненської, Чернігівської, Черкаської та інших областей. Праці С. Русової – не тільки історія педагогічної і психологічної думки, а й цілком сучасний погляд на загальну проблему освіти, визначення її цілей, завдань, основних принципів побудови, змісту, форм і методів організації виховання, що забезпечують повноцінний розвиток дитини як особистості.

Ідеї народного дитячого садка у працях Н.Лубенець

На початку 20 ст. розгортає свою діяльність **Наталія Лубенець (1877- 1943)**, яка очолювала Київське товариство народних дитячих садків, видавала журнал «Дошкольное воспитание», читала лекції у Фребелівському педагогічному інституті, працювала в Колегії дошкіль-

ного виховання при Департаменті народної освіти. Педагогічні ідеї Н.Лубенець стосувалися розкриття особливостей дошкільного віку, його важливості для розвитку особистості дитини, забезпечення умов для роботи народних дитячих садків, а також кваліфікованої підготовки педагогічних кадрів. Особиста переконаність у необхідності підвищення уваги до дошкільного дитинства, ставлення до маленької дитини як до вільної, самостійної особистості спонукала її широко вивчати досвід роботи зарубіжних дошкільних установ, відомих авторських систем розвитку маленької особистості, що існували на той час. Її основні праці «Фребель і Монтесорі», «Суспільне та сімейне начала в дошкільному вихованні», «Народний дитячий садок».

Н.Д. Лубенець, обгрунтовуючи ідею народного дитячого садка, акцентує увагу на вимогах до особистісних якостей вихователя. Характер стосунків між вихователем і вихованцями у дитячому садку Н. Лубенець розглядає з позицій педоцентризму або вільного виховання, вона вказує на необхідність глибокої поваги, турботи, любові до кожної дитини, здатності вихователя бачити в кожній дитині індивідуальність і забезпечувати умови для її гармонійного і всебічного розвитку. Зміст освітньо-виховної роботи у дошкільному закладі педагог спрямовує на творчий розвиток особистості та розкриття здібностей кожної дитини. Такі підходи до виховання і навчання характерні і для сучасної дошкільної освіти та можуть слугувати засадам її гуманізації.

У своїх працях педагог підкреслює, що вихователя повинна характеризувати бездоганна поведінка на основі таких властивостей, як терпіння, послідовність, пунктуальність, ввічливість, охайність. Особливе значення має почуття міри вихователів, яке повинно регламентувати ставлення до дітей, любов до яких має бути розумною. З сумом відзначає Н.Лубенець, що в народних дитячих садках ще дуже мало інтелігентних і тактовних виховательок. Але головне, на думку педагога, щоб вся система виховання в народних дитячих садках базувалася на національній основі. «Народний дитячий садок, – пише Н.Лубенець, – має бути національним, враховувати характерні особливості дітей певної національності. Тобто, необхідно прагнути до того, щоб при виборі ігор, пісень, казок, розповідей, враховувалися національні особливості дітей. В такому випадку дитячий садок, зберігаючи основну ідею, будучи загальнолюдським, пристосовується до народних вимог і буде житте-

здатним». Ця думка збігається з поглядами на організацію виховання педагогів-гуманістів, незалежно від їх національності, як в Україні, так і за її межами.

Заслуговують на увагу і засвідчують відповідність сучасним вимогам погляди педагога на мету, завдання, принципи роботи закладів дошкільної освіти, вимоги до організації дитячої діяльності. Розробки педагога спрямовувались на визначення і впровадження таких видів діяльності дитини, в яких найбільше проявляється активність, самостійність, творчість, розвиваються та зміцнюються фізичні сили дитячого організму, формуються необхідні моральні та суспільні якості, естетичні смаки, які сприяють всебічному гармонійному розвитку дошкільника.

Актуальними для розвитку сучасної дошкільної освіти є позиції Н.Лубенець щодо створення на терені України державних та приватних сімейних дитячих садків і ясел, де були б створені найкращі умови для зміцнення здоров'я дитини, розвитку її творчих здібностей, формування моральних якостей, елементарних трудових навичок, естетичного виховання тощо. Рекомендації педагога із зазначеного питання у наш час можуть сприяти розвитку різних типів закладів дошкільної освіти в Україні з орієнтацією на кращі здобутки вітчизняного і світового досвіду дошкільної освіти.

Визначено внесок Н. Лубенець у розв'язання *проблеми наступності між дошкільням і початковою школою*, яка залишається актуальною і нині. Питання теорії і практики дошкільного виховання педагог тісно пов'язувала з проблемами початкового навчання, виступала за спільні зусилля вихователів і вчителів у навчанні і вихованні дітей. Вона запропонувала такі основні напрями, за якими необхідно спрямовувати роботу із забезпечення єдності і наступності освітньо-виховної роботи в дитячому садку і школі:

- підтримка та зміцнення фізичного здоров'я дітей;
- встановлення доброзичливих взаємин між дитиною та вихователем, а згодом з учителем;
- відповідна організація діяльності дітей, яка передбачає продовження школою розпочатого у дитячому садку, а саме: включення у шкільні програми малювання, ліплення, вирізання з паперу, музики, елементів ігрової діяльності та трудового навчання; зовнішній вигляд дитячого садка і

школи мають відповідати естетичним нормам, адже дитина виховується не лише спеціальними прийомами і методами, а й усім середовищем, яке її оточує;

- вільне, активне і невимушене перебування дитини у дошкільному закладі як основа дисципліни у школі.

Така система педагогічної роботи із забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланкою освіти може бути врахована сучасними педагогами у навчально-виховному процесі.

Н. Лубенець виробила конкретні вимоги до особистості вихователя, вказала на необхідність його фахової теоретичної і практичної підготовки, підкреслила специфіку педагогічної праці у дошкільному закладі та розкрила основні підходи до дітей дошкільного віку. Вона розглядала педагогічну професію як творчу. Про це свідчать риси, які були притаманні і самій Н.Лубенець: любов до дітей, високий професіоналізм, педагогічний такт та постійний саморозвиток. Вибір професії вихователя, на думку педагога, повинен ґрунтуватись на природній схильності до роботи з дітьми. Обґрунтовані Н. Лубенець пріоритетні напрями педагогічної діяльності вихователя мають важливе значення для підготовки фахівців з дошкільного виховання в сучасних умовах.

Таким чином, педагогічна спадщина Н. Лубенець й у наш час не втратила свого значення, заслуговує на уважне і глибоке вивчення та творче використання її порад у роботі дошкільних закладів.

Етнопедагогічні засади у творчості В.Сухомлинського

Принцип народності у вихованні отримав подальший розвиток у педагогічній спадщині *Василя Олександровича Сухомлинського (1918 – 1970)*. Про принцип народності він писав як про найповніше відбиття духовних скарбів народу, його багатовікової культури, творчих здібностей і діяльності. Педагогічний прогрес В.Сухомлинський ставить у залежність від вивчення й освоєння скарбів народної педагогіки: «Про народну педагогіку ніхто дотепер серйозно не думав, і, очевидно, це принесло багато лиха педагогіці. Я впевнений, що народна педагогіка – це осередок духовного життя народу. У народній педагогіці розкриваються особливості національного характеру, особистість народу».

В.Сухомлинський підкреслював необхідність і важливість вивчення моральних ідей народу і педагогічних поглядів, що впливають із них. Він вважав, що, попри багатство й величезне практичне значення народної педагогіки, вона належною мірою не вивчається, глибокі дослідження з цих проблем не проводяться.

В. Сухомлинський розумів, що все навколо дітей повинно бути для них в естетичному відношенні безцінним, тобто щоб в усе була вкладені їхня велика праця, почуття. Він прагнув, аби дитина бачила красу природи, що стає ще кращою від її піклування. У якому б місці шкільної ділянки площею близько 5 гектарів не перебував учень Павлиської школи, він завжди міг бачити навколо себе плодів дерева: найяскравіше поєднання первозданної краси із красою, створеною руками людини. Плодоносний сад і в прямому, і у філософському змісті – серцевина педагогіки В. Сухомлинського. У системі трудового виховання В.Сухомлинського є положення про те, що праця дозволяє найповніше і яскраво розкрити природні задатки й схильності дитини. Аналізуючи готовність дитини до трудового життя, потрібно думати не тільки про те, що вона може дати суспільству, але й про те, що праця дає особисто дитині. «У кожній дитині є зародки якихось здібностей. І щоб запалити їх, необхідна іскра», – писав педагог.

Педагог зазначав, що саме казки, ігри, власна творчість дітей, завдання на кмітливість із народної педагогіки відкривають найкоротший шлях до найсучаснішого в науці, до абстрактних понять, тому що збуджують, розвивають, збагачують мислення дитини.

З усіх засобів виховання найважливішим В.Сухомлинський вважає *рідне слово*. Він стверджує, що за посередництвом слова дитина стає сином народу. Тому в його творах так багато прислів'їв, приказок, казок, притч, оповідань, легенд і переказів. У багатьох книгах, а також статтях педагог розкриває виховні можливості народної мови, усного і друкованого слова. Особливо плідними у творчості В. Сухомлинського були шістдесяті роки, коли одна за одною в періодичній пресі з'являлись його статті про рідну мову, зокрема, «Слово про слово» (1964), «Слово і мислення» (1965), «На трьох китах» (1967), «Слово рідної мови» (1968), «Стежка до квітучого саду» (1969), «Джерело Невмирущої Криниці» (1970). У них педагог застерігає від духовного зубожіння, постійно

шукаючи шляхи захисту підростаючого покоління від морального спустошення.

Він вважає ефективними народні форми збереження й поширення педагогічної мудрості. «Школа стає справжнім вогнищем культури лише тоді, – говорить В.Сухомлинський, – коли в ній панують чотири культури: *культ Батьківщини, культ людини, культ книги й культ рідного слова*».

Серед різних засобів виховання В.Сухомлинський виділяв *виховання красою*. Саме звертання до краси, облагороджування душі, переживання краси й виховує почуття дитини настільки, що вона стає сприйнятливою до слова, тобто виховується. В.Сухомлинський спочатку навчає відчувати красу природи, потім красу мистецтва й нарешті підводить вихованців до розуміння вищої краси: краси людини, її праці, її вчинків і життя. Він зазначає, що виховання почуттів – найважче в роботі педагога.

Принцип народності у вихованні у В.Сухомлинського глибоко гуманістичний та інтернаціональний. У вихованні дітей у дусі дружби народів він виділяє два взаємозалежні напрямки. *Мета першого* – виховання братніх почуттів до дітей інших національностей. Найпопулярнішими були заочні подорожі Батьківщиною, подорожі тематичні, присвячені окремим сторінкам розвитку культури, літератури, мистецтва братніх народів. Поступово в дітей формувалося емоційно-ціннісне ставлення до людей іншої національності, яке проявлялося в конкретній діяльності. Організація цієї діяльності – *другий напрямок* процесу виховання дітей у дусі дружби народів.

Одним із провідних напрямків виховання засобами народної педагогіки у творчій спадщині В.Сухомлинського є *материнська педагогіка*. Культ матері, взагалі жінки виховує в дітей тендітне ставлення до старості, сім'ї, жінки, формує розуміння свого призначення й соціальної ролі у житті. Сутність материнського культу вчений вбачає у тому, щоб, слухаючи казки, легенди про матір кожен вихованець змалку брав на себе частину нелегкої роботи матері. «Менше шуму про добрі вчинки для людей і більше турботи про рідну матір» - девіз виховної роботи Павлиської школи.

В останніх книгах В.Сухомлинського, у всіх його останніх статтях значний акцент робився на необхідності відродження прогресивних педагогічних традицій народу, на широке впровадження їх у сім'ю й школу. Він розповідав казки дітям, разом із ними співав народні пісні,

організовував проведення народних свят. Його учні самі придумували казки, писали твори за прислів'ями, розв'язували народні задачі-загадки. Елементи народної творчості використовувалися в оформленні школи, класів, кабінетів, зали, рекреацій. Він культивував трудові традиції, з метою виховного впливу пропагував народне мистецтво й обрядовість, навчав дітей народних правил пристойності й гарного тону. Обстановку, у якій спілкувалися діти поза школою, він максимально наближав до тієї, у якій гралися, трудилися й розважалися діти народу.

Таким чином, до основних засобів народного виховання В.Сухомлинський відносить:

- культ рідного слова;
- книги, використання оповідей про людей, легенд, казок, прислів'їв, народних ігор, обрядів, традицій;
- навчання дітей осмисленої праці, прищеплення поваги до праці їхніх батьків й інших людей;
- добір трудових завдань;
- виховання ніжного й чуйного ставлення до природи, розуміння й відчуття навколишньої краси, прагнення примножити її внеском своєї праці.

Виходячи з основних завдань, які постають перед сучасною педагогічною наукою, є необхідним використання етнопедагогічних засад виховання в освітньому процесі. В наш час існує багатий досвід освітніх закладів, які застосовують елементи національної педагогіки В.Сухомлинського у своїй практиці.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте значення поняття «національний дитячий садок».
2. Обґрунтуйте, як сьогодні реалізуються ідеї Г.Сковороди щодо розвитку і виховання дітей дошкільного віку.
3. Розкрийте принцип народності у працях К.Ушинського.
4. Обґрунтуйте значення національної системи дошкільного виховання в педагогічних поглядах С.Русової.
5. Виділіть принципи, визначені С.Русовою, які мають лягти в основу розбудови українського заклад дошкільної освіти.
6. Розкрийте ідеї народного дитячого садка у працях Н.Лубенець.

7. Виділіть напрями, визначені Н.Лубенець, за якими необхідно спрямовувати роботу із забезпечення єдності і наступності освітньо-виховної роботи в закладі дошкільної освіти і школі.
8. Які ідеї В.Сухомлинського є актуальні сьогодні?
9. Назвіть етнопедагогічні засади у творчості В.Сухомлинського.
10. Визначте основні засоби народного виховання за В.Сухомлинським.

Використані до теми джерела

1. Аніщук.-А.М. Актуальні проблеми дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім.М.Гоголя, 2015.152 с.
2. Багалій Д. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода. К.: Обрій, 1992. 542 с.
3. Вовкочин Л. Ю. Захаренко С.О. Актуальність ідей Григорія Сковороди щодо сімейного виховання уконцепції нової української школи. Серія «Педагогічні науки». Випуск No 3.2020 С.169-175. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3940/4205>
4. Коваленко Є. І. Педагогічні ідеї Софії Русової в контексті сучасності. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2016. № 1. С. 296-300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp-2016_1_55
5. Костянтин Ушинський: наук.праці / упоряд. та наук. ред. Д.Герцюк, П. Сікорський. Львів: СПОЛОМ, 2014. – 210 с. (Серія: Видатні українські педагоги, вип. У).
6. Куліш Т. І. Проблеми дошкільного виховання у творчій спадщині Наталії Лубенець (1877- 1943): дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. К., 2006. 230 арк.
7. Макаренко А. С. Книга для батьків. Лекції про виховання. К.: Рад. школа, 1972. 334 с.
8. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / упоряд. О.В.Проскура. К.: Освіта, 1996. 304 с.
9. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори: У 4 кн. Кн.3. За загальною редакцією Є.І.Коваленко; упор. Є.І.Коваленко, О.М.Таран. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2008.240 с.

10. Садова І.І. Ідея народності у педагогічній концепції Костянтина Ушинського. Збірник наукових праць. Випуск 17 (2–2014). С.109-113.

11. Сухомлинский В. А. Сердце віддаю дітям. К.: Рад. шк., 1981. 382 с.

12. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа. Вибр. тв. в 5-ти томах. Т.4. К. : Рад. шк., 1977. С.206-300.

13. Ушинський К. Д. Рідне слово. В 2 т. К., 1983. Т. 1. С. 123/

14. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні. *Вибрані педагогічні твори: У 2 т. Т.1.* К.: Рад шк., 1983. С. 82-102.

15. Ушинський, К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Вибрані педагогічні твори. У двох томах. *Теоретичні проблеми педагогіки.* К. : Рад. школа, 1983. –Т. 1. 488 с.[6, с. 15-16].

16. Хорошев О.М. До питання впливу філософії Г.Сковороди на його педагогічні погляди. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/-123456789/5937/1/Хорошев%20О.М.%20Тези.pdf>

17. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / за ред. З. Н. Борисової, В.І.Кузьменко. К.: Вища школа, 2004. 511 с.

Тема 1.3. Характеристика сучасного стану системи дошкільного виховання в Україні

План:

1. Мета і пріоритети розвитку дошкільної освіти в Україні.
2. Завдання дошкільної освіти на сучасному етапі.
3. Напрями та принципи розвитку дошкільної освіти.
4. Державні документи про дошкільну освіту в Україні:
 - Витяг з Конституції України.
 - Витяг із Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття).
 - Витяг із Закону України «Про дошкільну освіту».
 - Базовий компонент дошкільної освіти.

Мета і пріоритети розвитку дошкільної освіти

Необхідність модернізації змісту дошкільної освіти зумовлюється реформуванням галузі згідно з національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, законами України «Про дошкільну освіту» та

«Про охорону дитинства», тенденціями розвитку цивілізації в нову епоху.

Модернізувати зміст дошкільної освіти – означає вдосконалити його, змінивши відповідно до вимог часу, не зачіпаючи основ, сталих і таких, що не виправдали положень, збагативши їх новими, прогресивними ідеями.

Із проголошенням незалежності України та побудовою нової самостійної держави, гостро постало питання про докорінне реформування системи народної освіти, зокрема громадського дошкільного виховання. З перших кроків цього відбудованого періоду було прийнято низку державних та відомчих документів, спрямованих на відродження національної системи освіти, перебудову її структури та визначення змісту і методів освітньо-виховної роботи на всіх її рівнях.

У Статті 11 Закону України «Про освіту» (2017) визначено мету дошкільної освіти та основні стратегічні напрями її розвитку.

Метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок.

Діти старшого дошкільного віку обов'язково охоплюються дошкільною освітою відповідно до стандарту дошкільної освіти. Відповідальність за здобуття дітьми дошкільної освіти несуть батьки. Батьки самостійно обирають способи та форми, якими забезпечують реалізацію права дітей на дошкільну освіту.

Органи місцевого самоврядування створюють умови для здобуття дошкільної освіти шляхом:

- формування і розвитку мережі закладів освіти;
- замовлення підготовки педагогічних працівників;
- реалізації освітніх програм неформальної освіти для батьків;
- проведення інших заходів.

Порядок, умови, форми та особливості здобуття дошкільної освіти визначаються спеціальним законом.

Пріоритетами державної політики в розвитку дошкільної освіти у ХХІ столітті є:

- її особистісна орієнтація;
- формування гуманістичних цінностей;
- оновлення принципів, змісту та освітніх технологій;
- орієнтація на формування життєвої компетентності дитини;

- забезпечення фізичного, психічного та морального здоров'я;
- пріоритет інтересів дитини перед усіма іншими;
- формування свідомого, відповідального ставлення до життя;
- творча самореалізація педагога і дитини;
- інтеграція науки та освіти;
- соціально-педагогічний патронат сім'ї;
- створення індустрії освітніх засобів;
- інтеграція національної дошкільної освіти у світовий освітній простір.

Завдання дошкільної освіти на сучасному етапі

У Статті 7 Закону «Про дошкільну освіту» визначено завдання дошкільної освіти.

Завданнями дошкільної освіти є:

- збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини;
- виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;
- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;
- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту;
- здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї.

Напрями та принципи розвитку дошкільної освіти

Основними напрямами розвитку дошкільної освіти є:

- оновлення нормативно-правових актів;
- розробка науково-методичного забезпечення змісту, організації, діяльності та розвитку системи дошкільної освіти;
- зміна умов фінансування дошкільних навчальних закладів завдяки посиленню державного фінансування;
- розвиток та розширення мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності;

– удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів;

– удосконалення роботи з сім'єю, широке залучення батьків до освітнього процесу.

Система дошкільної освіти має забезпечувати:

– урахування індивідуальних особливостей дитини;
– формування дитячої творчості, вміння не лише репродукувати, а й створювати та реалізовувати власні задуми;

– заохочення дитини до розвитку здібностей загального, неспеціалізованого характеру;

– розвиток почуттів, емоційної сприйнятливості, емпатії;
– корекцію емоційної глухоти, нечутливості, байдужості, жорстокості, песимізму;

– виховання у дошкільника почуття самовартісності, віри у свої можливості, своє значення для інших людей, формування оптимістичних життєвих перспектив;

– надання пріоритету сьогоденним розвивальним і виховним, а не навчальним завданням, відмову від погляду на дошкільний заклад як на школу для маленьких, переорієнтацію на соціальний розвиток дитини. Плекання її індивідуального обличчя;

– інноваційний характер освітньої діяльності, використання сучасних виховних та навчальних технологій, належні умови для педагогічної творчості, вдосконалення майстерності вихователя, становлення рефлексивності як важливого чинника модернізації дошкільної освіти;

– формування елементарного дитячого світогляду особистості, реалістичного образу – «Я»;

– розвиток у дошкільника цілісної наукової картини світу;
– виховання моральності, здатності орієнтуватися на совість як внутрішню етичну інстанцію;

– залучення дитини до системи цінностей, культури і традицій українського народу;

– підтримку природного прагнення дошкільника до активності, здатності діяти за власним бажанням, самостійним вибором;

– орієнтацію на доцільність, здоровий глузд, корисність життєвих впливів для розвитку дитини;

– стимулювання м'язової активності дитини, зміцнення її фізичної витривалості, прищеплення уміння диференціювати корисне і шкідливе для свого організму та особистості;

– виховання у дитини прихильного ставлення до людей, довіри до людського оточення, відчуття своєї захищеності ним, прагнення встановлювати та підтримувати з ним щирі стосунки;

– розвиток образних форм пізнання світу (сприймання, наочно-образного мислення, уяви) через дитячі види діяльності;

– формування довільної поведінки, виховання характеру, вправлення в умінні ставити мету, виявити цілеспрямованість й наполегливість, долати труднощі; досягати високих стандартів якості продуктів праці;

– диференціацію «паспортного», «біологічного», «психологічного» та «соціального» віку дошкільника;

– високу культуру педагогічної оцінки життєвих досягнень дошкільника;

– співвіднесення оцінних суджень педагога із самооцінкою дитини, об'єктивними якісно-кількісними показниками кінцевого продукту її праці та вкладеними в неї зусиллями;

– наступність у змісті дошкільної та молодшої шкільної ланок освіти, збереження специфіки кожної.

Принципи дошкільної освіти:

– доступність для кожного громадянина освітніх послуг, що надаються системою дошкільної освіти;

– рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини;

– єдність розвитку, виховання, навчання і оздоровлення дітей;

– єдність виховних впливів сім'ї і дошкільного навчального закладу;

– наступність і перспективність між дошкільною та початковою загальною освітою;

– світський характер дошкільної освіти;

– особистісно-орієнтований підхід до розвитку особистості дитини;

– демократизація та гуманізація педагогічного процесу;

– відповідність змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти особливостям розвитку та стану здоров'я дитини дошкільного віку (*Закон України «Про дошкільну освіту», Стаття 6.*)

Нижче подаємо уривки з основних державних документів, які, починаючи з 1991 р., визначають розвиток дошкільної освіти та орієнтують на її подальше вдосконалення та перебудову.

Державні документи про дошкільну освіту в Україні

Витяг з Конституції України

(прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України
28 червня 1996 р.)

Розділ I. Загальні засади

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист інших мов національних меншин України.

Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пілґв учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Витяг із Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»)

З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження; становлення державності та демократизації суспільства в Україні.

Існуюча в Україні система освіти перебуває в стані, що не задовольняє вимог, які постають перед нею в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу.

Звідси – необхідність у виробленні в Україні цілісної Програми для забезпечення випереджального розвитку цієї галузі в цілому.

Головна мета Програми – визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу ХХІ століття, створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Дошкільне виховання

Дошкільне виховання є вихідною ланкою в системі безперервної освіти, становлення і розвитку особистості. Воно здійснюється в родині, дитячих дошкільних виховних закладах у тісній взаємодії з сім'єю і має на меті забезпечення фізичного та психічного здоров'я дітей, їх повноцінного розвитку, готовності до школи, набуття життєвого досвіду.

Дошкільне виховання спрямовується на практичне оволодіння рідною мовою в сім'ї та дошкільному виховному закладі, забезпечення пізнавальної активності, творчих і художніх здібностей в ігровій та інших видах дитячої діяльності; виховання культури спілкування, поваги й любові до батьків, родини, Батьківщини; започаткування основ трудового виховання, екологічної культури, моральної орієнтації в національних і загальнолюдських цінностях.

Дошкільне виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, народної педагогіки, національної культури, сучасних досягнень науки, надбань світового педагогічного досвіду. Воно органічно поєднує родинне і суспільне виховання.

Родинне виховання

На етапі раннього родинного виховання батьки, як перші педагоги, покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу.

Сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання і навчання своїх дітей.

Стратегічні завдання реформування дошкільного виховання:

- створення належних соціально-економічних і морально-психологічних умов для повноцінного життя дитини, оптимального її розвитку й виховання, зміцнення здоров'я;
- піднесення пріоритету суспільного дошкільного виховання та подальший розвиток мережі дошкільних виховних закладів з метою позитивних зрушень у демографічній ситуації;
- оновлення змісту, форм і методів дошкільного виховання відповідно до вікових особливостей дітей дошкільного віку.

Пріоритетні напрями реформування дошкільного виховання:

- розвиток у дитини духовності як домінуючого начала у структурі особистості;
- своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей;
- дослідження динаміки стану здоров'я та психічного розвитку дошкільників;
- інтеграція родинного та суспільного дошкільного виховання;
- удосконалення навчально-виховного процесу в дошкільних виховних закладах з урахуванням особистісних якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини.

Витяг із Закону «Про дошкільну освіту»

Стаття 4. Дошкільна освіта. Дошкільний вік

1. Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні.

2. Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на:

– забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб;

– формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

3. Дошкільний вік – базовий етап фізичного, психологічного та соціального становлення особистості дитини.

Стаття 5. Система дошкільної освіти

Систему дошкільної освіти становлять:

– заклади дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності;

– наукові і методичні установи;

– органи управління освітою;

– освіта та виховання в сім'ї.

Заклади дошкільної освіти гарантують надання дітям якісних освітніх послуг у будь-якій формі здобуття дошкільної освіти. Основними **компонентами** цих гарантій є:

– дотримання державного освітнього стандарту;

– надання фахової психолого-медико-педагогічної допомоги родинам у вихованні і розвитку дітей дошкільного віку, у тому числі з особливими потребами;

– забезпечення сприятливих умов для здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими потребами.

У зв'язку з прийняттям Закону «Про освіту», внесені зміни до Закону «Про дошкільну освіту» (від 05.09. 2017 №2145 VII). Такими змінами є:

➤ заміна основних термінів;

➤ змінена вікова періодизація дітей;

➤ формулювання форм здобуття дошкільної освіти;

➤ уточнено наповнюваність інклюзивних груп;

➤ уточнено повноваження закладу дошкільної освіти та педагогічної ради.

Нижче представлено ці зміни у наступних таблицях.

Таблиця 1

Основні терміни

Було	Стало
Дошкільний навчальний заклад	Заклад дошкільної освіти
Навчально-виховний процес	Освітній процес
Директор (завідуючий)	Директор
Діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування	Діти з особливими потребами
Відповідна вища педагогічна освіта	Вища педагогічна освіта за відповідною спеціальністю
Засновник (власник)	Засновники (засновники)
Надання освітніх послуг	Проведення освітньої діяльності

Таблиця 2

Періодизація віку дітей

Було	Стало
Немовлята	<i>Немовлята</i> (до одного року)
Молодший дошкільний вік	<i>Ранній дошкільний вік</i> (від одного до трьох років)
Середній дошкільний вік	<i>Передшкільний вік</i> (від трьох до шести (семи) років):
Старший дошкільний вік	Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років) Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років) Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)

Таблиця 3

Нове, що з'явилося

Повноваження закладу дошкільної освіти	Планує діяльність та формує стратегію розвитку; Формує освітню програму; Забезпечує добір і розстановку кадрів; Відповідно до установчих документів утворює, реорганізує та ліквідує структурні підрозділи (відділення, групи);
Наповнюваність груп	В інклюзивних групах – до 15 осіб (з них не більше 3 дітей з особливими освітніми потребами).
Педагогічне навантаження	Вихователь інклюзивної групи – 25 год; асистент вихователя інклюзивної групи -36 год; практичний психолог закладу дошкільної освіти (ясел-садка) з інклюзивними групами -20 год; керівник гуртка – 18 год.
Педагогічна рада	Нові повноваження педагогічної ради; Рішення педагогічної ради закладу дошкільної освіти вводяться в дію рішеннями керівника закладу.

Форми здобуття дошкільної освіти

Було	Стало
у дошкільних навчальних закладах не залежно від підпорядкування, типів і форми власності	у закладах дошкільної освіти не залежно від підпорядкування, типів і форми власності; у структурних підрозділах юридичних осіб приватного і публічного права, у тому числі закладів освіти.
у сім'ї (до досягнення дитиною п'ятирічного віку)	у сім'ї – за сімейною (домашньою) формою здобуття дошкільної освіти
за допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу педагогічну освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти та фізичний стан здоров'я яких дозволяє виконувати обов'язки педагога.	за допомогою фізичних осіб, які мають педагогічну освіту та/або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, у тому числі, які провадять незалежну професійну діяльність; за допомогою фізичних осіб-підприємців, основним видом діяльності яких є освітня діяльність.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні

(Державний стандарт дошкільної освіти. Наказ 12.01.2021 р.)

Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО) – це державний стандарт освіти, що визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6/7 років), а також умови за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти.

Мета Стандарту – збереження самоцінності дошкільного дитинства, визначення особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку, забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

Стандарт спрямований на забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти всіх дітей раннього та дошкільного віку, зокрема,

дітей з освітніми особливими потребами, дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування; утвердження людської гідності та гуманних взаємин між дітьми та батьками-вихователями в дитячих будинках сімейного типу; соціальну підтримку сім'ї та родинних стосунків. Виконання вимог Стандарту забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей дитини в найбільш оптимальній для кожної дитини формі.

Стандарт зорієнтований на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти.

В основу Стандарту покладені традиційні для дошкільної освіти ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на гуманне ставлення до дитини, теорії природовідповідності, за якою у дитини потрібно розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу, ідеї про патріотичне і громадянське виховання, ідеї про використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості та актуальну для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Україні ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти та інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Основні положення БКДО

Сім цінностей в основі освітнього процесу:

- визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості;
- щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті;
- повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду;
- зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини;
- цінування життя й благополуччя як уміння цінувати, дорожити, плекати, підтримувати та створювати безпечні умови для себе та інших, створення умов безпечного середовища у природному, предметному та соціальному оточенні;
- розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей;

- збереження традицій національного досвіду сімейного та суспільного виховання для збагачення культурного потенціалу взаємодії між поколіннями

Шість базових принципів реалізації стандарту дошкільної освіти:

- демократичність (формування засад демократичного суспільства, де кожен може бути почутим, має право на самовираження та активну участь);
- рівний доступ до якісної дошкільної освіти кожній дитини, незалежно від місця проживання, фінансового забезпечення чи фізичних/інтелектуальних можливостей);
- сталий розвиток (засади екологічної та економічної свідомості, відповідальності за власні дії та оточення);
- міжвідомча взаємодія (співпраця психологічної, соціальної та медичної служб);
- державно-громадське та державно-приватне партнерство в організації, керівництві й управлінні дошкільною освітою;
- соціально-педагогічне партнерство громади та всіх учасників освітнього процесу (засновники закладів освіти, батьки, керівники та працівники закладів дошкільної освіти, фахівці, що надають освітні послуги дітям дошкільного віку, інші фахівці).

Набуття компетентностей через діяльність

Базовим поняттям документу є «**компетентність**». Т.Піроженко, завідувачка лабораторії психології дошкільника Інституту психології ім. Г.С.Костюка Національної академії педагогічних наук України, яка очолює авторську групу з оновлення БКДО, зазначає, що на відміну від шкільної освіти, де визначаються компетентності школяра в єдиній навчальній діяльності через визначення предметного змісту (математика, мова, література), для дошкільної освіти головним є формування компетентностей дитини в різній діяльності. І ключовим до розумінням шляху становлення компетентностей є **набуття дитиною певного досвіду в цій діяльності**.

Навчання через гру

Основна діяльність дитини дошкільного віку – гра. Вона стала предметом уваги і в початковій школі.

«Дитина грається, досліджує навколишній світ, здобуває свій досвід і може його застосувати. І вона не має відчувати, що її

спеціально чогось вчать – усе має відбуватися в процесі гри»,- підкреслює Т.Піроженко.

Становлення компетентностей дитини під час здобуття дошкільної освіти

Ключові компетентності під час здобуття дошкільної освіти формуються за різними освітніми напрямками, спрямованими на розвиток особистості дитини. Освітні напрями визначають зміст роботи зміст роботи закладу дошкільної освіти через організацію педагогом базових (основних) видів діяльності, які збагачують досвід дитини та реалізуються як особистісне надбання дитини (результат розвитку) за підтримки батьків в умовах родинного виховання.

Компетентність, як результат дошкільної освіти та особистісне надбання відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини:

- особистісно-ціннісного ставлення;
- сформованості знань;
- здатності та навичок до активного, творчого впровадження набутого досвіду.

Педагогічні впливи забезпечують цілісність особистості, яка проявляється в розвинених емоціях, зростаючій свідомості, керуючій поведінці.

Стандарт представляє зв'язок між цінностями дошкільної освіти, напрямками освіти (змістом), процесом формування досвіду дитини в різних видах діяльності, що забезпечує освітній результат – компетентність дитини старшого дошкільного віку.

Ключові для дошкільної освіти *компетентності* дитини (рухова, здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнева, художньо-мовленнева, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, теоралізована) та інші мають продовження у початковій школі та впродовж життя.

Інклюзивне навчання

Інклюзивне навчання – ще один важливий напрям оновленого БКДО. Це питання намагаються розглядати широко, адже ***дитина може мати особливі освітні потреби тимчасово***. Ідеться як про дітей із порушеннями розвитку, так і про тих, які мають психологічні травми чи перебувають у складних життєвих обставинах.

«Інклюзія в цьому випадку означає – бачити ці потреби і створювати такі умови для дитини, коли вона не відчуватиме свою відокремленість від дитячої спільноти та її активностей».

«Особливість нових правил якраз і полягає в тому, щоби не виокремлювати цих дітей, а натомість залучити їх до спільноти однолітків, щоб вони почували себе безпечно та мали відчуття приналежності до колективу».

Структура документу

Складається документ з двох частин:

- Інваріативний складник державного стандарту
- Варіативний складник стандарту дошкільної освіти.

Інваріантна складова змісту дошкільної освіти формується на державному рівні і є обов'язковою для навчальних закладів різних типів і форм власності, що забезпечують реалізацію завдань дошкільної освіти.

Варіативна складова змісту дошкільної освіти визначається дошкільним навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів дітей та (або) побажань батьків, або осіб, які їх замінюють.

Інваріативний складник державного стандарту

Освітні напрями:

- «Особистість дитини»;
- «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»;
- «Дитина в природному довкіллі»;
- «Гра дитини»;
- «Дитина в соціумі»;
- «Мовлення дитини»;
- «Дитина у світі мистецтва».

Варіативний складник стандарту дошкільної освіти

Освітні напрями:

- «Особистість дитини. Спортивні ігри»
- «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота».
- «Мовлення дитини. Основи грамоти».
- «Мовлення дитини. Іноземна мова».
- «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність».
- «Дитина у світі мистецтва. Хореографія».

Результати навчання за освітніми напрямками відтепер оцінюються через отримання компетентностей, перелічених вище. Відтепер дітей навчатимуть ще й основам екології, цифрової грамотності, поняттям безпеки та громадянської активності тощо. Компетентності, що сформовані у дитини в різних видах діяльності за освітніми напрямками створюють базу для збагачення та поглиблення змісту освіти у початковій та середній школі. Всі напрями дошкільної освіти продовжено у початковій школі через освітні галузі: мовно-літературну, математичну, природничу, технологічну, інформатичну, соціальну і здоров'язберезувальну, громадянську та історичну; мистецьку так фізкультурну, а отже, відповідають наступності освітнього процесу. Наприклад, освітні напрями «Дитина в природному довкіллі» та «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» продовжуються математичною та природничою освітніми галузями, а «Дитина у світі мистецтва» – мистецькою та технологічною.

Наступність між дошкільною та початковою освітою простежується й через формування наскрізних умінь, що є спільними для дошкільної та початкової освіти: виявляти творчість та ініціативність, керувати емоціями, висловлювати та обґрунтовувати власну думку, критично мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми та співпрацювати в колективі.

Акцент нового БКДО робиться на міждисциплінарному принципі розвитку дитини. За умови, коли вихователь і батьки йдуть за цікавістю дитини, розвиваючи її компетентності!

У документі зазначено окремим розділом **«Умови реалізації Стандарту дошкільної освіти»**.

Побудова освітнього процесу з дітьми дошкільного віку здійснюється на основі формування досвіду дитини у спілкуванні з дорослими та однолітками в усіх видах діяльності, які реалізуються в дошкільному віці (предметно-практичній, ігровій, образотворчій, пізнавальній та інших) в універсальному розвивальному (ігровому) середовищі на засадах діяльнісного, компетентнісного, особистіно-зорієнтованого, інтегрованого, соціокультурного принципів організації освітнього процесу.

1. Участь сім'ї в розвитку дитини.

Сім'я є природним середовищем для розвитку дитини, її матеріального забезпечення. Відвідування дитиною ЗДО не звільняє батьків, або осіб, які їх замінюють від виховання й розвитку дитини (закони

України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Конвенція про права дитини та інші нормативні документи).

2. Взаємодія закладів дошкільної освіти із сім'ями дітей, як учасниками освітнього процесу.

Зазначена тенденція збільшує роль партнерської взаємодії педагогів з членами родини вихованців. Взаємодія ЗДО з родинами дітей, як учасниками освітнього процесу спрямована на формування високого рівня психологічної культури всіх учасників освітнього процесу. Педагогічний колектив закладу дошкільної освіти ініціює різні форми участі батьки в освітньому процесі.

3. Педагог, як фахівець, який стимулює процес розвитку дитини.

Педагогам рекомендовано будувати освітній простір з урахуванням цінностей гуманної філософії та педагогіки. Це передбачає сформованість гуманістичних цінностей педагогів, особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а також практичну вмільість створювати відповідне означеним цінностям освітнє середовище, зокрема, інклюзивно спрямоване будувати взаємини з вихованцями на засадах партнерства, здатність до розуміння себе та іншого, розуміння конкретної ситуації буття кожної дитини.

4. Зміст та організація освітнього процесу.

Зміст дошкільної освіти заснований на принципі педагогіки партнерства.

Акцентовано на ролі педагога, вихователя як фасилітатора розвитку дитини (від англ. *facilitate* – допомагати, направляти, полегшувати). Такий фахівець стимулює процес розвитку дитини, створюючи для цього:

- атмосферу психологічної підтримки;
- обстановку інтелектуального й емоційного благополуччя.

Наріжні підходи в організації освітнього процесу:

- діяльнісний;
- компетентнісний;
- інтегрований;
- особистісно орієнтований.

Діяльнісний підхід до організації освітнього процесу є наріжним для забезпечення прояву активності дитини. Передбачає пріоритет набуття особистого досвіду дитини та процесу його формування в усіх

видах діяльності, які реалізуються в дошкільному віці, спрямовує організацію освітнього процесу на отримання його результатів – відповідних компетентностей.

Компетентнісний підхід до організації освітнього процесу передбачає увагу до збагачення досвіду дитини та використання комплексних психолого-педагогічних впливів (педагогічних технологій, методів, способів), що сприяють становленню компетентності. У компетентностях збалансовано бажання, інтереси, наміри, мрії дитини з набутими знаннями, уміннями, навичками та вольовими зусиллями, які вказують на їх здатність до регуляції своєї поведінки та діяльності.

Інтегрований підхід забезпечує формування цілісної реалістичної картини світу дитини, основ світогляду. Основними характеристиками інтегрованого освітнього процесу виступають: радісне проживання подій. Сміслові наповнення, активне залучення дитини до спільної з дорослим діяльності, взаємозбагачення соціальних контактів.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає визначення базових якостей особистості, розвиток її активності, самостійності, ініціативності та креативності як індикаторів ефективності освітнього процесу.

5. Універсальний дизайн у закладі дошкільної освіти.

Створення сучасного універсального дизайну в закладі дошкільної освіти (доступного, безпечного, розвивального, у максимально придатного навколишнього середовища) дозволяє ефективно використовувати потенціал різних моделей організації освітнього процесу із застосуванням сучасних технологій, освітніх програм та послуг, що відповідають особливостям розвитку всіх дітей дошкільного віку, зокрема, з особливими освітніми потребами, чи які належать до корінних народів, національних меншин України, а також створюють передумови забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

6. Наступність між дошкільною та початковою ланкою освіти в реалізації перспектив розвитку дитини.

Наступність та перспективи розвитку дитини в закладах дошкільної та початкової освіти забезпечується завдяки:

– угодженості та цільовій єдності в розвитку дитини на етапі дошкільної та початкової освіти;

– визначенню спільних для дошкільної освіти та початкової школи принципів, підходів, намірів та адекватних віковим закономірностям дитини провідним видам діяльності, які спрямовують розвиток дитини;

– використанню форм та методів педагогічної роботи, які відповідають віку дітей;

– послідовному збагаченню результатів освіти, які висвітлені у формуванні компетентностей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Збереження субкультури дошкільного дитинства спрямовує організацію освітньої роботи з дитиною в початковій школі з урахуванням адаптивного періоду, який передбачає активне використання провідної для дошкільного періоду ігрової діяльності та індивідуального досвіду, який здобула дитина у всіх специфічно дитячих видах діяльності, зокрема у спілкуванні з однолітками та дорослими, мовленнєвій, здоров'язбережувальній, мистецькій, господарській, пізнавально-дослідницькій.

7. Роль суспільства/ громади в забезпеченні доступної та якісної дошкільної освіти

Суспільство/ громада як важливий суб'єкт реалізації дошкільної освіти, спрямовує зусилля на ефективне функціонування мережі різних типів закладів дошкільної освіти: загального, комбінованого, компенсуючого типів; центрів розвитку дитини, дитячих будинків сімейного типу, закладів загальної середньої освіти та навчально-реабілітаційних центрів з дошкільними відділеннями. Єдність зусиль державно-громадського та державно-приватного партнерства в організації та керівництві дошкільною освітою забезпечує потреби територіальних громад, ефективність її управління.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію державної політики у сфері дошкільної освіти на відповідній території, зокрема, розвиток мережі закладів дошкільної освіти всіх форм власності відповідно до потреб населення, враховуючи інтереси дітей з особливими потребами, поліпшення матеріально-технічної бази господарського обслуговування комунальних закладів дошкільної освіти. Зазначена норма врегульована Законами України «Про дошкільну освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні».

Завершується Документ ***«Значенням понять, що вживаються в Стандарті дошкільної освіти»***.

Питання для самоперевірки

1. Визначте мету дошкільної освіти.
2. Виділіть пріоритети державної політики в розвитку дошкільної освіти.
3. Визначте завдання дошкільної освіти на сучасному етапі.
4. Визначте основні напрями розвитку дошкільної освіти.
5. Виділіть принципи дошкільної освіти.
6. Назвіть державні документи, в яких зазначено напрями розвитку дошкільної освіти.
7. Назвіть зміни, які були внесені до Закону «Про дошкільну освіту» на основі прийняття Закону «Про освіту».
8. Що таке Базовий компонент дошкільної освіти?
9. Назвіть основні положення БКДО.
10. Розкрийте зміст і структуру БКДО.
11. У чому відмінність Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція) від попереднього видання?
12. Покажіть взаємозв'язок БКДО і Державного Стандарту початкової освіти.

Використані до теми джерела

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») від 3 листопада 1993 р. N 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text>
3. Закон України «Про дошкільну освіту» (11 липня 2001 р). Зміни від 06.09.2018 до Закону України «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
4. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2145-19#Text>
5. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/254к/96-вр#Text>
6. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с. URL: http://tvogovt.zp.ua/sites/default/files/konceptsiya_osvity_ditey_rannogo_ta_doshkilnogo_viku_vid_09_07_2020.pdf

Тема 1.4. Програмне забезпечення дошкільної освіти

План:

1. Види освітніх програм.
2. Структура програми.
3. Аналіз програм, що реалізуються в закладах дошкільної освіти.

Види освітніх програм

Зміст освітньої роботи в закладах дошкільної освіти різних типів та форм власності має відповідати основним концептуальним положенням Базового компонента дошкільної освіти. Реалізація Базового компонента дошкільної освіти забезпечується освітніми програмами та навчально-методичною літературою, що затверджена або рекомендована Міністерством освіти і науки України чи схвалена для використання в закладах дошкільної освіти комісією з дошкільної педагогіки та психології Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Освітня програма закладу дошкільної освіти – це основний документ, що визначає зміст і напрям роботи педагогів. Освітня програма окреслює підходи до планування й організації закладом освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення вихованцями обов'язкових результатів навчання (набуття компетентностей), визначених Базовим компонентом дошкільної освіти.

В освітньому просторі України для роботи з дітьми раннього та дошкільного віку розробляються і використовуються програми різних видів, які можна класифікувати за такими **критеріями**:

- **концептуальні засади укладання,**
- **особливості спрямування і змістового наповнення,**
- **призначення,**
- **рівень упровадження.**

Визначальними для кожної програми є **концептуальні засади**, на яких вони ґрунтуються. За цим критерієм розрізняють *традиційні, інноваційні, альтернативні програми*.

Традиційні програми базуються на усталених, загальновизнаних, перевірених часом підходах до організації та змісту освітнього процесу.

В **інноваційних програмах** втілюються нові прогресивні концептуальні підходи, нові погляди на роль дитини і педагога в освітньому процесі, форми організації дитячої життєдіяльності тощо.

Альтернативні програми розробляються на інших, порівняно із загальноприйнятими, філософсько-концептуальних засадах організації, змістового наповнення освітнього процесу, створення умов для розвитку, виховання і навчання дітей. При цьому вони також мають бути зорієнтовані на виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Пріоритетність програм значною мірою залежить від повноти охоплення у них освітніх функцій і змістових компонентів дошкільної освіти.

Тож, за спрямованістю на реалізацію розвивальних, виховних, освітніх цілей, змістовими складовими і наповненням розрізняють **комплексні і парціальні програми**.

Комплексні програми розробляються відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Вони окреслюють оптимальний комплекс розвивальних, виховних, освітніх функцій і змістових напрямів організації життєдіяльності в межах вікової компетентності дітей до 6 (7) років, передбачають поступові ускладнення програмового змісту на кожному віковому етапі. Комплексні програми можуть укладатися за різними ключовими підходами (що обираються авторами, упорядниками), зокрема:

– *за освітніми напрямками*: дитина в сенсорно-пізнавальному просторі; дитина в природному довкіллі; гра дитини та ін. (відповідно до Базового компонента дошкільної освіти у редакції 2021 року);

– *за різними видами діяльності дітей*: ігрова, рухова, трудова, пізнавальна, комунікативно-мовленнева, образотворча, музична, театралізована та ін.;

– *за лініями розвитку дитини*: фізичний, соціально-моральний, емоційно-ціннісний, пізнавальний, мовленнєвий, художньо-естетичний, креативний розвиток тощо.

Комплексні програми базуються на інваріантній складовій змісту дошкільної освіти, можуть містити й варіативний компонент.

Інваріантна складова програми визначає обов'язковий мінімум змісту дошкільної освіти відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей дітей для усіх дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів та форм власності, а також для інших форм здобуття дошкільної освіти.

Загальний обсяг інваріантної частини програми (якщо є і варіативна) має складати не менше 80% загального обсягу програмового

матеріалу і часу, необхідного для його реалізації. Він розраховується відповідно до віку дітей, основних напрямків їх розвитку і реалізується у час, відведений на:

- *організовані педагогом різні види дитячої діяльності* (ігрову, рухову, пізнавально-пошукову, комунікативно-мовленнєву, художню, трудову тощо);
- *освітню діяльність*, що здійснюється у ході режимних моментів;
- *самотійну діяльність* вихованців;
- *взаємодію з родинами вихованців* щодо реалізації програми.

Варіативна складова окреслює орієнтовний додатковий зміст освітніх послуг, засвоєння якого всіма дітьми дошкільного віку не є обов'язковим і забезпечується на задоволення індивідуальних інтересів, бажань, здібностей дошкільників та запитів їхніх родин через різні форми здобуття дошкільної освіти. Ця складова становить не більше 20% загального обсягу програми і часу на її реалізацію. Вона може бути й зовсім відсутньою у програмі й детальніше розроблятися у парціальних програмах.

Комплексні програми розробляються для закладів дошкільної освіти загального розвитку, компенсуючого типу, інших форм здобуття дошкільної освіти та використовуються:

- для закладів і груп з повним режимом перебування дітей;
- для сезонного, короткотривалого перебування дітей у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах і групах (з урахуванням обмеженої тривалості й скороченого обсягу змісту освітнього процесу);
- для здійснення соціально-педагогічного патронату (з урахуванням специфіки освітньої роботи з дітьми і взаємодії з батьками в умовах домашнього виховання);
- для надання дошкільної освіти мовою національних меншин (з урахуванням мови спілкування для виховання і навчання дітей) тощо.

Комплексні програми реалізуються в межах основної освітньої діяльності у час, відведений для виконання завдань інваріантної складової програмового змісту, а також для надання додаткових освітніх послуг відповідно до варіативної складової змісту даної комплексної програми (якщо вона там передбачена).

Парціальні програми поглиблено висвітлюють один або декілька близьких змістових компонентів, напрямів за освітніми лініями, видами діяльності, лініями розвитку тощо. Вони доповнюють зміст інваріантної

чи варіативної складової чинних комплексних програм і є додатковими до них, а також можуть самостійно окреслювати завдання і зміст роботи з реалізації певної складової варіативної частини Базового компонента дошкільної освіти.

Парціальні програми використовуються для організації діяльності закладів дошкільної освіти і груп за певним пріоритетним напрямом (художньо-естетичний, фізкультурно-оздоровчий, пізнавальний, етнокультурний, комунікативно-мовленнєвий та ін.), студій, гуртків, секцій, центрів розвитку при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних закладах, а також для проведення поглибленої індивідуальної роботи в умовах дошкільного навчального закладу та родини з тими дітьми, які виявляють інтерес, здібності, активність в опануванні певних видів діяльності, змістових освітніх ліній тощо.

Кожна програма має свого користувача, адресата, призначена для задоволення освітніх потреб різних категорій вихованців та урахування певної специфіки діяльності тієї чи іншої форми надання освітніх послуг.

Залежно від такого призначення для дошкільної освіти розробляються *загальні, спеціальні, експериментальні програми*.

Загальні програми розробляються з метою реалізації вимог Базового компонента дошкільної освіти як державного освітнього стандарту при наданні дошкільної освіти у освітніх закладах і групах загального розвитку.

Спеціальні програми, на відміну від загальних, розробляються для закладів дошкільної освіти і груп компенсуючого типу, діяльність яких організовується з урахуванням відповідної специфіки освітнього процесу з дітьми, що мають особливі потреби. Оскільки Законом України «Про дошкільну освіту» передбачено функціонування різних видів закладів і груп такого типу (*пункт 1 статті 12*) та здобуття дошкільної освіти дітьми, що потребують корекції фізичного або психічного розвитку, лікування і реабілітації за окремими програмами і методиками (*пункт 3 статті 23*), та на забезпечення програмового супроводу освітнього процесу в них розробляються спеціальні програми для:

– закладів дошкільної освіти (груп) спеціального типу – з урахуванням виду порушення (слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату, з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку). Такі програми розробляються спільно спеціалістами з корекційної та дошкільної освіти;

- для закладів дошкільної освіти (груп) санаторного типу – з урахуванням профілю захворювання (туберкульозна інфекція, хронічні неспецифічні захворювання органів дихання, серцево-судинні, психоневрологічні, гастроентерологічні захворювання та ін.). Програми цього виду укладаються спільними зусиллями педагогів і медиків.

Спеціальні програми зорієнтовані на виконання основних вимог Базового компонента дошкільної освіти та реалізацію спеціальних освітніх, корекційно-розвивальних, лікувально-оздоровчих впливів на вихованців. Їх можуть використовувати спеціалісти з корекційної педагогіки при наданні інклюзивної освіти тим дітям, що інтегруються у дитячі колективи закладів і груп загального розвитку.

Експериментальною називається будь-яка програма в період її апробації на предмет можливості та доцільності впровадження у масову практику дошкільної освіти. Така програма розробляється, апробується і використовується в умовах дослідно-експериментальної та інноваційної освітньої діяльності всеукраїнського, регіонального рівнів чи рівня навчального закладу, офіційно організованої на підставі відповідних наказів центрального органу виконавчої влади або місцевих органів управління освітою у тих дошкільних закладах (групах), які отримали статус експериментальних або визначені цим наказом як базові для проведення експерименту.

Таким чином, будь-яка програма, що проходить експериментальну апробацію, використовується у ході дослідно-експериментальної діяльності, є експериментальною, а після завершення експерименту перестає вважатися такою і відхиляється, доопрацьовується або затверджується для впровадження у практику дошкільної освіти рішенням того органу, який ухвалив рішення про її експериментальну апробацію, проведення експерименту.

Усі експериментальні програми мають ґрунтуватися на Базовому компоненті дошкільної освіти.

Програми для дошкільної освіти можуть упроваджуватися на рівні всієї України, регіону та окремого закладу дошкільної освіти.

Отже, за рівнем упровадження розрізняють **загальноукраїнські, регіональні, локальні програми.**

Загальноукраїнські програми затверджені, рекомендовані або схвалені для використання у практиці дошкільної освіти по всій території України. Такий рівень упровадження мають **комплексні загальні та спеціальні** програми. На загальноукраїнському рівні можуть

упроваджуватися й *парціальні* програми за умови їх відповідності інваріантній і варіативній складовій змісту дошкільної освіти та можливості широкого запровадження незалежно від регіональної специфіки.

Регіональні програми створюються на основі Базового компонента дошкільної освіти, чинних програм загальноукраїнського рівня впровадження з метою повнішого задоволення потреб населення в освітніх послугах для дітей дошкільного віку певного регіону: однієї чи кількох сусідніх областей, району, мегаполісу, сільської місцевості, промислової, курортної, військової зони тощо.

Їх слід відрізнити від регіональних програм розвитку системи дошкільної освіти конкретного регіону. Регіональні програми відображають етнічні, історичні, природничо-кліматичні, соціокультурні та інші особливості регіону. Регіональний компонент має становити в них не менше 15% обсягу програмового матеріалу. Ці програми можуть носити комплексний чи парціальний характер, мати загальне або профільне призначення.

Локальні програми мають обмежене використання в окремих навчальних закладах. Їх застосовують за таких умов:

- участь закладу/групи в апробації програми;
- розроблення і використання програми в ході дослідно-експериментальної діяльності, до якої залучено навчальний заклад;
- застосування альтернативної програми за вибором закладу;
- організація додаткових освітніх послуг у формі гуртків, студій, секцій;
- робота закладу / груп у сезонному чи короткотривалому режимі та ін.

Локальна програма може бути розроблена і запроваджена за потреби освітнього закладу після експертизи з боку методичних служб на місцях (науково-методичні центри або кабінети при управліннях / відділах освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти) і затвердження місцевими органами управління освітою.

Кожна з програм, що розробляється для дошкільної освіти, характеризується за сукупністю усіх перерахованих вище критеріїв.

Практикам дошкільної освіти можуть пропонуватися **варіативні** програми.

Варіативними називають програми різних видів, які пропонують свої варіанти системи освітніх завдань і шляхів їх вирішення у контексті

базового інваріантного або варіативного компонента державного освітнього стандарту, тому, як правило, такими є *комплексні та парціальні програми*. Існування варіативних програм надає педагогам право вибору і сприяє реалізації принципів демократизму, плюралізму в освітній діяльності.

Термін «варіативні програми» слід відрізнити від поняття «варіативний компонент змісту дошкільної освіти», визначений Базовим компонентом дошкільної освіти, який на відміну від інваріантного компонента є додатковим, не обов'язковим для всіх дітей.

Більшість комплексних програм загального і спеціального спрямування розробляються великими робочими групами, творчими колективами під науковим керівництвом, загальним редагуванням провідних науковців. Парціальні програми профільного спрямування, як правило, є авторськими. Унікальність авторських програм полягає в тому, що їхні автори спираються на власні наукові розробки і практичний досвід.

При розробленні програм для дошкільної освіти автори мають орієнтуватися на державну політику у галузі освіти, враховувати стратегічний курс розвитку системи освіти в цілому, узгоджувати концептуальні засади та змістове наповнення програм з пріоритетами загальнолюдських цінностей.

Сучасні програми для дошкільця покликані формувати загальну культуру, забезпечувати максимальне використання можливостей кожного вікового періоду для особистісного зростання дошкільника, а також вчасну корекцію вад фізичного чи психічного розвитку, досягнення дошкільної зрілості, але при цьому не завищувати рівень вимог до освіти наймолодших, не переносити у дошкільця пріоритети початкового шкільного навчання.

За таких умов реалізація програм забезпечує своєчасний, повноцінний і цілісний розвиток життєво компетентної особистості дитини та її базових якостей, оптимальні фізичні і психічні навантаження з метою охорони здоров'я та покращення фізичного, психічного, соціального благополуччя дитини, її захисту від перевтоми та дезадаптації.

У підґрунтя розроблення програм закладаються як відомі загальнонаукові принципи (актуальності, науковості, доступності та відповідності програмового матеріалу віковим особливостям розвитку дітей, послідовності, систематичності, концентричності та ін.), так і

специфічні принципи, дотримання яких відповідає сучасним тенденціям розвитку, виховання і навчання дошкільників:

- відповідності світському і гуманістичному характеру освіти;
- єдності розвивальних, виховних, навчальних цілей і завдань дошкільної освіти;
- доцільного поєднання наукової обґрунтованості й можливості практичного застосування;
- особистісно орієнтованої взаємодії дорослих і дітей;
- раціонального співвіднесення організованої і самостійної, вільної діяльності у дитячому бутті;
- врахування провідних видів діяльності дітей;
- забезпечення індивідуального та диференційованого підходів у освітній роботі з дітьми;
- інтеграції змісту, форм, методів, засобів розвитку, виховання і навчання дошкільників та ін.

Структура програми

Укладачі програм мають дотримуватися певної *структури* цього документа. Типова структура програми передбачає такі складові:

1) пояснювальна записка (вступ). У ній визначаються мета, концептуальні засади, специфіка програми, обґрунтовується її структура; роз'яснюються принципи побудови даної програми та роботи за нею, загальні підходи чи специфіка (у регіональних, локальних програмах) організації освітнього процесу з дітьми й відстеження його результатів;

2) зміст програми. Він характеризує:

- організацію життєдіяльності дітей (орієнтовний розпорядок дня), проектування можливої організації освітнього процесу з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей дітей, соціального замовлення батьків відповідно до особистісно орієнтованого підходу, в тому числі орієнтовні тижневі розподіли занять як основної форми організованої навчально-пізнавальної діяльності з дітьми різного віку;

- зміст психолого-педагогічної роботи з основних складових освітнього процесу, в т.ч. зміст корекційної роботи – для дошкільних закладів і груп компенсуючого типу (спеціальних і санаторних). Тут виокремлюються розділи за віковою періодизацією, у яких подаються стислі вікові характеристики розвитку дітей, важливі для обґрунтування подальшого програмового змісту, а також розкриваються завдання, зміст і форми організації освітнього процесу з кожного змістового компонента чи напряму, блоку програми. У змістовій частині програми можуть

зазначатися засоби реалізації програмових завдань, наприклад, переліки ігор, вправ, літературних, музичних, художніх творів тощо (їх можна подати у вигляді додатків). Матеріали зазначеного блоку змістової частини програми можуть укладатися за роками життя дітей на весь рік, по півріччях або поквартально (для зручності застосування програми і планування освітньої роботи за нею);

- очікувані результати засвоєння дітьми програмового матеріалу, показники життєвої компетентності, що завершують кожний розділ змістової частини програми або всю програму.

Програми можуть містити й загальну модель моніторингу досягнення дітьми очікуваних результатів. Опис загальної моделі моніторингу досягнення дітьми очікуваних результатів можна подати у методичних рекомендаціях до програми, щоб не перевантажувати програмовий документ інформацією рекомендаційного характеру, не ускладнювати сприйняття основного програмового змісту.

Програма має дати чіткий, лаконічний виклад основних освітніх завдань, змісту і результатів освітніх впливів й не переобтяжуватися методичними порадами, які укладаються окремо.

Перелік комплексних освітніх програм для ЗДО, які є чинними у 2022–2023 н.р.:

- «Впевнений старт»;
- «Дитина»;
- «Освіта і піклування»;
- «Світ дитинства»;
- «Соняшник»;
- «Стежинки у Всесвіт»;
- «Українське дошкілля»;
- «Я у світі».

**Аналіз програм, що реалізуються в закладах дошкільної освіти
ПРОГРАМИ «ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ»**

https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/opys-programy-vpevnenyj-start_ns.pdf

За загальною наук. ред. Тамари Піроженко

Впевнений старт. Освітня програма для дітей старшого дошкільного віку (Лист МОН України № 1/11-7684 від 01.08.2017)

ДВнезведений старт. Освітня програма для дітей середнього дошкільного віку(Лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України № 22.1/12-Г-210 від 16.04.2019 р.)

Внезведений старт. Освітня програма для дітей молодшого дошкільного віку (Лист ІМЗО від 18.05.2020 № 22.1/12-Г-275, МОН від 23.07.2020 № 1/11-4934)

Мета програм «Внезведений старт» – збагачення досвіду взаємодії дитини дошкільного віку з соціальним та природним оточенням через організацію специфічно дитячих видів діяльності, які формують відповідні життєві компетентності та якості психологічної зрілості.

Програми:

- відповідають сучасним світовим тенденціям (компетентнісний підхід, діяльнісний);
- зберігають найкращі національні традиції родинного та суспільного виховання дитини в Україні;
- відповідають Стандарту дошкільної освіти України (БКДО, 2021);
- суголосні із положеннями концепції реформи «Нова українська школа»;
- відповідають критеріям оцінки якості дошкільної освіти, вимірам професійної майстерності вихователів та керівників закладів дошкільної освіти.

Програми забезпечують:

- створення фундаменту успішності дитини в умовах Нової української школи;
- радісне навчання дошкільників без шаблонів та стереотипів;
- пріоритет партнерства всіх учасників освітнього процесу в різних видах діяльності;
- максимальна активність дитини під час проживання кожного дня передшкільного року.

Мотиви педагогічної діяльності:

- необхідність відповідати запитам сьогодення;
- кроки в напрямку самовдосконалення
- почуття відповідальності за свою діяльність
- прагнення відмовитись від шаблонних форм і методів роботи
- бажання творчо будувати освітній процес.

Перспектива програм:

- не навчати, а спрямовувати навчання;

- не виховувати, а керувати процесом виховання;
- партнерська взаємодія всіх учасників освітнього процесу
- викладання без штампів, стереотипів та одноманітності.

Переваги для дошкільників:

- досвід рольової комунікації та взаємодії;
- сучасний зміст розвивальних завдань;
- формування навичок самооцінки досягнень;
- формування ключових компетентностей;
- оптимальна траєкторія розвитку кожної дитини.

Програмно-методичний комплекс «Впевнений старт»:

– набір посібників та розвивальних матеріалів для молодших, середніх та старших груп: для дитини – для вихователя – для батьків;

– наповнення посібників викладено на сучасному змістовому матеріалі з поступовим ускладненням розвивальних завдань, логічно та відповідно до сучасних тенденцій розвитку та реформування освітньої галузі;

– супровід проекту та пряма методична підтримка авторами освітньої системи «Впевнений старт» в соціальній мережі FB.

Впевнений старт. Освітня програма для дітей старшого дошкільного віку (Лист МОН України № 1/11-7684 від 01.08.2017; Наказ МОН від 12.01.2021, схвалено 26.04.2022 р. (протокол №2 від 26.04.2022 року. Зареєстров. у каталозі за №1.0008-2022)).

Авторський колектив: Н.В.Гавриш, Т.В.Панасюк, Т.О.Піроженко, О.С.Рогозянський, О.Ю.Хартман, А.С.Шевчук; За заг.наук.ред. Т.О.Піроженко.

Програма втілює прогресивні концептуальні підходи, нові погляди на роль дитини та педагога в освітньому процесі, форми організації дитячої життєдіяльності; має чіткий, лаконічний виклад основних освітніх завдань, результатів освітніх впливів й не переобтяжена методичними порадами.

Зміст програми передбачає організацію взаємодії дорослого з дитиною в такий спосіб, який забезпечує збалансований особистісний розвиток дошкільника, реалізація програми передбачає діяльнісний підхід.

Головне завдання педагога – організувати життєдіяльність дошкільника у специфічно дитячих видах діяльності (спілкування, гра, образотворча, художньо-естетична тощо).

Пріоритетними для вирішення освітніх завдань кожного розділу програми є такі форми організації життєдіяльності дітей та засоби особистісного розвитку дітей:

- Заняття: інтегроване, комплексне, предметне;
- Складання карти активностей;
- Підгрупова робота «4 на 4»;
- Ситуація вибору «Один / два/ три +»;
- «Коло друзів»;
- Проблемна ситуація;
- Активне слухання;
- Активне спілкування: діалог, полілог;
- Виставка-презентація дитиною своїх діяльнісних досягнень;
- Самопрезентація «хочу сказати»;
- Дитячий фільм-зал (повний рекомендований перелік наведено в додатку).

Зміст програми

- Комунікативна діяльність;
- здоров'язберігальна, рухова діяльність;
- пізнавально-дослідницька діяльність:
 - у світі предметів;
 - у світі людей;
 - у світі природи;
 - елементарні математичні уявлення;
 - дослідження та експерименти;
- мовленнєва діяльність;
- ігрова діяльність;
- господарсько-побутова діяльність;
- художньо-естетична діяльність;
- особистісний розвиток;
- Характеристика психологічної зрілості дошкільника (орієнтовні показники нервово-психічного розвитку дітей 5-6 років);
- Показники прояву здібностей та нахилів у старших дошкільників;
- Поради батькам;
- Додатки.

Комплект для дитини старшого дошкільного віку

(Гриф МОН України 2022 року):

- «Книга дошкільника» у 3-х частинах;

- «Альбом з художньо-творчої діяльності» у 2-х частинах;
- «Книга для батьків» у 3-х частинах;
- «Книга вихователя: старший дошкільний вік» у 3-х частинах;
- «Книжка щодня. Хрестоматія літературно-художніх творів з методикою використання» для старшого дошкільного віку;
- Коректурні таблиці для дітей старшого дошкільного віку.

Внезний старт. Освітня програма для дітей середнього дошкільного віку Лист ІМЗО від 27.05.2019 № 22.1/12-Г-292, МОН від 12.07.2019 № 1/11-6327

Освітні завдання структуровані за такими блоками:

- розвивати;
- навчати/формуєвати/розширювати;
- заохочувати/зацікавлювати/надихати;
- створювати умови дня.

Психічне зростання дитини п'ятого року життя в досягненнях фізичного, емоційного, мовленнєвого, пізнавального розвитку відбувається через прояв активності дитини у діяльностях, що не випадково називаються продуктивними й творчими, бо в них дитина виявляє своє «Я».

Зміст Програми.

Основне освітнє навантаження розподілене за видами діяльності дитини:

- комунікативна;
- здоров'язберігальна, рухова;
- пізнавально-дослідницька
 - у світі предметів;
 - у світі людей;
 - у світі природи;
 - елементарні математичні уявлення;
 - досліди та експерименти;
- мовленнєва;
- ігрова;
- господарсько-побутова;
- художньо-естетична:
 - літературно-художня діяльність;
 - образотворча діяльність;
 - музична діяльність;

– театральна діяльність.

В окремих розділах визначені особистісний розвиток, психологічна характеристика середнього дошкільного віку (портрет дитини), показники засвоєння Програми, поради батькам. У додатках представлено формат організації спільної діяльності вихователя з дітьми (карта активностей); орфентовні форми, методи, засоби освітньої діяльності.

Комплект посібників для дитини середнього дошкільного віку:

- «Набір розвивальних завдань»;
- «Альбом з зудожно-твочрої діяльності» у 2-х частинах; і Для групи
- «Книга для батьків» у 3-х частинах;
- «Книга вихователя: середній дошкільний вік» у 3-х частинах;
- Набір плакатів для групової роботи з дітьми середнього дошкільного віку;
- «Коло книги. Хрестоматія літературно-художніх творів з методикою використання» для середнього дошкільного віку;

Впевнений старт. Освітня програма для дітей молодшого дошкільного віку (Лист ІМЗО від 18.05.2020 № 22.1/12-Г-275, МОН від 23.07.2020 № 1/11-4934)

У Програмі освітні матеріали подаються у зручній формі. За видами діяльності дошкільників подано освітні завдання і визначено очікувані результати освітньої роботи. Подано психологічні характеристики віку.

Зміст Програми аналогічний до попередніх програм.

Комплект для дитини молодшого дошкільного віку:

«Книга малюка»;

«Альбом з зудожно-твочрої діяльності» у 2-х частинах;

«Флеш-набір до книги малюка та альбому»;

«Книга для батьків»;

«Книга вихователя: молодший дошкільний вік» у 2-х частинах;

Набір плакатів для групової роботи з дітьми молодшого дошкільного віку;

«Книжка малюкам. Хрестоматія літературно-художніх творів з методикою використання» для молодшого дошкільного віку;

Покликання на презентацію програми:
<https://youtu.be/8MSnV1ARzok>

ДИТИНА. ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ДЛЯ ДІТЕЙ ВІД 2 ДО 7 РОКІВ (2020)

(науковий керівник: доктор філософських наук Огнев'юк В.О.)

Автори: Ганна Беленька, Ольга Богініч, Валентина Вертугіна та ін.

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31897/1/Programa_DUTUNA_K

[DO_2020.pdf](#)

Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» розроблена відповідно до Базового компонента дошкільної освіти і є комплексною варіативною програмою, в якій відображено вимоги до змісту дошкільної освіти.

Мета освітньої програми – розкриття особливостей розвитку і світосприйняття сучасних дітей та знаходження шляхів до взаєморозуміння та взаємодії з ними.

Завдання програми – представити зміст роботи з дітьми різних вікових груп, що відповідає їхнім віковим особливостям та узгоджений з концепцією і програмою НУШ. Основний акцент зроблено на етично-естетичній складовій освітнього процесу, яка сприяє формуванню основ ціннісних орієнтацій особистості та її духовному розвитку. Реалізація програмних вимог забезпечить належні умови для зростання здорової, щасливої, самодостатньої, творчої особистості.

Серед особливостей змісту освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина»:

- гармонійний розвиток дитини, а не цілеспрямована підготовка до школи;
- гармонійне поєднання традиційних та нетрадиційних форм роботи;
- інтеграція різних видів діяльності.

Програма розкриває нову філософію педагогічної діяльності, у якій педагог мотиватор особистісного розвитку дитини, а не хранитель минулих стереотипів; про встановлення рівноваги між чуттєво-духовними підходами і традиціями європейського раціоналізму щодо виховання зростаючого покоління; про розвиток морального мислення, почуття прекрасного, формування ціннісних орієнтирів.

Зміст всіх розділів Програми спрямований на задоволення потреб дитини в її сьогоденні й водночас на формування обріїв майбутнього через розвиток пізнавальних інтересів, емоційного інтелекту та комунікативних умінь.

Серед освітніх завдань педагогам та батькам пропонуються наступні:

- формувати уявлення про соціально-схвалювальні якості особистості як загальнолюдські цінності;
- формувати емоційно-ціннісне ставлення до себе та інших людей;
- спонукати дітей до експериментування, виявлення творчості, ініціативності;
- розвивати пізнавальний інтерес до різноманіття світу природи;
- формувати вміння помічати красу та естетичну своєрідність природи у різні пори року, вчити насолоджуватися спогляданням.

Зміст освітньої діяльності з дітьми від двох до семи років представлено у двох частинах: **інваріантній та варіативній.**

Інваріантна складова включає:

Перша молодша група «Крихітки» (третій рік життя).

Друга молодша група «Малята» (четвертий рік життя).

Середня група «Чомусики» (п'ятий рік життя).

Старша група «Фантазери-мрійники» (шостий рік життя).

Дослідники (сьомий рік життя).

Відповідно кожної вікової групи розписані **напрямки** розвитку дитини.

- Особистість дитини (вікові особливості розвитку, здоров'я та фізичний розвиток).
- Організація життєдіяльності дитини.
- Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі.
- Екопростір розвитку дитини (предметний, природний, соціальний світ)/
- Гра дитини.
- Комунікативний розвиток особистості.
- Дитина у світі мистецтв (художньо-продуктивне образотворення; літературне образотворення; музика; гра на дитячих музичних інструментах; театральне образотворення).

Варіативна складова включає:

- Програму TIP-TOP ENGLISH.
- Дитяче експериментування та винахідництво.
- Шахи.
- Хореографія.

Як зазначають автори програми, програма «Дитина» спрямована на розвиток дітей нового покоління – покоління «Альфа». Це діти цифрової ери, які відрізняються інтелектуальною та емоційною своєрідністю. Їхній світ цінностей значною мірою підвладний онлайн-соціалізації, тому сучасні виклики життя є для них лише звичними умовами буття. У тих ситуаціях, де дорослі впадають в паніку, такі діти залишаються спокійними і впевнено крокують вперед. Якщо раніше у дітей був розвинений рефлекс наслідування і вони повторювали дії за дорослим, то у сучасних дітей переважає «рефлекс свободи», оскільки вони самі вибудовують стратегію своєї поведінки. Такі діти наполегливі і вимогливі, не терплять насильства, не чують вказівок і наказів дорослого, мають високу самооцінку і власну філософію життя.

До освітньої програми розроблено методичні рекомендації, які є складовою нового методичного комплексу для закладів дошкільної освіти та батьків дошкільнят. У виданні розкрито концептуальний підхід до побудови освітньої роботи із сучасними дітьми дошкільного віку, представлено методи і прийоми реалізації завдань кожного освітнього напрямку, надано зразки варіативних форм організації взаємодії дітей з іншими учасниками освітнього процесу, представлено нові форми роботи з батьками.

Використовуючи методичні рекомендації, педагоги та батьки дошкільників зможуть успішно формувати особистість дитини, забезпечивши їй комфортне, інтелектуально та емоційно насичене життя у період дошкільного дитинства.

**ПРОГРАМА ОСВІТИ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ «ОСВІТА І ПІКЛУВАННЯ / EDUCATION & CARE» (2021)
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/2022/09/02/Prohrama.osv.ditey.rannohe.ta.doshkil.viku-OSV.I.PIKLUVANNYA.02.09.2022.pdf>**

Автори програми: *Володимир Воронов, Катерина Ковальчук, Наталія Піканова, Ольга Рейпольська, Світлана Сисоєва, Катерина Станкевич.*

Програма є частиною освітньої системи «Освіта і піклування / Education & Care» і містить: «Моніторинг особистісного розвитку дитини», «Орієнтовне щоденне планування», методичні рекомендації та дидактичні матеріали. Запропонований моніторинг дозволить визначити рівень особистісного розвитку дитини, а методичний супровід до

програми – забезпечити індивідуальну траєкторію розвитку кожної дитини.

Ранній вік є стартовою платформою для подальшої освіти упродовж життя, першою обов'язковою сходинкою в системі неперервної освіти, фундаментом формування людського капіталу країни.

Мета програми: створення оптимальних умов для цілісного становлення та фізичного, інтелектуального, емоційного і духовного розвитку особистості дошкільника, здатного до відповідальної поведінки та швидкої соціальної адаптації завдяки сформованим лідерським якостям.

Програма допомагає оптимізувати й розширити змістовий компонент освітньої роботи з дітьми від двох до шести (семи) років.

Концептуальні положення, покладені в основу програми.

- Дитина є повноцінною особистістю від народження. Їй не потрібно заслужувати на повагу чи любов дорослих – вона має на це право за фактом свого народження. Дорослі мають обов'язки щодо дітей, їхньої освіти та виховання.
- Дитина не повинна завжди відповідати образу, в якому її прагнуть бачити дорослі. Дорослий має своїм власним прикладом надихнути дитину наслідувати його.
- Кожній дитині притаманні власні психічні та фізичні особливості, фізіологічно заданий темперамент. Однак усі діти рівною мірою мають право на увагу та високу оцінку докладених ними зусиль.
- Одні діти народжуються зі здатністю керувати, інші – спеціально навчаються і розвивають у собі цю якість, аби стати завтрашніми переможцями. Звісно, не кожна дитина може народитися з незалежним, сильним і рішучим характером. Але наполеглива робота над собою та допомога сім'ї здатні розвинути лідерські якості у кожної дитини. Дуже важливо, щоб її поведінка була спрямована у позитивному напрямі, що є запорукою успішного лідерства. Компетентності формуються під час практичної діяльності. Отже, формуючи у дітей лідерський потенціал, потрібно створити умови, в яких кожна дитина матиме можливість проявити себе як особистість.
- Пріоритетним завданням є формування у дитини дієвого алгоритму пошуку відповідей, контрольних-оцінних умінь.
- Компетентності складаються з базових знань і навичок через їх ускладнення. Тож системний підхід передбачає повторення тем та

сюжетів занять із поступовим їх доповненням, розширенням і поглибленням.

- Щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства є передумовою її повноцінного розвитку, подальшої успішної реалізації у житті та формування в неї активної громадянської позиції.

Завдання програми.

- Забезпечити дорослих, які беруть участь у вихованні дітей дошкільного віку і здійснюють піклування про них, найсучаснішими науково обґрунтованими знаннями про вікові особливості фізичного та психічного розвитку дітей дошкільного віку.
- Розробити орієнтовну структуру організації дня дошкільника і забезпечити нею дітей дошкільного віку з урахуванням ефективного чергування фізичних та інтелектуальних навантажень задля створення оптимальних умов їхнього фізичного та психічного розвитку.
- Сприяти формуванню позитивних, доброзичливих взаємин дитини зі значущим дорослим, надійної прив'язаності до нього через дотримання ритуалів; змістовному спілкуванню.
- Сприяти системній організації освітньо-виховного процесу, заснованого на використанні інтегрованого підходу, та проєктній діяльності у навчанні.
- Формувати у дітей базові лідерські якості – адже саме ці діти у майбутньому будуть складати основу людського капіталу.
- Підтримувати природну пізнавальну активність та мотивувати на поглиблення отриманих знань.
- Розвивати навички соціальної взаємодії, соціально-емоційного інтелекту через організацію групової взаємодії в різних видах дитячої діяльності (гра, комунікація, предметно-перетворювальна та навчальна діяльність).

Зміст програми забезпечує сучасний підхід до організації освіти та піклування про дітей раннього та дошкільного віку. У її змісті виокремлено розділи за віковою періодизацією:

- третій рік життя (ранній вік),
- четвертий рік життя (молодший дошкільний вік),
- п'ятий рік життя (середній дошкільний вік),
- шостий та сьомий роки життя (старший дошкільний вік), у яких подано стислі психологічні характеристики дітей, завдання розвитку,

зміст і форми освітнього процесу відповідно до кожного освітнього напрямку.

В кожному віковому періоді (розділі) представлено показники компетентності дитини.

Структура програми визначає освітні напрями і містить *інваріантну та варіативну складові*.

Інваріантна складова представлена переліком завдань для освітньої діяльності дітей, виконання яких максимально ефективно здійснюється через використання комплексного методичного забезпечення, зокрема – «Орієнтовного щоденного планування» та «Моніторингу рівня освітнього розвитку дитини».

Варіативна складова програми сприяє поглибленню основних компетентностей з урахуванням природних здібностей дітей та об'єктивно наявної матеріально-технічної бази, психолого-педагогічних ресурсів усіх суб'єктів освітнього процесу.

Базовими для реалізації Програми є *діяльнісний і компетентнісний підходи*.

Нормативно-правовою основою Програми є державні документи, а саме: закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція).

У новому Базовому компоненті дошкільної освіти в центрі уваги перебуває дитина – з її потребами, віковими особливостями, можливостями та індивідуальними здібностями. Дитина є не просто здобувачем знань за визначеною Програмою освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» – вона є живим організмом і має різноплановий потенціал: фізичний, інтелектуальний, емоційний, духовний. Унікальне поєднання усіх цих потенціалів кожної окремої дитини відображається в її творчій діяльності. Водночас, організовуючи діяльність дитини, більшість педагогів недостатньо уваги приділяють розвиткові базових якостей і компетентностей, які впродовж цієї діяльності формуються. Саме тому створення системи, спрямованої на розвиток усіх окремих компонентів діяльності дитини, є об'єктивно необхідним для забезпечення якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти всіх форм власності (державної та приватної).

Провідна ідея освітньої системи полягає в необхідності об'єднання зусиль педагогів, психологів, батьків, громадських організацій для забезпечення всебічного розвитку особистості та формування у дитини

лідерських якостей, що сприяє успішній адаптації та є основою для безперервної освіти впродовж життя.

Інформацію у книжках та програмному додатку поділено на дві частини: *текстову* – для дорослого; *візуальну* – для дитини.

Текстова частина для дорослого містить правила користування чи інструкції (прочитайте завдання; подивіться на цифру до завдання; знайдіть ілюстрацію відповідно до номеру; поясніть завдання дитині, використовуючи ілюстрацію; зверніть увагу дитини на корисні поради, розміщені внизу сторінки).

Візуальна інформація для дітей представлена у формі яскравих авторських ілюстрацій.

Інформація зі щоденного планування структурована за формою розпорядку дня, в якому послідовність процесів життєдіяльності дитини деталізована відповідно до вікової групи. Надано коментарі щодо підготовки дорослого, який здійснює догляд та забезпечує освітній процес, до кожного наступного етапу; рекомендованого часу тривалості окремого етапу. Етапи пробудження, ранкової гігієни, а також активності наприкінці дня орієнтовані на виконання батьками. Ці етапи впродовж дня (від ранкової зустрічі до вечері включно) можуть реалізовуватися як педагогами освітніх закладів, так і батьками під час перебування дітей удома з різних причин. Кожен робочий день передбачає обов'язкові складові, як-от: самостійні дії; піклування про здоров'я; ранкові звичаї (ритуали); організація харчування; інтегровані заняття; проєктна діяльність; розваги; формування у дітей навичок упродовж ігрової, комунікативної, предметно-перетворювальної та навчальної діяльності. Орієнтовна структура організації дня дошкільника враховує особливості фізичного та психічного розвитку дітей різних вікових груп. В умовах закладів дошкільної освіти пропонується наступна орієнтовна погодинна структура дня дітей відповідно до вікової групи

Розвиток усіх компетентностей системно перевіряється за допомогою «Моніторингу рівня освітнього розвитку дитини» задля спостереження за динамікою фізичних та психічних змін дитини в міру її дорослішання. Такий системний моніторинг дає змогу детально з'ясувати причину можливих труднощів у формуванні тієї чи іншої компетентності. Адже за його результатами стає очевидним, яка зі складових (емоційно-ціннісне ставлення, когнітивна чи діяльнісна складова)

потребує більшої уваги щодо кожної конкретної дитини. Отже – дає можливість реалізувати індивідуальний підхід до освіти кожної дитини.

Рівень сформованості компетентностей оцінюється двічі на рік (в осінній та весняний періоди). Основою для розробки «Моніторингу рівня освітнього розвитку дитини» став *кваліметричний підхід*.

«Моніторинг рівня освітнього розвитку дитини» – це системна діагностика фізичного та розумового розвитку дітей, яка представлена у формі 4 посібників комплексного скринінгу розвитку дитини 2–3, 3–4, 4–5, 5–6 (7) років.

Усі посібники заповнюються педагогом для кожної дитини індивідуально. Правила застосування «Моніторингу рівня освітнього розвитку дитини» передбачають, що вихователь заповнює анкетні дані дитини, читає завдання дитині та у разі потреби показує малюнки. За результатами відповіді дитини він оцінює рівень її знань та розвитку, ставить у таблиці оцінку у відповідне поле, де «+» – «може», «+/-» – «частково», «-» – «не може». Номер у таблиці відповідає номеру завдання.

Варіативна частина Програми покликана поглиблювати розвиток основних компетентностей, передбачених в Україні Державним стандартом дошкільної освіти – Базовим компонентом дошкільної освіти – з урахуванням природних нахилів дітей та об'єктивно наявних ресурсів суб'єктів освітнього процесу.

Отже, Програмою пропонується доповнити інваріантну частину освітнього процесу наступними напрямками діяльності: англійська мова, художня діяльність, хореографія/чирлідінг та шахи.

Подано орієнтовну структуру організації дня дошкільника, (Діти віком 2–3, 3-4, 4-5, 5-6 років). Для кожної вікової категорії розписано розпорядок дня, що включає форми життєдіяльності дитини.

Використання системи моніторингу дає можливість проаналізувати динаміку формування та розвитку окремих компетентностей здобувачів освіти, вчасно звернути увагу на труднощі та вжити заходів щодо їхньої корекції.

КОМПЛЕКСНА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СВІТ ДИТИНСТВА»

(Наказ МОН № 833 від 19.09.2022 року)

Науковий керівник: *Богущ А. М.*; за загальною редакцією *Байєр О. М.*

Авторський колектив: *Богущ А. М., Байєр О. М., Григоренко Г. І., Дорошенко З. П., Погрібняк Н. В., Шевчук А. С., Шульга Л. М.*

В основі Програми лежить діяльнісний підхід як ключовий шлях реалізації завдань Базового компонента дошкільної освіти.

Мета програми – надання допомоги педагогам закладів дошкільної освіти у здобутті дошкільної освіти дітьми згідно з вимогами Базового компонента дошкільної освіти відповідно до їх віку та індивідуальних особливостей розвитку.

Концептуальні засади програми «Світ дитинства» виражені у таких ідеях:

- визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості;
- збереження дитячої субкультури;
- створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей;
- пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення у порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя;
- повага до дитини, врахування індивідуального особистого досвіду дошкільника;
- компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини;
- надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними;
- формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду.

Освітня програма «Світ дитинства» на основі компетентнісного підходу визначає завдання і зміст розвитку дитини віком від трьох до шести років і побудована відповідно до вікових можливостей дітей.

Педагоги мають спрямовувати освітньо-виховний процес на досягнення дітьми соціально закріпленого результату (заданої норми, вимог до розвиненості, навченості та вихованості дитини).

Структура оновленого змісту програми:

- «Попереднє слово» та «Слово про програму»
- Змістовні розділи (за освітніми напрямками БКДО):
- Молодший вік.
- Середній вік.
- Старший вік.

- Варіативна складова освіти.
- Допоміжні розділи.
- Використана література.
- Словник до програми.
- Відомості про авторів.

Розділи програми для кожної вікової групи відкриває «Психологічна характеристика особистості дитини», що містить стислу, але цінну інформацію для педагогів за напрямками, які вперше подано у програмах:

- Морфологічна зрілість.
- Адаптивна поведінка.
- Соціальна ситуація розвитку.
- Образ –Я.
- Специфічно дитячі види діяльності.
- Пізнавальна сфера.
- Емоційно-вольова сфера.
- Досягнення молодшого, середнього, старшого дошкільного віку.
- Зверніть увагу.

У психологічній характеристиці кожного віку розкриваються також особливості, які доцільно враховувати педагогові при реалізації змісту програмового матеріалу за освітніми напрямками. Завершує психологічний портрет дитини примітка для педагогів «Зверніть увагу», яка націлює дорослих на бережне ставлення до дитини з урахуванням даних психолого-педагогічної науки про особливості та вразливість дітей цієї вікової категорії за принципом «не нашкодити».

Наприклад, у рубриці «Зверніть увагу» (приклад з програми 5 р.ж.) зазначається, що «у зв'язку з нерівномірністю фізичного розвитку у середньому дошкільному віці протипоказані силові вправи, необхідно здійснювати постійний контроль за поставою, регулярною зміною пози в різних видах дитячої діяльності. Особливо важливо забезпечити різноманітну рухову активність (ігри з предметами, рухливі ігри, біг, стрибання). Потребують охоронного режиму і голосові зв'язки дітей: співи, читання віршів мають тривати не більше 5 хв.»

Наступні підрозділи вікової групи – це *освітні напрями*. У програмі подано:

- Вікові можливості дитини.
- Зміст педагогічної діяльності в ЗДО.

- Особливості організації освітнього процесу.
- Особливості залучення батькі до освітньої діяльності.
- Показники розвитку компетентності дитини (знання, уміння, цінності та ставлення).

Допоміжні розділи включають:

- Особливості організації партнерської взаємодії з батьками, як суб'єктами освітньої діяльності.
- Сучасне освітнє середовище в ЗДО.
- Особливості організації освітнього процесу.
- Особливості здійснення моніторингу розвитку компетентностей дитини (за методом експертних оцінок): організація та інструментарій.

Особливостями та принципами реалізації освітнього процесу є:

- повага та любляче ставлення до дітей;
- компетентність і справедливість;
- рух виховання від критики помилок і оцінювання до успіху і досягнень дитини;
- оптимальне психічне напруження;
- привабливість освітнього простору в групі та зацікавленість педагогів справами дітей;
- вимогливість до вихованців;
- оптимальне використання часу для виховного впливу.

Символічність програми автори пояснюють тим, що дитинство – це самостійна Країна, імперія, особливий дитячий світ, який В.Сухомлинський образно назвав «казковим палацом», у якому живуть діти своїм дитячим життям, своїми поняттями про Добро, Зло, Честь і Безчестя, людську гідність. Отож, від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з довілля та з чинних програм її виховання, навчання і розвитку, від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній дошкільник.

Комплексна освітня програма «Світ дитинства» містить низку логічно та послідовно викладених завдань розвитку, навчання і виховання у дітей соціально-психологічної готовності до шкільного життя за умови формування у них вміння вибудовувати взаємини з близькими людьми у родині, вихователями та іншими дорослими у

дошкільному закладі, окремими дітьми та однолітками групи як спільнотою.

Покликання на презентацію програми: <https://youtu.be/uYt-mwstCUA>

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ, НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ «СОНЯШНИК»

(ІМЗО від 01.02.2018 № 22.1/12-Г-72.) !https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/opys-programy-sonyashnyk_ns.pdf

Автор: *Любомира Калуська.*

Комплексна програма «Соняшник» визначає основні завдання розвитку, навчання та виховання дітей четвертого-шостого років життя згідно з Державним стандартом дошкільної освіти України.

Мета програми: виховання серця, душі, тіла і розуму, творчої, щасливої в житті дитини. Вона передбачає реалізацію основних ідей видатних учених минулого і сучасності, що стосується положень особистісно зорієнтованого, ціннісного та компетентнісного підходів щодо розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Завдання програми:

– закласти основи здоров'я, забезпечити фізичний, духовний, моральний, естетичний, емоційний та інтелектуальний розвиток особистості дошкільника, а саме:

– виховати здорову дитину, сформувавши у неї мотивацію на здоровий спосіб життя і безпечну поведінку;

– закласти моральний фундамент на основі загальнолюдських, моральних, духовних, громадянських, екологічних, естетичних цінностей;

– розвивати інтелект у процесі різних видів дитячої діяльності (пізнавальної, навчальної, ігрової, трудової), враховуючи ідеї видатних педагогів, основні засади народної дидактики, передові педагогічні технології;

– забезпечити розвиток емоційно-чуттєвої сфери дитини та формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу;

– розвивати творчі задатки і здібності дитини, здатність до самопізнання своїх можливостей.

Концептуальна ідея програми полягає у виробленні оптимального варіанту реалізації змісту Базового компонента дошкільної освіти

України, в якісно нових підходах до розвитку, навчання і виховання дитини дошкільного віку, що базуються на інтеграції наукової та народної педагогіки, педагогічної спадщини видатних вітчизняних вчених із сучасними теоріями та державними вимогами і стандартами.

В основу програми покладено:

– педагогічну модель особистісно-орієнтованого, компетентнісного підходів до розвитку, виховання та навчання особистості дитини як майбутньої успішної та щасливої людини, у якій необхідно сформувати розумні потреби, виховати добре серце, культивувати духовні цінності, розвивати обдарування, розум, здібності;

– основні позиції щодо розвитку, виховання і навчання дітей за Базовим компонентом дошкільної освіти;

– основні засади національного виховання, відображені у працях видатних педагогів минулого.

Основні принципи побудови Програми:

– принцип науковості;

– принцип природовідповідності;

– принцип цілісності;

– принцип системності;

– принцип концентризму;

– принцип доступності;

– принцип інтеграції народної та наукової педагогіки.

Структура програми складається із трьох цільових підпрограм «Помагайлик» (4-ий рік життя), «Пізнавайлик» (5-ий рік життя), «Дослідник» (6-ий рік життя).

Кожна підпрограма включає: антропометричні дані, вікові особливості розвитку, напрями розвитку та діяльності, їх показники (розвиток особистості, соціальний розвиток, емоційний розвиток, моторика та фізичний розвиток, сенсорний розвиток та особливості сприйняття, мовленнєво-комунікативний розвиток, розвиток психічних процесів, духовно-моральний розвиток, художньо-естетичний розвиток, розвиток ігрових умінь та навичок, навчальна діяльність, передумови трудової діяльності), їх показники.

Кожна із трьох цільових підпрограм складається із семи розділів:

– розвиток і виховання тіла;

– розвиток і виховання душі і серця;

– мовленнєво-комунікативний розвиток;

- розвиток і виховання розуму;
- художньо-естетичний розвиток дитини;
- розвиток і виховання здібностей і творчості;
- розвиток ігрових умінь та навичок.

Розділ I. Розвиток і виховання тіла: гігієна, режим дня, харчування, рухова активність, профілактичні заходи, безпечна поведінка, емоційне здоров'я.

Розділ II. Розвиток і виховання душі і серця: люби ближнього як самого себе; шануй батькі і матір і буде тобі добре на землі; патріотичне виховання; соціальне виховання; естетичне, моральне, трудове виховання; правове, економічне, екологічне, статеве виховання.

Розділ III. Мовленнєво-комунікативний розвиток: лексика, фонетика, синтаксис, спілкування; просодика мовлення; граматична будова; зв'язне мовлення; художня література і фольклор; елементи риторики в середній і старшій групах; корекція мовлення; підготовка руки дитини до письма.

Розділ IV. Розвиток і виховання розуму: сенсорний розвиток, пізнавальна діяльність в довкіллі; дослідницька діяльність; формування елементарних математичних уявлень (для дітей раннього і середнього дошкільного віку); для дітей шостого року життя – логіко-математичний розвиток; розвиток мислення; елементи ейдетики та інтелектуальні ігри; розвиток психічних процесів уяви, уваги, пам'яті.

Розділ V. Художньо-естетичний розвиток дитини: введення у світ мистецтва, ліплення, малювання, конструювання, аплікація, хореографія, театралізована діяльність; музика і співи; свята та дозвілля; художня праця; народні ремесла.

Розділ VI. Розвиток і виховання здібностей і творчості: передумови розвитку здібностей і творчості; розвиток творчості у мовленнєвій діяльності; розвиток творчості в образотворчій діяльності; розвиток творчості у пісенній і танцювальній діяльності; розвиток творчості у ігровій діяльності.

Розділ VII. Розвиток ігрових умінь та навичок: рухливі ігри, народні ігри, хороводні ігри; дидактичні ігри, ігри з піском і водою, музично-дидактичні ігри, сюжетні ігри, конструктивно-будівельні ігри.

Символічність назви програми

Соняшник – це рослина з високим і міцним стеблом. Такими мають бути і діти – життєздатними та життєстійкими, зростати здоровими та бадьорими.

Має міцне, розгалужене коріння. Діти повинні зростати в ріднім краю, з рідним словом, любити й цінувати народні звичаї, традиції, знати своє коріння, свій рід, свою родину, любити свою землю, пишатися людьми, що живуть на цій землі.

Соняшник любить сонце. Діти мають бути життєрадісними, веселими, сповненими великої життєвої енергії з позитивним світосприйманням, зростати у променях батьківської любові.

Це технічно корисна культура. Діти мають бути соціально адаптованими і життєво компетентними, зі спрямованістю на принесення користі собі й іншим.

Квітка соняшника має багато золотистих сонячних пелюсток. Кожна пелюстка символізує добрі звички, відкритість, чуйне серце, тобто ті морально-духовні якості, якими має оволодіти кожна дитина змалечку і випромінювати, як сонце, любов, доброту до всіх і до всього, проявляти щирість і пошану до людей, бути комунікабельними і мати багато друзів.

Соняшник має багато зерняток. Кожне зернятко – це певний обсяг різносторонніх знань соціального, етнічного, природного і предметного середовищ, з якими дитина ознайомлюється відповідно до свого віку.

Покликання на презентацію програми: <https://youtu.be/52gxn-kEgXU>

СТЕЖИНКИ У ВСЕСВІТ: КОМПЛЕКСНА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ДЛЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

(Лист від 02 жовтня 2020 року № 22.1/12-Г-801)

file:///D:/Download/dv2021-1_p18.pdf

Науковий керівник: проф. Катерина Крутій.

«Стежинки у Всесвіт» є доопрацьованим та оновленим варіантом комплексної освітньої програми «Дитина в дошкільні роки». Оновлення програми обумовлено розвитком суспільства і психолого-педагогічної науки, вимогами практики та обов'язковістю дошкільної освіти для дітей п'ятирічного віку, новою редакцією Базового компонента дошкільної освіти.

Зміст комплексної освітньої програми «Стежинки у Всесвіт» зорієнтовано на цінності та інтереси дитини, урахування вікових можливостей, на збереження дитячої субкультури, на ампліфікацію дитячого розвитку, взаємозв'язок усіх сторін життя малюка.

Програму адресовано педагогам, практичним психологам і соціальним педагогам закладів дошкільної освіти різного типу і форм власності, вихователям, які працюють у Центрах розвитку дитини, будинках сімейного типу, закладах інтернатного типу тощо; студентам педагогічних інститутів та коледжів, які навчаються за напрямом «Дошкільна освіта»; батькам.

Вузловим пунктом нової освітньої парадигми є *ідея розвитку*. Три основні грані цієї ідеї:

- постійний розвиток самої освіти (її змісту, форм, методів, способів організації);
- становлення освіти як простору для розвитку особистості (її здатності до універсального саморозвитку);
- перетворення освіти на провідний чинник розвитку суспільства (насамперед на засіб реанімації, додання життєстійкості різноманітним формам людських спільнот).

Метою програми є створення оптимальних умов для соціально-особистісного розвитку дітей раннього та передшкільного віку шляхом ефективної взаємодії дітей, педагогів і батьків, а також для забезпечення якості освітнього процесу.

Відповідно до мети всі завдання програми розділено за освітніми напрямами, що відповідають новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти.

Програму структуровано з урахуванням цих освітніх напрямів. Наприкінці опису кожного напрямку запропоновано основні шляхи його реалізації, які мають доповнюватися та розширюватися педагогами з огляду на їхні можливості та професійний досвід.

Символізм назви програми полягає в тому, що у кожної дитини є своя стежинка і вона обов'язково вийде на свій шлях. У дошкільному віці дитині потрібно пропонувати багато цікавого матеріалу, який відповідає віку. Назва буде відбивати увесь зміст, закладений у програмі. Як зазначає К.Крутій, для написання програми було враховано вислів Жан-Жака Руссо «Дайте дитинству визріти в дітях», концепцію «трикутника» (дитина, педагоги-батьки, середовище) Марії Монтессорі, середовищний підхід, провокації Лоріса Малагуцці (Реджіо Емілія).

Зміст програми:

Пояснювальна записка

Маляточко

Програма розвитку дітей пренатального та раннього віку

Пренатальний (внутрішньоутробний) період розвитку дитини

Показники стану розвитку новонародженої дитини

Додаток. Твори, що можуть бути використані в музикотерапії майбутніх матерів.

Психолого-педагогічна характеристика дітей раннього віку

Психолого-педагогічна характеристика дітей першого року життя

Період новонародженості (перший місяць життя)

Основні шляхи реалізації напряму розвитку

Показники стану розвитку дитини в період новонародженості

Зовнішні ознаки, за яких необхідний контроль фахівців

Немовля (від 1 місяця до 1 року)

Здоров'я та фізичний розвиток

Когнітивний розвиток

Розвиток особистості

Естетичний розвиток

Основні шляхи реалізації напряму розвитку

Зовнішні ознаки, за яких необхідний контроль фахівців

Додаток. Іграшки та ігрові матеріали для дітей першого року

життя

Психолого-педагогічна характеристика дітей другого року життя

Здоров'я та фізичний розвиток

Когнітивний розвиток

Розвиток особистості

Естетичний розвиток

Основні шляхи реалізації напряму розвитку

Зовнішні ознаки, за яких необхідний контроль фахівців

Додаток. Іграшки та ігрові матеріали для дітей другого року життя

Психолого-педагогічна характеристика дітей третього року життя

Здоров'я та фізичний розвиток

Когнітивний розвиток

Розвиток особистості

Естетичний розвиток

Основні шляхи реалізації освітнього напряму

Зовнішні ознаки, за яких необхідний контроль фахівців

Додаток. Іграшки та ігрові матеріали для дітей третього року життя

Кроки до самостійності

Програма для дітей молодшого дошкільного віку

Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого дошкільного віку

Освітній напрям «Особистість дитини». Основні шляхи реалізації освітнього напрямку.

Освітній напрям «Дитина в соціумі». Основні шляхи реалізації освітнього напрямку.

Освітній напрям «Дитина у природному довкіллі». Основні шляхи реалізації освітнього напрямку.

Освітній напрям «Дитина у світі культури». Основні шляхи реалізації освітнього напрямку.

Освітній напрям «Гра дитини». Основні шляхи реалізації освітнього напрямку.

Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». Основні шляхи реалізації освітнього напрямку.

Освітній напрям «Мовлення дитини». Основні шляхи реалізації освітнього напрямку.

Подорож у довкілля

Програма для дітей середнього дошкільного віку

Психолого-педагогічна характеристика дітей середнього дошкільного віку.

Освітні напрями повторюються.

Стежинки у всесвіт

Програма для дітей старшого дошкільного віку

Психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку.

Освітні напрями повторюються.

Тезаурус

Список використаної літератури

Покликання на презентацію програми: <https://youtu.be/4e39lcmtT3I>

Сайт Катерини Крутій: <http://ukrdeti.com/category/stream-osvita-doshkilnikiv/>

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ «УКРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ»

(схвалено від 03 грудня 2021 року, протокол № 6, лист ІМЗО
від 06. 12. 2021 № 22.1/12-Г-751).

https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/opys-programy-ukrayinske-doshkillya_ns.pdf

Автор – *Олександра Білан*, за загальною редакцією *Олени Низьковської*.

Мета програми: розширити змістовий компонент освітньої роботи з дітьми від двох до шести років, розкриваючи етнічні, історичні та соціокультурні особливості Західного регіону.

Завдання програми:

- реалізувати особистісно-зорієнтоване навчання;
- сприяти формуванню системи цінностей дошкільників;
- розвивати життєві компетенції;
- збагачувати загальну культуру дітей;
- сформувати уявлення про цілісну картину світу.

Свої завдання заклад дошкільної освіти реалізує у тісній співпраці зі сім'єю: активне залучення батьків до освітнього процесу, консультування з питань психолого-педагогічної підготовки до виховання дітей. Саме тому розділ «Співпраця зі сім'єю» передбачає напрями спільної діяльності педагога і батьків із забезпечення повноцінного розвитку особистості дитини.

У програмі визначено завдання з різних напрямків роботи з дітьми:

- фізичний;
- соціально-моральний;
- емоційно-ціннісний;
- пізнавальний,
- мовленнєвий;
- художньо-естетичний;
- креативний.

Програмові завдання побудовано з використання оптимальної інтенсивності мислення та мовлення, що відповідає віковим можливостям дітей. Показники компетентності, якими закінчується кожен підрозділ Програми, вихователь може використати для визначення рівня розвитку дитини в кінці навчального року.

Розділи програми:

- «Ранній дошкільний вік (3-й рік життя)».
- «Молодший дошкільний вік (4-й рік життя)».
- «Середній дошкільний вік (5-й рік життя)».
- «Старший дошкільний вік (6-й рік життя)».

У розділах подано стислі психологічні характеристики дітей, завдання розвитку, зміст і форми освітнього процесу з кожного змістового компонента.

Кожен розділ змістової частини програми завершується показниками компетентності дитини.

Програма побудована на принципах *науковості, інтеграції, системності, комплексності, гуманізації змісту навчання та виховання.*

Структура освітнього напрямку:

- Назва компетентності.
- Вікові можливості дитини.
- Освітні завдання.
- Зміст освітнього процесу.
- Показники компетентності дитини.

Велика увага приділено ***освітньому напрямку «Особистість дитини»***. У ньому виділені завдання, що стосуються рухової активності; здоров'я як найвищій цінності; статевій ідентифікації та диференціації; основам правової культури (середній та старший дошкільний вік).

Для формування здоров'язбережувальної компетентності розглядаються наступні напрямки: здоров'я і хвороби; розпорядок дня; профілактичні заходи; здоров'я і природа; народні джерела оздоровлення; безпека життєдіяльності.

Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» включає: предметно-практичний, технологічний розвиток; конструктивну діяльність і художню працю; набуття сенсорно-пізнавальних і логіко-математичних умінь.

Освітній напрям «Дитина в природному докільлі» має такі підрозділи: світ природи планети земля; життєдіяльність людини у природному середовищі та діяльність, орієнтовану на її збереження; всесвіт; навички орієнтовані на сталий розвиток.

Освітній напрям «Дитина в соціумі»: ознайомлення із соціальним середовищем та місцем кожної людини в ньому; формування основ духовно-моральних якостей; розширення кола уявлень про культуру і традиції українського народу.

Освітній напрям «Мовлення дитини»: фонетична компетентність; лексична компетентність; граматична компетентність; діалогічна компетентність; монологічна компетентність; комунікативна компетентність; літературно-художня компетентність.

Освітній напрям «Дитина у світі мистецтва»: сприймання та ціннісне ставлення до мистецтва; художньо-продуктивна діяльність; музична діяльність; театральна діяльність.

У **додатки** винесено: орієнтовний перелік музичного репертуару; орієнтовний перелік художніх творів; співпрацю з родиною вихованців.

Програма відповідає стратегічним завданням дошкільної освіти:

- реалізація особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти;
- прилучення дітей до системи цінностей;
- культури, традицій українського народу;
- формування в дошкільників цілісної картини світу.

Програма синтезує історичні надбання, нові досягнення теорії та практики дошкільної освіти, актуальні суспільні вимоги до неї, забезпечуючи гармонійний розвиток дитини.

Програма розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкільля» відображає запити практиків, орієнтує на системність щодо гуманістично спрямованої активної роботи з формування життєвої компетентності дошкільника.

Покликання на презентацію програми:
<https://youtu.be/yODg8fXaXJM>

«Я У СВІТІ»

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ДИТИНИ ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ШЕСТИ РОКІВ (Лист МОН № 1/11-6326 від 12.07.2019)

Авторський колектив: *О.П. Аксьонова, А.М.Аніщук, Л.В.Артемова та ін.*; науковий редактор та упорядник – *О. Л. Кононко*.

Символічним є те, що назва Програми обумовлена тим, що саме в дошкільному віці виникає перший схематичний обрис цілісного дитячого світогляду, образ світу та себе в ньому. Дитина не може жити в безладі, вона намагається пізнати навколишній світ та свої зв'язки з ним, упорядкувати, пояснити, наповнити змістом життя та діяльність людей, перевірити на власному досвіді здобуту інформацію. Програма починається займенником «Я», що наголошує на винятковій ролі

власної активності дитини в особистісному становленні й водночас на важливості гармонії індивідуального та колективного.

Провідна ідея програми: оптимальне використання можливостей віку дитини для її повноцінного розвитку.

Програма орієнтує освітян на розвиток у дитини особистісного досвіду в чотирьох основних сферах життєдіяльності: власному «Я», природному, предметному та соціальному просторах.

У програмі відображено вимоги до оновленого змісту освіти, уніфіковано вимоги до розвиненості, вихованості й навченості дитини впродовж дошкільного дитинства; наголошено основне призначення дорослого – допомогти дошкільнику жити власними силами, у злагоді з довкіллям та згоді із собою як активним суб'єктом життєдіяльності.

Матеріали програми структуровано відповідно до психологічного віку як інтегрованої характеристики специфічних для кожного етапу стосунків дитини з дорослим, ієрархії видів діяльності, новоутворень, свідомості та особистості. Адже паспортний вік не є критерієм визначення реального рівня розвитку: діти одного паспортного віку істотно різняться між собою.

Це програма розвитку. Вона реалізує ідею дитиноцентризму, орієнтує педагога на визнання пріоритету розвитку дошкільника як особистості, зокрема, його Я-концепції, емоційної сфери, потреб і мотивів, довільної поведінки.

Упровадження в педагогічну практику компетентнісного підходу забезпечує розвиток у дитини домірної віку досвідченості як інтегральної характеристики. Під змістом дошкільної освіти у Програмі закладено єдність:

когнітивного досвіду – система знань дитини про природу, культуру, людей, власне «Я»; про способи діяльності, які забезпечують формування цілісної наукової картини світу;

досвіду практичної діяльності – інтелектуальні та практичні вміння й навички як основа предметно-практичної, пізнавальної та комунікативної діяльності;

досвіду творчої діяльності – здатність відшукувати рішення проблем, виконувати завдання новими способами, висувати оригінальні ідеї, творчо перетворювати дійсність; розвиток креативності як базової якості особистості;

досвіду ставлень – система ціннісних ставлень дитини до світу та самої себе; мотиваційне, емоційне, вольове ставлення до природного, предметного, людського довкілля та власного Я.

Розширення, урізноманітнення, окультурнення, широке використання в освітньому процесі особистісного досвіду дошкільника є стратегією організації педагогічної діяльності.

Структура програми

Програма містить дві складові змісту освіти:

Інваріантна – від народження до шести років: вік немовляти, ранній вік, молодший і середній дошкільний вік, старший дошкільний вік.

Варіативна – від трьох до шести років: молодший і середній дошкільний вік, старший дошкільний вік.

Програму структуровано за уніфікованою для всіх вікових періодів життя рамкою-схемою, що містить такі елементи: «Вікові можливості», «Зміст освіти», «Основні освітні завдання», «Показники компетентності дитини».

Програмовий зміст *інваріантної складової* викладено за освітніми лініями: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Діяльність дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини».

Матеріали *освітньої лінії «Особистість дитини»* згруповано у два основні блоки: «Фізичний розвиток» та «Розвиток особистості», кожний з яких має свою рубрику. Змістовий блок «Фізичний розвиток» містить такі складники: «Здоров'я та фізичний розвиток», «Рухова активність», «Гігієнічні та загартувальні процедури», «Безпека організму та рухова активність», «Статева ідентифікація та диференціація». Змістовий блок «Розвиток особистості» представлено такими складниками: «Уявлення про себе» (для віку немовляти), «Уявлення про себе та самоствавлення» (для інших вікових категорій); «Емоційний досвід», «Потреби» (для віку немовляти) та «Спрямованість особистості» (для інших вікових періодів); «Довільні рухи» (для віку немовляти), «Довільна поведінка» (для інших вікових періодів); «Початки безпеки життєдіяльності» (для віку немовляти), «Безпека життєдіяльності» (для інших вікових періодів).

Закладені в *освітній лінії «Дитина в соціумі»* основи соціальної компетентності дитини засвідчено комплексом знань, умінь та базових якостей за такими змістовими блоками: «Сім'я, родина», «Інші люди»,

«Дитяче товариство», «Об'єднання людей». Важлива увага приділена духовно-моральному аспекту виховання.

Матеріали *освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі»* згруповані у такі блоки: «Рослинний світ», «Тваринний світ», «Явища природи», «Природні об'єкти». На етапі дошкільного дитинства освітню лінію доповнено блоками «Планета Земля», «Життєдіяльність людини», «Всесвіт».

Змістовими блоками *освітньої лінії «Дитина у світі культури»* є: «Предметний світ» та «Світ мистецтва». Змістовий блок «Предметний світ» містить такі складники: «Предмети побуту та вжитку», «Предметний світ за межами житла», «Предметно-практична діяльність». Змістовий блок «Світ мистецтва» містить блоки: «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво», «Театральне мистецтво», «Літературне мистецтво», які тематично структуровані за змістом.

Матеріали *освітньої лінії «Діяльність дитини»* для віку немовляти, для якого емоційне спілкування є провідною діяльністю, згруповано у два складники: «Особистісне спілкування» та «Предметно-маніпулятивна діяльність». Для дітей раннього віку матеріали подані без розподілу на змістові складники, зважаючи на перевагу одного виду діяльності – предметної; для молодшого і середнього дошкільного віку – ігрової. Матеріали для старшого дошкільного віку подано у трьох блоках: «Ігрова діяльність», «Елементи учбової діяльності», «Трудова діяльність».

Матеріали *освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»* згруповано в такі змістові блоки: «Пізнавальний інтерес», «Сенсорно-перцептивний досвід», «Передумови логіко-математичного розвитку» (для віку немовляти), «Логіко-математичний розвиток» (для інших вікових періодів); «Початки цілісної картини світу» (для віку немовляти) та «Цілісна картина світу» (для інших вікових періодів).

Змістовими блоками *освітньої лінії «Мовлення дитини»* є «Фонематичний слух, звуковимова» (для віку немовляти); «Фонематичний слух, звуковимова, літературне мовлення» (для інших вікових періодів); «Словниковий запас», «Комунікативне мовлення», «Граматичні вміння» та «Інтерес до книжки».

Матеріали *варіативної складової* змісту також структуровані відповідно до віку та подано за освітніми лініями: молодший і середній дошкільний вік – «Іноземна мова» (англійська), «Хореографія»; старший

дошкільний вік – «Комп'ютерна грамота», «Іноземна мова» (англійська), «Хореографія», «Шахи».

Освітня лінія «Комп'ютерна грамота» містить такі змістові блоки: «Інтерес до комп'ютера», «Ігрові дії», «Розвиток особистості».

Матеріали освітньої лінії «Іноземна мова» (англійська) структуровано за такими змістовими блоками: «Мовленнєва компетентність», «Мовна компетентність», «Соціокультурна компетентність».

Змістовими блоками освітньої лінії «Хореографія» є такі: «Уявлення про хореографічне мистецтво», «Танцювальний досвід», «Естетична та творча активність», «М'язово-рухова діяльність».

Освітню лінію «Шахи» розроблено для дітей старшого дошкільного віку і включено такі блоки: «Інтерес до гри», «Ігрові дії», «Розв'язання проблем та досягнення успіху», «Взаємодія з партнером».

Додатки до Програми містять:

Готовність дитини до школи.

Портрет дитини напередодні вступу до школи.

Орієнтовний розподіл часу на процеси життєдіяльності протягом дня дітей від народження до року.

Орієнтовний розподіл дня для дітей раннього віку.

Орієнтовний розподіл занять на тиждень.

Орієнтовний розподіл дня для дітей дошкільного віку.

Орієнтовний розподіл занять на тиждень.

Забезпечення рухової активності.

Забезпечення образотворчої активності.

Орієнтовний перелік творів образотворчого мистецтва та тематика занять.

Орієнтовний музичний репертуар.

Словниковий матеріал до освітньої лінії «Мовлення дитини».

Орієнтовний перелік фольклорних та літературних творів.

Орієнтовна тематика занять для дітей старшого дошкільного віку до освітньої лінії «Хореографія».

Програма легко сприймається за своєю структурою, складовими кожного розділу та створює простір для творчого використання різних педагогічних технологій, прояву гнучкості в підході до кожної дитини.

Покликання на презентацію програми: <https://youtu.be/y-DzwZ-A0Ho>

Питання для самоперевірки

1. Назвіть види освітніх програм і дайте їм визначення.
2. Виділіть критерії, за якими класифікують освітні програми.
3. Назвіть програми, які класифікують за критерієм «концептуальні засади».
4. Виділіть програми, які класифікують за критерієм «особливості спрямування і змістового наповнення».
5. Охарактеризуйте комплексну освітню програму, виділіть підходи, за якими вони укладаються.
6. Назвіть комплексні освітні програми, які є чинними.
7. Дайте визначення парціальної освітньої програми, обґрунтуйте думку щодо її призначення.
8. Назвіть види освітніх програм за їх призначенням.
9. Назвіть види освітніх програм за рівнем їх упровадження.
10. Проаналізуйте освітню програму для дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» та комплект до програми.
11. Проаналізуйте освітню програму для дітей середнього дошкільного віку «Впевнений старт» та комплект до програми.
12. Проаналізуйте освітню програму для дітей молодшого дошкільного віку «Впевнений старт» та комплект до програми.
13. Проаналізуйте освітню програму для дітей від 2 до 7 років «Дитину», визначте принципи, що заявлені в програмі і які лежать в основі організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти.
14. Розкрийте, мету, завдання та зміст програми освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування».
15. Проаналізуйте комплексну освітню програму «Світ дитинства».
16. Проаналізуйте комплексну програму «Соняшник», розкрийте її символічність. В чому полягає головне завдання програми розвитку?
17. Проаналізуйте комплексну освітню програму для дітей раннього та передшкільного віку «Стежинки у Всесвіт»
18. Визначте мету та завдання та розкрийте структуру програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Розкрийте напрями роботи з дітьми.
19. Визначте провідну ідею програми розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі». Поясніть символічність її назви.

Використані до теми джерела

1. Аніщук А.М. Актуальні проблеми дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім М.Гоголя, 2015. 152 с.
2. «Дитина» освітня програма для дітей від 2 до 7 років / автори: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. Видавництво: Принт-медіа, Київський університет ім. Б. Грінченка. 2020. 440 стр.
3. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Вид. 2-е зі змінами і доп. Тернопіль. Мандрівець. 2022. 216 с.
4. Калуська Любомира. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2018. 152 с.
5. Комплексна освітня програма «Світ дитинства» / автори-укладачі: А.М. Богуш, О.М. Байєр, Л.В. Батліна, Г.І. Григоренко, З.П. Дорошенко, Р.П. Жадан, Н.В. Погрібняк, О.О. Самсонова, Л.М. Шульга. 2022. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/opys-programy-svit-dytynstva_ns.pdf
6. Крутій Катерина. Комплексна освітня програма «Стежинки у Всесвіт»: URL: [file:///D:/Download/dv2021-1_p18%20\(3\).pdf](file:///D:/Download/dv2021-1_p18%20(3).pdf)
7. Методичні рекомендації до освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / автори: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. Видавництво: Принт-медіа, Київський університет ім. Б. Грінченка. 2020. 568 с.
8. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей середнього дошкільного віку / О.К.Безсонова, Н.В.Гавриш, Т.О.Піроженко, В.В.Рагозіна, О.С.Рогозянський, О.Ю.Хартман; За заг.наук.ред. Т.О.Піроженко. Київ: Українська академія дитинства, 2019. 64 с.
9. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н.В.Гавриш, Т.В.Панасюк, Т.О.Піроженко, О.С.Рогозянський, О.Ю.Хартман, А.С.Шевчук; За заг.наук.ред. Т.О.Піроженко. 2 –ге вид., стереотип. Київ: Українська академія дитинства, 2018. 80 с.
10. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.

11. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку/ наук.керівник К.Л.Крутій, 2020. URL: <https://lips.in.ua/ru/product/stezhinki-u-vsesvit-kompleksna-osvitn/>

12. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до 6 років /О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова; наук. кер. О.Л. Кононко. К: ТОВ«МЦФЕР» – Україна» 2019 р. 488с.

Тема 1.5. Організаційно-педагогічне забезпечення функціонування сучасних дошкільних закладів

План:

1. Державна політика щодо розвитку сучасного суспільного дошкільного виховання.
2. Види та типи сучасних закладів дошкільної освіти.
3. Аналіз закладів дошкільної освіти за терміном роботи.
4. Організація освітнього процесу у закладах дошкільної освіти.

Державна політика щодо розвитку сучасного суспільного дошкільного виховання

Сучасна дошкільна освіта базується на принципах якості, доступності та наступності, що є цілісною системою розвитку дітей раннього та дошкільного віку. У 2021 році оновлено Державний стандарт дошкільної освіти – Базовий компонент, в якому гармонійно поєднано традиційно сильні сторони української дошкільної освіти з міжнародними стандартами, застосовано компетентнісний підхід до результатів освіти, що забезпечує наступність між дошкільною й початковою освітою.

Головна *мета* державної політики у галузі дошкільної освіти – забезпечення доступної та якісної освіти для всіх дітей відповідного віку, яка є стартовою платформою для особистісного розвитку дитини та підготовки її до навчання в Новій українській школі.

У Стаття 11 Закону «Про дошкільну освіту» зазначено, що *метою* дошкільної освіти є: забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. Діти старшого дошкільного віку обов'язково охоплюються дошкільною освітою відповідно до Стандарту дошкільної освіти. Відповідальність за здобуття дітьми дошкільної освіти несуть батьки. Батьки самостійно

обирають способи та форми, якими забезпечують реалізацію права дітей на дошкільну освіту. Органи місцевого самоврядування створюють умови для здобуття дошкільної освіти шляхом:

- формування і розвитку мережі закладів освіти;
- замовлення підготовки педагогічних працівників;
- реалізації освітніх програм неформальної освіти для батьків; проведення інших заходів.

У Статті 4. Закону «Про дошкільну освіту» зазначено, що держава визнає пріоритетну роль дошкільної освіти та створює належні умови для її здобуття.

Державну політику у сфері дошкільної освіти в межах компетенції формують центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та реалізують органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи. Засадами державної політики та принципами освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти є:

- доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних закладах дошкільної освіти у межах державних вимог до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти;
- обов'язковість дошкільної освіти дітей старшого дошкільного віку;
- забезпечення умов для збереження і зміцнення здоров'я дитини, різнобічного розвитку, задоволення її потреб у реалізації здібностей, інтересів тощо;
- єдність розвитку, виховання та навчання дітей;
- єдність виховного впливу сім'ї та суб'єкта освітньої діяльності;
- наступність дошкільної та початкової освіти;
- світський характер дошкільної освіти у державних і комунальних закладах освіти;
- дитиноцентризм та особистісно-орієнтований підхід до розвитку дитини;
- відповідність змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти віку дитини та особливостям її психофізичного розвитку;
- інші засади та принципи, визначені Законом України «Про освіту».

У Статті 3 Закону «Про дошкільну освіту» зазначено Державну політику у сфері дошкільної освіти.

Держава визнає пріоритетну роль дошкільної освіти та створює належні умови для її здобуття.

Державна політика у сфері дошкільної освіти визначається Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами і втілюється центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування. *{Абзац другий частини першої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5460-VI від 16.10.2012}*

Держава:

– надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини;

– забезпечує доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних закладах дошкільної освіти у межах державних вимог до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти (Базового компонента дошкільної освіти) та обов'язкову дошкільну освіту дітей старшого дошкільного віку; *{Абзац третій частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2442-VI від 06.07.2010}*

– забезпечує доступну і безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їх інтелектуального, соціального і фізичного розвитку у тій формі, яка для них є найбільш зручною та ефективною; *{Частину другу статті 3 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}*

– піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей;

– сприяє розвитку та збереженню мережі закладів дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

В Україні створюються умови для рівного доступу дітей до дошкільної освіти. Про це говориться у Статті 6 зазначається, що рівний доступ до здобуття дошкільної освіти забезпечується шляхом:

– заборони обмежень та дискримінації за будь-якими ознаками та обставинами, у тому числі статі, раси, національності, стану здоров'я, інвалідності, особливих освітніх потреб, громадянства, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану тощо;

– врегулювання порядку зарахування, відрахування та переведення дітей до державних та комунальних закладів освіти для здобуття дошкільної освіти;

- територіальної доступності здобуття дошкільної освіти;
 - безперешкодного доступу до будівель, споруд і приміщень закладу освіти відповідно до державних будівельних норм, стандартів і правил;
 - застосування принципів універсального дизайну в освітньому процесі;
 - забезпечення у разі необхідності розумного пристосування;
 - забезпечення необхідними навчально-методичними матеріалами та інформаційно-комунікаційними технологіями для організації освітнього процесу відповідно до законодавства;
 - провадження освітнього процесу способами та у формах, що є найбільш прийнятними для дітей відповідного віку, зокрема, використання засобів і методів виховання, розвитку та навчання, що враховують освітні потреби вихованців, у тому числі шляхом адаптації/модифікації змісту освітньої програми з урахуванням особливих освітніх потреб дітей;
 - безоплатності здобуття дошкільної освіти у державних і комунальних закладах освіти незалежно від місця проживання дитини, її батьків чи місця здобуття освіти та інших обставин;
 - фінансування закладів освіти за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів в обсязі, достатньому для виконання Базового компоненту дошкільної освіти та ліцензійних умов;
 - запровадження трансфертів (дотацій, субвенцій) та компенсацій з державного та/або місцевих бюджетів для закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності, що набули прав і обов'язків закладу освіти та забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми старшого дошкільного віку;
 - створення мобільних (пересувних) центрів дошкільної освіти, що забезпечують надання освітніх послуг за місцем проживання дітей.
- Система дошкільної освіти має реалізувати освітні потреби всіх дітей раннього та дошкільного віку, зокрема й дітей з особливими освітніми потребами (обдарованих дітей та тих, хто має ментальні або фізичні порушення). Це вимагає посилення уваги суспільства до:
- вдосконалення нормативно-правової бази інклюзивної освіти відповідно до міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини для забезпечення конституційних прав і державних гарантій на освіту дітей;

– розроблення і запровадження системи фінансування додаткових послуг для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема через надання спеціальних субвенцій;

– вдосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки психолого-педагогічних працівників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

– організацію освітнього процесу та освітнього середовища, орієнтованих на інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами в дитячу спільноту;

– запровадження системи психолого-педагогічного супроводу дітей та раннього втручання, вчасної комплексної медико-педагогічної оцінки розвитку дітей.

У 2021 році Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 86 від 27 січня 2021 р., якою вніс зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003р. №305 «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад».

Змінами оновлено перелік дітей, яких зараховують до ЗДО першочергово. Так, першочергово до державних (комунальних) закладів дошкільної освіти зараховуються діти, які:

– проживають на території обслуговування державного (комунального) закладу дошкільної освіти (в разі її встановлення його засновником);

– є рідними братами або сестрами дітей, які вже здобувають дошкільну освіту в такому закладі дошкільної освіти;

– є дітьми працівників такого закладу дошкільної освіти;

– належать до категорії дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлені порушеннями інтелектуального розвитку та/або сенсорними та фізичними порушеннями;

– належать до категорії дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які влаштовані під опіку, у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, патронатну сім'ю, а також усиновлених дітей;

– перебувають у складних життєвих обставинах та на обліку в службах у справах дітей;

– діти з числа внутрішньо переміщених осіб чи діти, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;

– мають право на першочергове зарахування до закладів освіти відповідно до закону.

Крім того, оновлено перелік підстав для відрахування дитини з державного (комунального) закладу дошкільної освіти:

– за заявою одного з батьків або іншого законного представника дитини, що подавав заяву про зарахування (крім випадків, коли рішенням органу опіки та піклування або суду місце проживання дитини визначено з іншим із батьків);

– на підставі медичного висновку про стан здоров'я дитини, що виключає можливість її подальшого перебування у закладі дошкільної освіти відповідного типу;

– у разі досягнення вихованцем станом на 1 вересня повних семи років (для дітей з особливими освітніми потребами – повних восьми років), що передбачає його відрахування до 31 серпня поточного року;

– у разі переведення вихованця до іншого закладу дошкільної освіти;

– у разі невідвідування дитиною закладу дошкільної освіти протягом двох місяців підряд упродовж навчального року без поважних причин.

Види та типи сучасних закладів дошкільної освіти

За приналежністю заклади дошкільної освіти поділяються на *комунальні, відомчі й приватні*.

Комунальні заклади дошкільної освіти – це такі, засновником яких є місцева рада. Вони входять до реєстру фонду комунального майна. Їх діяльність забезпечується районною радою та виконавчим комітетом того адміністративного району, на території якого вони знаходяться.

Відомчі заклади дошкільної освіти створюються та керуються установами або підприємствами, підрозділом яких вони є.

Приватні заклади дошкільної освіти створюються фізичними особами або приватними підприємствами, які забезпечують необхідні умови для їхнього функціонування й забезпечують діяльність згідно з існуючими нормативними вимогами.

С.Нікітчина відзначає, що в існуючих нормативних документах немає чітких визначень стосовно *організаційно-структурних форм* дошкільної освіти. Так, єдиний документ, що регламентує організацію діяльності дошкільних закладів, – Положення про дошкільний виховний заклад України, – взагалі ніяк не визначає дефініцію, за якою дошкільні заклади поділяються на дитячі ясла, дитячі садки, дитячі ясла- садки. В

той же час розподіл дошкільних закладів за типами відбувається за їх змістовно-освітніми ознаками: загального розвитку, компенсуючі, комбіновані та прогулянкові. До типів дошкільних закладів за цим положенням відносять й сімейні дитячі садки (хоча цей термін відображає приналежність).

Організаційно-структурна форма дошкільного закладу, в основі якої лежить поділ за віковою ознакою дитячого контингенту, може бути названа видом дошкільного закладу. Існують три види дошкільних закладів: дитячі ясла, дитячий садок, дитячі ясла-садок.

Згідно з Положенням про дошкільний виховний заклад України, *дитячі ясла* – це заклад для виховання й навчання дітей віком від народження до трьох років (раннього віку); *дитячий садок* призначений для дітей віком від трьох до 6-7 років; *ясла-садок* – це комбінований заклад для навчання та виховання дітей від народження до вступу їх до школи.

На практиці найбільш поширеним видом дошкільного закладу є **ясла-садок**.

Аналіз за типами. В залежності від особливостей змісту діяльності дошкільні заклади поділяються на **типи**:

- *заклади загального розвитку,*
- *компенсуючі,*
- *санаторні,*
- *комбіновані.*

Положенням про дошкільний виховний заклад визначено, що основною функцією закладу *загального розвитку* є інтелектуальний розвиток особистості дитини. Заклад може мати певну спеціалізацію: фізичну, художньо-естетичну, музичну, вивчення іноземних мов тощо.

У Статті 12. Закону «Про дошкільну освіту» виділено типи закладів дошкільної освіти:

На сучасному етапі, відповідно до потреб громадян України створюються такі **типи закладів дошкільної освіти**:

– заклад дошкільної освіти (ясла) для дітей віком від одного до трьох років, де забезпечуються догляд за ними, а також їх розвиток і виховання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; *{Абзац другий частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}*

– заклад дошкільної освіти (ясла-садок) для дітей віком від одного до шести (семи) років, де забезпечуються догляд за ними,

розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; *{Абзац третій частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}*

– заклад дошкільної освіти (дитячий садок) для дітей віком від трьох до шести (семи) років, де забезпечуються їх розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти;

– заклад дошкільної освіти (ясла-садок) компенсуючого типу для дітей з особливими освітніми потребами віком від двох до семи (восьми) років. Заклади дошкільної освіти (ясла-садок) компенсуючого типу поділяються на спеціальні та санаторні; *{Абзац п'ятий частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}*

– будинок дитини – заклад дошкільної освіти системи охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з фізичними та (або) інтелектуальними порушеннями від народження до трьох (для здорових дітей) та до чотирьох (для хворих дітей) років; *{Абзац шостий частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}*

– заклад дошкільної освіти (дитячий будинок) інтернатного типу забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку, які перебувають у родинних стосунках та утримуються за рахунок держави;

– заклад дошкільної освіти (ясла-садок) сімейного типу для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які перебувають в родинних стосунках і де забезпечуються їх догляд, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти;

– заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу для дітей віком від одного до шести (семи, восьми) років, у складі якого можуть бути групи загального розвитку, компенсуючого типу, інклюзивні, сімейні, прогулянкові, в яких забезпечується дошкільна освіта з урахуванням стану здоров'я дітей, їх розумового, психологічного, фізичного розвитку; *{Абзац дев'ятий частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}*

– заклад дошкільної освіти (центр розвитку дитини), в якому забезпечуються фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція

психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома. *{Абзац одинадцятий частини першої статті 12 виключено на підставі Закону № 290-VI від 20.05.2008}* *{Частину другу статті 12 виключено на підставі Закону № 463-IX від 16.01.2020}*

https://protocol.ua/ua/pro_doshkilnu_osvitu_statya_12/

Для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи у складі закладів дошкільної освіти на підставі письмового звернення батьків або законних представників особи з особливими освітніми потребами в обов'язковому порядку утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами *{Частину третю статті 12 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 1324-VII від 05.06.2014; в редакції Закону № 2541-VIII від 06.09.2018}*.

Діти з особливими освітніми потребами можуть перебувати до семи (восьми) років у спеціальних закладах дошкільної освіти (групах) та інклюзивних групах закладів дошкільної освіти *{Абзац третій частини третьої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1324-VII від 05.06.2014; в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}*.

Для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційної та лікувально-відновлювальної роботи при спеціальних школах (школах-інтернатах), санаторних школах (школах-інтернатах), навчально-реабілітаційних центрах можуть створюватися їхні структурні підрозділи – дошкільні групи *{Абзац четвертий частини третьої статті 12 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}*.

Для задоволення освітніх, соціальних потреб громадян можуть створюватися заклади дошкільної освіти з сезонним перебуванням дітей.

У всіх типах закладів дошкільної освіти при реалізації права дітей на дошкільну освіту враховуються особливі освітні потреби у навчанні і вихованні кожної дитини, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами відповідно до принципів інклюзивної освіти *{Частину третю статті 12 доповнено абзацом шостим згідно із Законом № 1324-VII від 05.06.2014}*.

Заклад дошкільної освіти *компенсуючого типу* створюється для дітей, які потребують коректування фізичного й психічного розвитку (із вадами слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, інтелекту). Разом із тим практикується створення окремих дитячих груп *компенсуючого типу* в загальнорозвивальних закладах.

Заклади дошкільної освіти компенсуючого типу можуть бути *спеціальні та санаторні*.

Спеціальні заклади дошкільної освіти функціонують для дітей з порушеннями слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, затримкою психічного розвитку.

Санаторні заклади дошкільної освіти функціонують для дітей з ранніми проявами туберкульозної інфекції, малими формами туберкульозу, хронічними неспецифічними захворюваннями органів дихання, серцево-судинної, ендокринної систем, хворобами органів травлення, психоневрологічними захворюваннями.

Заклади, до складу яких входять групи загального розвитку й компенсуючі, відносять до *комбінованого типу*. Згідно з Положенням про дошкільний виховний заклад, дошкільні заклади комбінованого типу можуть містити в своїй структурі, крім груп компенсуючого типу, ще й санаторні, прогулянкові групи та інші, що на практиці поки зустрічається досить рідко. Комбінований тип закладу дошкільної освіти є найпоширенішим в Україні після дошкільних закладів загального розвитку.

Дошкільні заклади *санаторного типу* створюються для дітей із ранніми проявами туберкульозної інфекції, з малими й згасаючими формами туберкульозу, а також для дітей, які часто хворіють на застудні захворювання або мають захворювання кишково-шлункового тракту, ендокринної, серцево-судинної систем.

Аналіз закладів дошкільної освіти за терміном роботи

Наступною характеристикою закладів дошкільної освіти є *термін роботи*, що дорівнює терміну можливого перебування в них дітей. В Положенні про дошкільний виховний заклад поняття «*термін*» не вживається, замість нього застосовується поняття «*режим*» роботи. Зазначено, що режим роботи закладу дошкільної освіти встановлюється органами державної виконавчої влади, з урахуванням потреб батьків; дошкільні заклади можуть починати роботу не раніше 6 год. 30 хв., а закінчувати – не пізніше 20 год. 30 хв. Термін роботи закладу дошкільної освіти має значення для визначення штатного розкладу.

Тому документами, що регламентують штатний розклад закладів дошкільної освіти, встановлюють такі можливі терміни роботи: 9; 10,5; 12; 24 години. Практикою було визнано та найбільш поширено 12-годинний термін роботи.

МОН України підготовлено інформацію щодо особливостей організації навчального року та рекомендації першочергових кроків із підготовки до нього. В яких зазначається, що ЗДО, які відновлюють діяльність у звичному режимі, мають ретельно підготуватися до роботи з дітьми. З метою створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу ЗДО, Міністерство освіти пропонує запровадити різнотривалий режим роботи ЗДО (від 2 до 12 годин).

Організація освітнього процесу у закладах дошкільної освіти

Організація освітнього процесу в ЗДО всіх типів та форм власності здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Положення про ЗДО, Санітарного регламенту ЗДО.

У зв'язку із викликами сьогодення, піднімаються питання організаційних аспектів діяльності ЗДО в умовах воєнного стану, які регулюються Законом України № 2136-IX від 15.03.2022 «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а також зазначені в листах Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) від 02.04.2022 №1/3845-22 «Про рекомендації для працівників ЗДО на період дії воєнного стану в Україні», від 17.03.2022 № 1/3475-22 «Про зарахування до ЗДО дітей із числа внутрішньо переміщених осіб», від 22.06.2022 № 1/6887-22 «Щодо збереження мережі закладів дошкільної освіти та захисту прав їх працівників».

Організація освітнього процесу у закладах дошкільної освіти здійснюється відповідно до Базового компонента дошкільної освіти та враховування під час взаємодії з дітьми «Методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти». Педагоги мають право обирати програми, рекомендовані МОН, згідно з переліком навчальної літератури.

Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації у кожному населеному пункті. Рішення про відновлення діяльності та режим роботи ЗДО ухвалюють місцеві органи влади та військові адміністрації, які призначають комісії з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації освітнього процесу у новому навчальному році та створення безпечних умов для всіх його учасників.

Здійснюються відповідні заходи з посилення безпеки:

- обов'язкова перевірка закладів освіти та прилеглих до них територій на наявність вибухонебезпечних предметів;

– перевірка готовності систем оповіщення, зокрема, доступності оповіщення для дітей з порушеннями зору та слуху (за потреби);

- перевірка наявності у кожному закладі освіти планів евакуації та обладнаного укриття для всіх учасників освітнього процесу (із запасами води та їжі, спальних місць, засобами захисту, аптечкою тощо);

– проведення тренувань з учасниками освітнього процесу відповідно до алгоритму дій у разі оголошення сигналу повітряної тривоги або іншої надзвичайної ситуації;

- проведення з працівниками закладу занять за темами: збереження життя та здоров'я в умовах війни та надзвичайних ситуацій, надання домедичної допомоги;

- інформування батьків про створення безпечних умов для організації освітнього процесу.

З метою створення безпечних умов перебування у закладах освіти всіх учасників освітнього процесу під час воєнного стану, Державною службою України з надзвичайних ситуацій розроблено рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту закладів освіти (Лист ДСНС України від 14.06.2022 № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти»).

Освітнє середовище, в якому перебувають дошкільники в нових соціальних умовах воєнного стану, має бути не лише безпечним, а й інформативним, цікавим, змістовним, стимулювати когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий розвиток дітей. Облаштування внутрішнього простору приміщень укриттів має бути комфортним, містити все необхідне обладнання для організації освітнього процесу. Тому рекомендується облаштувати в укриттях різні ігрові осередки (куточок творчості, читання, тощо). З метою залучення дітей до різних видів діяльності педагогічному колективу необхідно заздалегідь спланувати зміст роботи, що відвертатиме увагу дітей від хвилювань, страхів та сприятиме зниженню тривожності. Доцільно використовувати технічні засоби навчання, дидактичні, настільно-друковані ігри, різні види театрів, шашки, шахи, залучати дітей до малювання та поробок з паперу, природного матеріалу тощо. З метою мінімізації та запобігання виникненню посттравматичного синдрому рекомендуємо під час перебування дітей в укриттях бажано здійснювати їх психологічний супровід.

Сьогодні, в умовах війни, педагогу необхідно володіти елементарними навичками подолання тривожності, нападів панічної атаки, вміти переспрямувати увагу конкретної дитини, або дітей на позитивні явища, зацікавити їх, знайти способи піднесення їхнього настрою, знати елементарні способи розслаблення дитини у стані нервового напруження.

В умовах воєнного стану дуже важливою є *партнерська взаємодія* між закладом освіти та місцевими органами управління освітою та органами виконавчої влади, представниками Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Національної поліції. Вона дає змогу досягти позитивних результатів у швидкому вирішенні найактуальніших питань. Доцільно, щоб при цьому всі сторони партнерства усвідомлювали свою відповідальність за результати співпраці.

Одним із провідних напрямів діяльності ЗДО є *формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку*. Важливо об'єднати зусилля педагогів і батьків для зміцнення національної ідентичності дітей як основи, яка виховує справжній патріотизм; сприяє формуванню у дітей позитивного образу своєї країни, утверджує активні позиції громадянина своєї країни, виховує ціннісне ставлення до своєї родини як частини свого народу, його історії, традицій, культури.

Зміст сучасного патріотичного виховання старших дошкільників має бути збагачений категоріями особистісної та національної гідності, реальності сприйняття соціального сучасного життя – входження в яке є неодмінною умовою соціалізації дитини, життєвого досвіду, що стає надбанням особистості та актуалізує стан постійної готовності до безпеки, милосердя та практики підтримки життя, що, в цілому, характеризує гуманістично орієнтовану поведінку дитини.

Організація освітнього процесу з дітьми дошкільного віку потребує *урахування чинників, які забезпечують якість освітнього процесу*; виокремлюють її сильні сторони, що відповідають сучасним світовим тенденціям; висвітлюють слабкі сторони та ризики; визначають ресурсний потенціал і перспективи подальшого розвитку.

Важливий показник якості освітнього процесу в ЗДО є *створення сучасного універсального дизайну*, що робить його доступним, безпечним, розвивальним, орієнтованим на особистісний розвиток дитини задля реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії. У цьому аспекті пріоритетності набувають варіативні моделі організації освітнього

процесу із застосуванням сучасних технологій, освітніх програм, послуг, предметно-ігрового обладнання.

Вагоме значення має *дизайн оточуючого середовища*. Тому важливо, щоб у вікових групах було достатньо простору для організації різних видів діяльності та вільної гри. Однією з умов, що впливає на забезпечення якості освіти, є *зонування групового простору* на гамірні та тихі зони, облаштування в ньому осередків за інтересами.

Одним із складників освітнього процесу є *візуальне оформлення простору*, пов'язане зі світлинами дітей, їхніми мистецькими роботами, матеріалами, що відповідають тематиці дня/тижня, індивідуальним інтересам тощо. Застосування пропонованих матеріалів сприятиме формуванню в дітей мотивації до вивчення теми дня/тижня, збагаченню їхнього словника, закріпленню знань та умінь, отриманих під час активностей, розвитку дитячої творчості.

Важливою складовою є *мовлення дітей* для розвитку їх пізнавальних процесів, свідомості, формування загальної картини світу, здатності до регуляції поведінки й діяльності.

Світова практика для оцінки мовлення та грамотності дошкільнят визначає наступні параметри: допомога дітям у розширенні словника, заохочення дітей до мовлення, використання персоналом книжок у роботі з дітьми, заохочення дітей до користування книжками та знайомство з друкованим текстом. Зазначені параметри, які пов'язані з книжкою, є більш продуктивними для очікуваних результатів мовленнєвого розвитку, оскільки вони безпосередньо виступають умовою для пізнавальної, дослідницької діяльності, розвитку самодіяльних сюжетно-рольових та театралізованих ігор дітей. Окрім того, зміна акценту з питань оволодіння грамотою як процесу читання та письма на процес заохочення дітей до користування книгами знімає невикордані вимоги батьків до вихователів щодо навчання дітей грамоти і спрямовує це завдання у початкову школу, тим самим демонструючи врахування вікових особливостей дітей дошкільного віку та зберігаючи потенціал психологічних ресурсів для більш відповідних віку завдань.

Водночас, має місце *проведення просвітницької роботи* з налаштування педагогічних працівників на самоосвіту і саморозвиток з метою покращення якості освітнього процесу через вдосконалення особистого мовленнєвого розвитку, опанування сучасних технологій використання книжки та опрацювання літературного твору в освітньому процесі, через

додаткове навчання педагогів особливостей мовленнєвої роботи з дітьми, особливо з тими, які мають особливі освітні потреби.

У організації освітнього процесу варто враховувати вітчизняну практику класифікації різних видів діяльності, притаманних періоду дошкільного дитинства. Це – рухова, ігрова, комунікативна, мовленнєва, здоров'язбережувальна, мистецько-творча (малювання, ліплення, аплікація, конструювання, спів, танці, гра на музичних інструментах), пізнавально-дослідницька, господарчо-побутова діяльність. Дана практика організації видів діяльності враховує вікові особливості дітей та демонструє освітні завдання, формує системні професійні знання педагогів щодо підтримки та розвитку в дитини творчих, самостійних, якісно нових характеристик.

В умовах сьогодення організація освітнього процесу повинна відбуватися з урахуванням безпекової ситуації за допомогою *очної, дистанційної або змішаної форми роботи*.

У процесі організації освітньої діяльності в *дистанційному форматі* звертається увага на такі аспекти:

- організація навчання педагогічних працівників щодо дистанційної роботи з дітьми та надання їм методичної підтримки;
- забезпечення педагогів необхідним обладнанням та доступом до інтернету;
- організація психолого-педагогічної підтримки та супровід усіх учасників освітнього процесу;
- систематичність організації освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку.

Бажано використовувати *синхронне і асинхронне навчання*.

Синхронне навчання – це процес, коли відбувається онлайн-заняття, а *асинхронне* – коли вихователь записує відеозаняття або записує, наприклад, мотиваційне відео і передає його батькам для самостійного опрацювання дітьми. Якщо дитина не може самостійно опрацювати наданий матеріал, то батьки опрацьовують його разом із дитиною.

В умовах запровадження дистанційної форми організації освітнього процесу батьки мають стати партнерами педагогічних працівників. Тобто перша робота має здійснюватися саме з ними, а вже далі з їхніми дітьми. Особливу увагу треба звернути на організацію дистанційної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Враховуючи вікові особливості дітей дошкільного віку, ключовою передумовою налагодження ефективного та дієвого освітнього процесу є партнерська взаємодія між батьками та педагогічним колективом. ЗДО за допомогою сайту може організувати взаємодію всіх учасників освітнього процесу, створити віртуальну бібліотеку, своєрідний банк освітніх ресурсів, постійно оновлювати і поповнювати інформаційне наповнення сайту, використовувати ресурси онлайн-освіти, забезпечити залучення тимчасово переміщених дітей та їхніх сімей до різних програм з дошкільної освіти. Оскільки форма організації освітнього процесу у ЗДО залежить від безпекової ситуації у кожному регіоні, комунікація має здійснюватися з урахуванням локації дітей (вдома, у бомбосховищі, в умовах зовнішньої або внутрішньої міграції, у закладі дошкільної освіти, з батьками, вихователями, опікунами, волонтерами тощо) і орієнтуватися на виконання різних завдань, як-от:

- інформування сімей, що евакуйовані з небезпечних територій і можуть долучитися до освітнього процесу за місцем тимчасового проживання;

- надання інформації щодо можливості використання приватних освітніх платформ із безкоштовним доступом до освітніх послуг з метою залучення дітей до освітнього процесу;

- сприяння тимчасовому долученню дітей до освітнього процесу в ЗДО в зарубіжних країнах на період воєнних дій,

- організація індивідуальних консультацій із фахівцями (практичними психологами, психотерапевтами, медичними працівниками, юристами та ін.);

- психологічний супровід дітей та їхніх батьків у кризовому стані (в умовах евакуації, під час перебування у бомбосховищах, у медичних закладах, прихистках, під час перетину кордону тощо).

Задля забезпечення ефективності комунікації з батьками, вихователями й усіма задіяними в освітньому процесі, рекомендовано обрати оптимальні для виконання кожного конкретного завдання канали комунікації.

Питання для самоперевірки

1. Обґрунтуйте роль держави розвитку сучасного суспільного дошкільного виховання.
2. Визначте мету дошкільної освіти.

3. Назвіть умови, які створюються в державі для здобуття дітьми дошкільної освіти.
4. Назвіть основні засадами державної політики у сфері дошкільної освіти.
5. Виділіть умови, які створюються для рівного доступу дітей до дошкільної освіти.
6. Виділіть категорії дітей, яких зараховують до ЗДО першочергово.
7. Виділіть види та типи сучасних закладів дошкільної освіти.
8. Визначте режим роботи закладу дошкільної освіти.
9. Назвіть нормативно-правові документи, згідно яких організовується освітній процес в закладах дошкільної освіти.
10. Назвіть заходи з посилення безпеки діяльності закладів дошкільної освіти.
11. Виділіть особливості освітнього середовища в нових соціальних умовах воєнного стану.
12. Обґрунтуйте роль партнерської взаємодії між закладом освіти та місцевими органами управління освітою, педагогами та батьками дітей.
13. Виділіть чинники, які забезпечують якість освітнього процесу в ЗДО.
14. Назвіть вимоги щодо організації освітньої діяльності в ЗДО в дистанційному форматі.

Використані до теми джерела

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика. Навчальний посібник / Під заг.ред.проф. С.О.Нікітчиної.-К.: Видавничий дім «Слово», 2014.-368 с. С.93-98.
2. Аніщук А.М. Актуальні проблеми дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта» / Ніжин: НДУ ім М.Гоголя, 2015.-152 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (Державний стандарт дошкільної освіти) Нова редакція (Наказ 12.01.2021 р.).
4. Закон України «Про освіту»(від 05.09.2017 № 2145-VIII).
5. Закон України «Про дошкільну освіту».(11 липня 2001 р). Зміни від 06.09.2018 до Закону України “Про дошкільну освіту”

6. Методичні рекомендації про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році. Додаток до листа МОН від 27.07. 2022 №1/8504-22. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/3b9/2e7/62e3b92e7f631954849654.pdf>

7. Рейпольська О.Д. Дошкільна освіта: сучасні стратегії, цінності й пріоритети. URL:<https://osvita.mkrada.gov.ua/doshkilna-osvita/23863/>

8. Постанова від 27 січня 2021 р. № 86. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-%D0%BF#n9>

Тема 1.6. Інтеграційні процеси в сучасній дошкільній освіті

План:

1. Інноваційні процеси в сучасній освіті.
2. Сутність поняття «інтеграція» (А.Богущ, Г.Беленька, Н.Гавриш, О.Кононко, К.Крутій, Т.Піроженко та інші).
3. Інтегрований підхід до організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.
4. STREAM-освіта як новий ітеграційний підхід до розвитку дитини дошкільного віку.

Інноваційні процеси в сучасній освіті

У світлі сучасних перетворень освіта опановує новий соціокультурний простір, що характеризується інноваційністю та інтеграційністю. Він не просто кардинально змінює форми, методи навчання, реалії взаємин суб'єктів навчального процесу, він потребує принципового оновлення сутності найважливіших понять і категорій педагогічної науки. Зокрема поняття *освіта* (від слова «освітити», «висвітлити») сьогодні пов'язується з процесом і результатом *висвітлення*, розкриття в особистості кожної людини найпотаємнішої, глибинної її суті, формування нею образу свого «Я». Таке трактування поняття *освіта* передбачає принципово іншу методологію освітнього процесу, орієнтовану на інші цінності, інше розуміння ролі особистості в навчанні, яка не лише на декларативному рівні, а реально має стати не просто суб'єктом навчання в певних ланках освіти, а суб'єктом життєдіяльності. Головною умовою цього є *пізнання*, освоєння досягнень культури людства

(І. Бех, А. Богуш, О. Кононко, В. Кремень, Д. Ліхачов, Й. Лернер, М. Киященко та ін.).

Отже, сутність інноваційних процесів у сучасній освіті, в першу чергу вбачається не в змістовому чи технологічному аспектах, що самі по собі є також надзвичайно важливими, а в прийнятті нової філософії освіти та відповідних їй цінностей і смислів, що виявляються в побудові особливих взаємин суб'єктів освітнього процесу, визначенні кожним з них своєї прогресивної позиції і місії.

Стратегічні напрями розвитку сучасної освіти, передусім її першої ланки – дошкільної освіти, передбачають реалізацію інтегративного підходу до побудови змісту, формування у дошкільників цілісного системного світобачення. Такі орієнтири потребують переходу від традиційних лінійних моделей структурування знань до складних, від статичних дидактичних систем до динамічних, від уніфікації змісту освіти до розуміння його множинності та відносності. Ускладнення взаємодії між різними галузями знань, як провідна методологічна закономірність сучасного змісту навчання, стимулює розвиток інтегративних процесів у дошкільній освіті.

Доцільність реалізації принципу інтеграції в дошкільній освіті пояснюється синкретичною природою дитини дошкільного віку, яка у власному пізнанні світу «йде одночасно у різних напрямках» і має здатність до цілісного світосприймання за допомогою чутливих інформаційних каналів.

Сутність поняття «інтеграція»

Аналіз теоретичних джерел дає змогу визначити два основних напрями дослідження проблеми інтеграції в освіті – *інтеграція змісту* (когнітивний аспект) *та інтеграція форм і методів навчання* (технологічний аспект).

Досить поширеним є також підхід, який передбачає перехід від комплексу різнопредметних уявлень до єдиного інтегрованого погляду на дидактичну систему. Його використання у структуруванні знань та організації освітнього процесу, впровадження в педагогічну практику інноваційних технологій, зокрема інтегративних, базується на теоретико-методологічному аналізі структури знань, світоглядних, освітніх та інших функцій.

Поняття «*інтеграція*» (від лат. *integration* – цілий) увів у науку англієць Ґ.Спенсер у 1857 році, протиставивши його поняттю «*диференціація*» (від лат. *differentia* – розрізнення). Якщо **диференціація**

передбачає послаблення взаємозв'язків між елементами цілого (системи) з метою максимального підвищення ефективності функціонування кожного з них, то **інтеграція** спрямована на об'єднання всіх елементів для забезпечення максимально ефективного функціонування системи загалом (К.Крутій).

К.Ушинський, інтегруючи письмо і читання створив аналітико-синтетичний метод навчання грамоти, а В.Сухомлинський проводив «Уроки мислення в природі». Це один з найбільш вдалих прикладів інтеграції різних видів діяльності, об'єднаних однією метою.

Науковці відзначають, що на сучасному етапі інтегративні тенденції в освіті починають реалізуватися як закони. Отже, усвідомлення сутності інтеграційних процесів у навчальних системах має відбуватись у напрямі від усвідомлення системи ключових понять, аксіом, постулатів, а потім законів.

Звернемося до аналізу ключових понять.

Інтеграція (від лат. *integratio* – з'єднання, відновлення) – об'єднання будь-яких елементів (частин) у ціле і процес взаємного зближення; об'єднання і структурування неупорядкованих явищ, підвищення інтенсивності взаємодії між елементами системи, впорядковане функціонування частин цілого.

Сутність поняття «*інтеграція*» найбільш повно відображає визначення, наведене дослідницею М.Прокоф'євою: «Інтеграція – це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується зінтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів».

У дошкільній освіті визначення інтеграції науковці формулюють так.

Інтеграція – це процес та результат поєднання окремих елементів навчання та виховання в єдину цілісну систему з метою одержання якісно нового результату дошкільної освіти (Н.Гавриш).

Інтеграція – природний динамічний процес, що передбачає взаємопроникнення і взаємозв'язок елементів, розділів та освітніх напрямів на основі системного й усебічного розкриття процесів і явищ, спрямований на забезпечення цілісності знань та вмінь дітей дошкільного віку (К.Крутій).

Саме поняття *інтеграція* служить для позначення процесу чи стану відбудови через відновлення, поповнення, об'єднання в ціле раніше ізольованих частин; тобто означає результат інтеграції чи дію, яка веде до цього результату.

К.Крутій характеризує терміни, що за своїм змістом пов'язані з поняттям «інтеграція», але мають свої особливості.

Відіменникові прикметники *інтегративний* – *інтеграційний* і віддієслівні *інтегрований* – *інтегрувальний* мають різні значення і різну лексичну сполучуваність.

Інтегративний – суцільний, цілісний предмет або явище.

Інтеграційний – той, що стосується інтеграції, об'єднувальний.

Інтегрований – комплексний; той, що ґрунтується на об'єднанні, тобто той, який зазнав дії інтегрування.

Інтегрувальний – який інтегрує, діє як об'єднувальний чинник. Це слово нове, не кодифіковане лексикографічними виданнями, воно ще не має традиції вживання в літературній мові. Проте його словотвірна модель відповідає законам української мови.

Поряд з вище зазначеними термінами, Н.Гавриш додає такі терміни: *інтегрування*, *зінтегрувати*, *інтегрувати*. Слово *інтегрування* означає процес знаходження цілості за елементами; *зінтегрувати* – повністю виконати інтеграційні дії; *інтегрувати* – поетапно увести елементи в задану систему з наявністю домінуючих елементів.

Сучасні дидакти розрізняють *інтегральні*, *інтегровані та інтегративні* дидактичні системи, які відрізняються наявністю в першій групі систем інтегральних підсистем, які на відміну від інтегрованих мають більше підстав для інтеграції.

Так, якщо в межах інтегрованих систем інтеграція підпорядковується лише заданій меті (практично не враховуючи природи елементів інтеграції), то в інтегральних системах її елементи інтегруються з урахуванням природи цих елементів, визначення об'єктивних передумов процесу інтеграції.

Інтегративний підхід (на відміну від інтегрованого чи інтегрального) передбачає інтеграцію як зовнішню, так і внутрішню, як змістову, так і процесуальну. Усі елементи інтегративної системи взаємопов'язані та утворюють певну структуру (таких структур може бути кілька, залежно від мети формування системи). Головною особливістю такої системи є те, що зміст навчального матеріалу визначається не ззовні, а зсередини: найменші елементи утворюють більш складні підсистеми,

які, у свою чергу, об'єднуються в системи більш високого рівня організації, у проблемні блоки.

Але, крім названих груп, науковці виокремлюють групу, яка базується на ідеях природної **інтеграції та синергетики**. **Основою синергетичного підходу** є нелінійне мислення, здатне сприймати істинну реальність нескінченної змінності світу (Н.Гавриш).

Отже, синергетична система належить до ряду складноорганізованих, яким не можна нав'язувати напрям розвитку, адже вони залежать від цілісної сукупності умов для «запуску» самоорганізації, а **інтеграція** є єдиним процесом взаємодії елементів, де водночас забезпечується системність кінцевого результату та зберігаються індивідуальні властивості елементів інтеграції.

К.Крутій виокремлює *шляхи реалізації принципу інтеграції у практиці дошкільної освіти*:

– інтеграції в змісті пропонованого дітям матеріалу з метою розкриття сутності понять (освітні напрями, лінії, специфічні види дитячої діяльності з освоєння освітніх галузей тощо);

– інтеграції методів навчання з метою всебічного розгляду понять і явищ;

– інтеграції теорії та практики з метою практичного використання набутих знань, умінь і навичок;

– розвитку інтегративних якостей особистості дитини як результату дошкільної освіти, а також основи базової культури дитини дошкільного віку;

– інтеграції різних типів організацій (дошкільної, додаткової освіти, соціокультурних центрів, бібліотек, клубів, гуртків та секцій тощо) і центрів для дітей дошкільного віку, які надають різні можливості для розвитку та забезпечують позитивну соціалізацію дошкільників.

Запроваджуючи інтеграцію в освітній процес ЗДО, необхідно враховувати ще й вікові особливості дітей дошкільного віку:

– поведінка і діяльність дошкільника є «ще недостатньо диференційованим цілим» (Л. Виготський);

– «схоплювання» цілого раніше за частини дозволяє індивіду (в дитячому віці) «відразу», інтегрально бачити предмети очима всіх людей...» (В. Давидов);

- «перш ніж знання про цілісність світу буде оформлено в системі теоретичних понять дитини, вона повинна відтворити рухливий інтегральний образ дійсності на рівні уяви» (В. Давидов, В. Кудрявцев);

- «діти не рівні у своїх здібностях, але рівні у своїх можливостях» (Є. Шулешко);

- для дошкільників є характерним домінування процесів інтеграції (синтезу) над процесами диференціації (аналізу) (М. Подд'яков, О. Подд'яков);

- в умовах інтегрованого підходу взаємопроникнення й систематизація знань дітей, становлення в них цілісної та багатовимірної картини Всесвіту, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкого мислення, умінь і навичок відбуваються ефективніше, тому для цієї вікової категорії органічним є інтегрований підхід до змісту освіти (К. Крутій).

Якщо мова йде про освіту, навчання, що ґрунтуються на інтеграції, то по відношенню до організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти К. Крутій радить вживати термін «*інтегрований*».

Інтегрований підхід до організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти

Інтегрований освітній процес у ЗДО – це цілеспрямований і систематичний процес об'єднання освітніх напрямів під час спеціально організованої взаємодії педагогів і вихованців, спрямований на вирішення освітніх завдань на основі інтеграції змісту освіти та видів дитячої діяльності.

Зміст дошкільної освіти реалізується в комплексних освітніх та парціальних програмах, перспективно-календарному плануванні, у методах і засобах навчання, організаційних формах навчання, а також в умовах, які сприяють активній творчій пізнавальній діяльності дітей та їхньому розумовому розвитку. Інтеграцію здійснено вдало, якщо кордони злиття напрямів не помітні, гармонійно наскрізно перехрещуються. З метою подолання можливості «не перехрещування» компонентів змісту освіти та створення цілісності, вводяться *інтегрувальні чинники загального та предметного плану*.

До інтегрувальних чинників загального плану відносяться: тема, мета, завдання, активний характер змісту, інтелектуальні технології (ТВРЗ, технології В. Воскобовича, ейдедика та ін), гра, освітні ситуації, регіональний та екологічний компоненти.

До інтегровальних чинників предметного змісту відносяться:

художні образи, уявлення про предмети, об'єкти, явища довкілля, які є спільним «інтегративним ядром», отже об'єднуючими для всіх компонентів інтегрованого змісту (К.Крутій).

Інтегрований освітній процес повинен конструюватися за принципами: *доступності, науковості, послідовності, системності, цілісності, логічності, вертикального тематизму*. Природно, що можна виділити і *принцип інтеграції*, який використовується науковцями як для побудови змісту, так і для розробки методики та технологій навчання і виховання. Цей принцип тісно пов'язаний із *принципом розвивального навчання*.

Однією з необхідних умов розвивального навчання є його зміст, який будується шляхом сходження від абстрактного до конкретного. Але, щоб узагальнити зміст, дати його у цілісному вигляді, потрібно зінтегрувати матеріал навколо якоїсь основної ідеї, проблеми. Це допоможе дати дітям дошкільного віку спочатку загальне, цілісне уявлення про проблему, а потім її конкретизувати, уточнити, поглибити. Такий підхід відповідає і віковим особливостям дошкільняків. Саме знаходження психологічних і методичних засад інтеграції різних видів діяльності дитини, які збагачують її пізнавальний розвиток у взаємозв'язку з емоційним – є стрижневою проблемою сучасної дошкільної дидактики, яка намагається реалізувати принцип від загального до конкретного. В межах цього підходу досить важливою виступає «циклічність» пропонованого дитині змісту.

Інтегративно-тематичний підхід забезпечує як змістовний, методичний, так і організаційний бік процесу навчання дітей дошкільного віку. Якщо за одиницю процесу навчання береться не саме заняття («інтегроване»), а навчальна тема, цикл, розділ, блок освітньої програми, тоді головним буде – ідея навчального компонента, тобто такі положення (поняття, закономірності, причинно-наслідкові зв'язки тощо), які відбивають сутність запропонованого матеріалу, формують у дитини розуміння внутрішньої єдності та органічної цілісності довкілля. Тобто врахування у практиці роботи принципу інтеграції дозволить здійснювати гуманно особистісний підхід до розуміння цілісної природи психіки дитини і те, що дитина сприймає світ цілісно, і відповідно до цього повинні будуватися (і плануватися) види діяльності. Провідні ідеї освітнього компонента виконують функцію зв'язку щодо змісту

запропонованого дитині матеріалу, тобто виступають «стрижнем» цього змісту, навкруги якого і відбувається концентрація освітнього матеріалу.

Зазначеним вимогам відповідає *інтегрований підхід* щодо організації освітнього процесу в дошкільному закладі. Його реалізація дає змогу, не знижуючи програмних вимог, зробити процес цілеспрямованого пізнання захоплюючим, цікавим для дошкільників, оптимізувати його за рахунок переструктурування змісту навчання і принципового оновлення структури і характеру занять. Специфіка інтегрованого навчання створює сприятливі умови для вияву творчості вихователів і дітей. Вона забезпечує певну свободу дій у розкритті теми, змісту, засобів, що використовуються на заняттях. Цей вибір може визначатися як перспективними, так і поточними дидактичними, виховними і розвивальними завданнями.

Інтегрований підхід передбачає:

– створення у дошкільника цілісного уявлення про навколишній світ (інтеграція розглядається як мета навчання). Внаслідок такої інтеграції дитина одержує ті знання, які відображають зв'язаність окремих частин світу як системи, бо дитина з перших кроків представляє світ як єдине ціле, в якому всі елементи зв'язані;

– знаходження загальної платформи зближення наочних знань (інтеграція – засіб навчання). На стику вже наявних традиційних наочних знань діти одержують дедалі нові й нові уявлення про явища навколишнього світу, систематично доповнюючи їх і розширюючи;

– розвиток особистості дошкільника: інтеграція в навчанні характеризується діалектичним характером сучасного наукового стилю мислення. Для дітей спостереження об'єкта, який вивчається, не залишається ізольованим елементом. Дошкільник, порівнюючи, будуючи висновки, мислить про цей об'єкт у різносторонній сфері уявлень і понять, що актуалізуються завдяки різносторонньому сприйняттю цього предмета. Встановлення зв'язків між різними формами розумових процесів і наочною дією забезпечує цілісність діяльності дітей, її системність (Л.Козак, Л.Бухал, Н.Нікітіна).

У закладі дошкільної освіти наявні такі форми *інтеграції: інтегрований курс, інтегровані заняття, інтегровані тематичні дні.*

Інтегрований курс може будуватися на основі об'єднання знань з окремих проблем в інтегровані блоки, що створює передумови для різнобічного розгляду базових понять, явищ, більш широкого охоплення змісту, формування в дітей системного мислення, позитивно-емоційного

ставлення до пізнання, а також надає можливість економного використання навчального часу. Але дуже важливо у побудові інтегрованого курсу не перетворити в мозаїку формально об'єднані за зовнішніми ознаками різнорідні знання. Таким курсом може бути система інтегрованих занять «Дитяча філософія» чи інтегрований курс «Творчі години» (Н.Гавриш).

Інтегровані заняття – найбільше поширені у практиці роботи закладів дошкільної освіти.

Інтегровані заняття – це форма освітньої діяльності, яка об'єднує блоки знань із різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів дітей, що дає змогу пізнавати певне явище з різних сторін, досягати цілісності знань. Інтегроване заняття спрямоване на розкриття цілісної сутності певної теми засобами різних видів діяльності, які об'єднуються в широкому інформаційному полі (Н.Гавриш).

Н.Гавриш, І.Кіндрат виділяють закономірності інтегрованого заняття:

- усе підкорено авторському задуму, об'єднується основною думкою (стрижень заняття), складає єдине ціле;
- етапи заняття – це фрагменти цілого;
- етапи і компоненти заняття перебувають у логіко-структурній залежності, обраний дидактичний матеріал відповідає задуму.

Для організації та проведення інтегрованих занять мають бути забезпечені наступні **умови**:

- знання педагогом теорії інтеграції змісту дошкільної освіти;
- правильне визначення теми заняття;
- ретельний відбір програмового змісту та завдань, включення попереднього досвіду дітей у освітній процес (використання методу апперцепції);
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи з дітьми;
- зміни видів діяльності дошкільників;
- використання інтерактивних методів навчання, активізація розумової діяльності дітей на всіх етапах заняття;
- наявність високих професійних якостей вихователя, що забезпечить творчу співпрацю та взаємодію;

- наявність змістовного ігрового предметно-розвивального середовища, багатоваріативного дидактичного матеріалу;
- обов'язкове врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх творчих здібностей.

Структура інтегрованих занять відрізняється чіткістю, компактністю, стислістю, логічною обумовленістю пропонованого дітям матеріалу на кожному етапі заняття, значною інформативною місткістю матеріалу. У формі інтегрованих занять пропонується проводити узагальнювальні заняття, на яких буде розкрито проблеми, найважливіші для двох або кількох освітніх напрямів. Тривалість такого заняття не повинна перевищувати усталені норми.

Закономірності інтегрованого заняття:

- усе підкорено авторському задуму;
- об'єднується основною думкою (стрижень заняття);
- складає єдине ціле, етапи заняття – це фрагменти цілого; етапи і компоненти заняття перебувають у логіко-структурній залежності;
- обраний для заняття дидактичний матеріал відповідає задуму (Н.Гавриш, І. Кіндрат).

Отже, особливістю інтегрованого заняття є те, що воно ґрунтується на одній головній або домінантній діяльності, ідеї (понятті, явищі), яка є стрижнем заняття. Усе інше лише допомагає глибше зрозуміти головний зміст заняття.

Результатом системного впровадження таких занять є формування системного мислення, збудження уяви, позитивно-емоційного ставлення до процесу пізнання.

Інтегровані (тематичні) дні – це дні, зміст яких визначається мегатемою, що передбачає вихід за межі одного заняття для найбільш повної її реалізації. Інтеграційні дні пов'язуються з включенням дітей у спільну з дорослими проєктивну діяльність, що завершується досягненням певного результату. Один вихователь не може охопити весь потенціал можливостей інтеграції, тому виділяють трирівневу інтеграцію: *на рівні управління ЗДО; на рівні методичного забезпечення; на рівні інтеграції освітньої діяльності.*

На рівні ЗДО – це практичне забезпечення з боку керівництва закладу реалізації основних напрямів розвитку дитини (соціально – особистісного, сенсорно-пізнавального, мовленнєвого, художньо-естетичного). На цьому рівні відбувається об'єднання в єдине ціле

різних елементів, понятійних категорій різних напрямів розвитку дитини, що робить освітній процес більш цікавим і змістовним.

На рівні методичного забезпечення – це практичне забезпечення з боку вихователя-методиста інтеграції освітніх напрямів, коли встановлюються зв'язки між цілями і завданнями одного освітнього напрямку і цілями та завданнями інших освітніх напрямів.

На рівні інтеграції освітньої діяльності – це практичне вирішення інтегрованих завдань у ході спільної з педагогом діяльності, коли дитина за допомогою дорослого «притягує» ланцюжки асоціативних зв'язків і виокремлює якусь ознаку не сама по собі, а в системі інших властивостей і зв'язків інтегрованих освітніх напрямів, що є ґрунтом для узагальнення. Процес виділення істотних ознак відбувається тим успішніше, чим ширше орієнтування дошкільника в цьому освітньому напрямі

STREAM-освіта як новий інтеграційний підхід до розвитку дитини дошкільного віку

Сьогодні в Україні широкої популярності набирають нові напрями освіти – STEM, STEAM, STREAM. На відміну від класичної освіти, за STEM дитина отримує набагато більше автономності. На процес навчання набагато менше впливають стосунки, що склалися між вихователем та вихованцем, що дає можливість більш об'єктивно оцінювати прогрес. За рахунок такої автономності, дитина вчиться бути самостійною, приймати власні рішення та брати за них відповідальність.

Абревіатура **STEM** розшифровується як science (природничі науки), technology (технологія), engineering (інженерія), mathematics (математика). Важливе значення STEM-освіти полягає у тому, що вона допомагає опанувати науки не відокремлено, а за допомогою інтеграції всіх освітніх напрямів у єдину систему навчання.

Основні завдання STEM-освіти:

- формування навичок розв'язання складних (комплексних), практичних проблем, критичного мислення, креативних якостей та когнітивної гнучкості, організаційних та комунікаційних здібностей;
- вміння оцінювати проблеми та приймати рішення;
- готовності до свідомого вибору та оволодіння майбутньою професією; фінансової грамотності; цілісного наукового світогляду;

ціннісних орієнтирів; загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей, математичної та природничої грамотності;

- всебічний розвиток особистості шляхом виявлення її нахилів і здібностей;

- оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності;

- виховання особистості, яка прагне до здобуття освіти упродовж життя;

- формування вміння практичного і творчого застосування здобутих знань.

У роботі з дошкільниками К.Крутій, Т.Грицишина, І. Стеценко до природничих, технічних дисциплін радять додати *мистецтво*, перетворити **STEM на STEAM**. А із включенням ключових компонентів *читання та письма* – це **STREAM**.

STEM= Science, Technology, Engineering, Mathematics – **акронім слів**- природничі науки, технологія, інжиніринг, математика

STEAM= Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics – **акронім слів** – природничі науки, технологія, інжиніринг, мистецтво, математика

STREAM= Science, Technology, Reading+WRiting Engineering, Arts, and Mathematics – **акронім слів**- природничі науки, технологія, читання + письмо, інжиніринг, мистецтво, математика.

STREAM-освіта – базова сходинка у представленій моделі, найбільш багатогранна. Це новий інтеграційний підхід до розвитку, виховання й навчання дітей. Цей напрям освіти інтегрує в собі завдання з формування в дітей загальних наукових уявлень про світ; ознайомлення їх з інформаційно – комунікаційними технологіями; розвиток уміння експериментувати, конструювати; навчання дітей основ опрацювання змісту тексту, грамоти, математики, а також різних видів мистецтва. Дитині надається можливість випробувати себе в різних галузях, а дорослому при цьому слід уважно стежити за тим, що дитині найбільше подобається, що виходить краще, чим вона може займатися самостійно, і, водночас, не примушувати до того, до чого в неї немає інтересу.

Під **STREAM – освітою** дитини дошкільного віку розуміється спеціально організований процес цілеспрямованого формування особистості, становлення і розвиток духовної сутності в єдності з оволодінням науковими знаннями та вміннями з метою формування культури інженерного мислення.

Культура інженерного мислення – це вміння самостійно і відносно вільно користуватися своїми знаннями у процесі переробки природних матеріалів, енергії та інформації з метою отримання нових знань про те, аналогів чого не має у світі, а може виникнути лише у процесі інженерної творчості (К.Крутій).

У центрі уваги – дитина – обдарована особистість, тобто така, яка самостійно, в силу власних вікових і психофізіологічних особливостей, обирає свої дії та рішення, досягає вищого рівня пізнавального розвитку.

Ґрунтом для розвитку пізнавальних здібностей дитини є розвиток її сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей.

К.Крутій розроблено **альтернативну програму «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт»**, яка зорієнтована на формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку. В її основу покладено головний принцип STREAM-освіти – інтеграція всіх напрямів науки.

Програма складається з таких освітніх напрямів:

1. «Природничі науки», або Подорож Всесвітом;
2. «Технології», або Таємничі перетворення;
3. «Читання і письмо», або Мандрівка до Країни Слів;
4. «Інжиніринг», або Маленькі винахідники;
5. «Мистецтво», або Таємниці Дивосвіту;
6. «Математика. Логіка», або Пізнаємо красу чисел і геометричних фігур.

Пропонований інтегрований підхід до реалізації STREAM-освіти дошкільників суттєво відрізняється від традиційного комплексно-тематичного підходу в розподілі змісту освіти. Так, досліджуваний об'єкт або явище діти розглядають не відокремлено, а в комплексі з іншими предметами, явищами, подіями. Це сприяє встановленню причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними, інтеграції освітніх напрямів, об'єднаних єдиною темою.

Вивчення теми комплексно, це запорука не тільки розвитку критичного мислення та засвоєння базових навичок і методів наукового дослідження, а й закріплення у дітей природного інтересу до дослідження світу.

Переваги STREAM-освіти:

- надання дитині впевненості у власних силах;
- розвиток критичного мислення та вміння вирішувати проблеми;

- використання знань у повсякденному житті;
- навчання за темами, а не за предметами;
- підготовка дитини до технологічних інновацій у житті;
- комунікація та командна робота;
- розвиток інтересу до технічних дисциплін;
- креативні та інноваційні підходи до проектів.

Принципи STREAM – освіти дітей дошкільного віку:

- принцип орієнтації на пізнавальні інтереси дитини;
- принцип свободи вибору діяльності;
- принцип опори на розвиток умінь самостійного пошуку інформації;
- принцип поєднання продуктивних та репродуктивних методів навчання;
- принцип формування уявлень про динамічність знання;
- принцип формування уявлення про дослідження як стиль життя;
- принцип використання авторських та освітніх програм.

Педагогічними умовами формування культури інженерного мислення у дітей старшого дошкільного віку є:

- впровадження дослідницької та проєктної діяльності (досліди, проєкти, експерименти, спостереження);
- впровадження конструювання та моделювання (LEGO, магнітні, електронні конструктори, танграми, пазли, мозаїки тощо);
- використання кооперативних форм роботи.

Сучасні методики для навчання дошкільників покликані:

- розвивати допитливість;
- сприяти покращенню пізнавальної активності дошкільнят;
- допомогти у формуванні креативних навичок у малечі;
- сприяти розвитку вміння критично мислити та аналізувати;
- навчити вирішувати нестандартні завдання шляхом тестування та проведення різноманітних дослідів;
- набути якостей, які необхідні для роботи в команді – навчитися будувати діалог з дорослими та своїми друзями;
- підготувати до дорослого життя, де вони можуть зіткнутися з незвичайними, нестандартними проблемами;
- підготувати до опанування технологічних інновацій у повсякденному житті.

Компонентом STREAM-освіти для дошкільників є ЛЕГО-конструювання. Конструктор LEGO дає змогу кожній дитині створити власний світ і діяти в ньому. Дитина під час гри з яскравими деталями вчиться відтворювати реалії життя: істотні риси об'єктів природи і предметів, які створили люди; рольові дії, соціальні та виробничі відносини тощо. Така специфічна спрямованість матеріалів конструктора позитивно впливає на розвиток пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, емоційно-вольової сфер особистості дітей. Конструювання сприяє розвитку в дітей образного, дієвого, понятійного й логічного мислення, допомагає формувати уявлення про цілісні образи предметів довкілля.

LEGO- конструювання розвиває:

- здатність до практичного і розумового експериментування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, процесу і результату власної діяльності;
- вміння групувати предмети, виявляти обізнаність в різних сферах життя;
- вільне володіння рідною мовою (словниковий запас, граматична будова мови, фонетична система, елементарні уявлення про семантичні структури);
- вміння створювати нові образи, фантазувати, використовувати аналіз і синтез;
- вміння створювати конструкції і моделювати об'єкти на основі пазового кріплення деталей.

Для реалізації STREAM-освіти в ЗДО мають бути створені відповідні **умови**:

- змінити концепцію побудови заняття, відмовитися від навчальної моделі як єдиної; організувати освітні ситуації, освітні подорожі, досліди – дослідження, створення колекцій, моделювання явищ та процесів, віртуальні та реальні екскурсії, заняття-милування природою, інтерактивні пізнавальні казки та історії, спостереження за дітьми тощо;
- змінити роль вихователя-авторитета на роль партнера, співучасника, співвідкривача;
- дати більше свободи дітям, їх дослідженням, спостереженням, обговоренням;

– навчати дітей знаходити в знайомих речах незнайомі властивості, а в невідомому відкрити те, що дитині зрозуміло;

– навчитись відповідати на чисельні запитання: Чому? Для чого? Як?

– підтримувати допитливість і навчитись керувати дитячими питаннями так, щоб інформація здобулася ними самими.

Отже, визначальною характеристикою STREAM-освіти є її особистісна спрямованість, оскільки, найвищою метою інтеграції в освіті є особистість, відновлення її цілісної сутності. Перед педагогом постає питання переосмислення своїх підходів в організації освітнього процесу, залучення дітей до науково-творчої діяльності, що сприяє планомірному розвитку їх інтелектуальних здібностей, які необхідні у дорослому житті.

Питання для самоперевірки

1. Виділіть стратегічні напрями розвитку сучасної дошкільної освіти
2. Розкрийте сутність поняття «інтеграція».
3. Назвіть основні чинники й умови здійснення інтеграції в системі дошкільної освіти.
4. Виділіть принципи інтегрованого освітнього процесу.
5. Як здійснюється інтегрований підхід в організації освітнього процесу закладу дошкільної освіти.
6. Розкрийте специфіку інтегрованого навчання в ЗДО.
7. Дайте характеристику інтегрованим заняттям.
8. Що таке синергетика? Покажіть зв'язок синергетики та інтеграції.
9. Назвіть шляхи реалізації принципу інтеграції у практиці дошкільної освіти.
10. Виділіть форми інтеграції. Розкрийте їх зміст.
11. Розкрийте зміст STREAM-освіти як нового інтеграційного підходу до розвитку дитини дошкільного віку.
12. Виділіть переваги STREAM-освіти.
13. Розкрийте зміст поняття «культура інженерного мислення».
14. У чому полягають переваги STREAM-освіти.

Використані до теми джерела

1. Аніщук А.М. Актуальні проблеми дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім М.Гоголя, 2015.152 с.
2. Гавриш Н.В, Ліннік О.О., Губанова Н.В. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод посібник; за ред. Н.В.Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2007.496 с.
3. Гавриш Н.В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія».*2011.№1(1).С.16-20.
4. Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. Зб.наук.пр.; ред. кол.: В.І.Очеретянко (гол.) та ін. Хмельницький: ХОШПО, 2019. 550 с.
5. Козак Л.В., Бухал Л.Г., Нікітіна Н.Д. Закономірності використання інтеграційних форм організації роботи зі старшими дошкільниками. *Інноваційна педагогіка.*Випуск 18. Т. 3. 2019. С.164-168. URL:
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30482/1/Kozak_Integr_%20№%2018_Ч_3_-164-168.pdf
6. Котелянець Н.В. Інтеграція в дошкільній освіті. *International scientific journal «Grail of Science» № 11 (December, 2021)* URL:
<file:///D:/Download/17978-Текст%20статті-30194-1-10-20220120.pdf>
7. Крутій К. «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт». Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку. Вид. ЛППС. 148 с.
8. Крутій К. Л. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію? URL: <http://ukrdeti.com/>
9. Крутій К., Грицишина І. STREAM-освіта дошкільників. *Дошкільне виховання*, 2016. №1. С.3-7.
10. Крутій К.. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*, 2017 № 1. – С. 2-6.
11. Маричева О.Б.. «STREAM-освіта в дошкільному закладі. Система роботи з формування у дітей інженерного мислення»: навчально-методичний посібник. Вінниця: ММК, 2017. 47с.
12. Стеценко І. STREAM-освіта: техніка + мистецтво. *Дошкільне виховання*, 2016 № 12. С. 14-17.

Тема 1.7. Особистісно-орієнтована система виховання – шлях до розв'язання актуальних педагогічних завдань

План:

1. Сутність поняття «Особистісно орієнтований підхід».
2. Мета та завдання особистісно орієнтованого підходу.
3. Принципи особистісно орієнтованого підходу.
4. Складові особистісно-орієнтованого підходу.
5. Індивідуальний та диференційований підходи основні засоби реалізації особистісно-орієнтованої системи виховання

Сутність поняття «Особистісно орієнтований підхід»

Особистісно орієнтований підхід – основа нової філософії – ґрунтується на принципі центрації виховання в розвитку особистості і передбачає передусім визнання пріоритету особистості, який повинен стати основою ідеології суспільства у сфері виховання, ціннісною орієнтацією.

Принцип центрації виховання на розвиток особистості вимагає демократичного стилю взаємодії суб'єктів, його гуманізації. Передбачає не формування особистості із заданими властивостями, а створення умов для повноцінного прояву і відповідно розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу.

Вихідні положення особистісно орієнтованого підходу:

- кожен здобувач освіти є унікальною та неповторною особистістю;
- здобувач освіти не стає особистістю під впливом навчання, оскільки він уже є нею;
- основне завдання освітнього закладу полягає не в озброєнні здобувача освіти знаннями, уміннями та навичками, а в розвитку його індивідуальності, створенні найбільш сприятливих умов для розвитку його здібностей.

Особистісний підхід як напрямок діяльності педагога – це базова ціннісна орієнтація педагога, яка визначає його позицію у взаємодії з кожною дитиною в колективі.

Положення особистісно орієнтованого підходу, сформульовані директором інституту проблем виховання АПН України, академіком І.Д.Бехом:

– Особистісно орієнтоване виховання передбачає мету формування і розвитку у дитини особистісних цінностей. Лише вони, завдяки своїм сутнісним показникам, спроможні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда у світі й опори для особистісного самовизначення.

– Лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне й відповідальне самовираження. Це неможливо без поважного, добродійного ставлення до дитини з боку значущих для неї дорослих.

– Особистісно орієнтоване виховання дає змогу вихованцеві краще функціонувати як особистості. Такий ефект є наслідком того, що вихователь і вихованець працюють у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, що запобігає психічному напруженню як результату переживання небезпеки від неделікатного вторгнення дорослого в дитячий світ. Тут дитина щоразу відчуває, що зустріч з вихователем відкриває для неї нові можливості як щодо емоційних вражень, так і до спілкування та вільної поведінки.

Практичним завданням педагога є виявлення й розвиток усіх позитивних сил дитини, виховання усвідомлення своєї неповторності і спонукання до самовиховання та самореалізації, але важливо, щоб самореалізація дитини не пригнічувала достоїнства та інтересів навколишніх.

В руслі гуманістичної парадигми виховання актуальною є *проблема перетворення вихованця із об'єкта виховання в суб'єкта*. Сутність дійсно гуманного ставлення до особистості вихованця виражена в тезі про її активність як повноправного суб'єкта виховного процесу, а не об'єкта. На думку І. Беха, «завдання допомогти дитині усвідомити себе як особистість має стати головним для педагога як організатора виховного процесу, тільки через усвідомлення можливе опанування складових внутрішнього світу, тобто формування вихованця як суб'єкта власного морально-духовного розвитку. Але це означає усвідомити себе як особистість щодо дитини, яка ще має стати цією особистістю, в якій ще не розвинено базових особистісних цінностей».

Навчання і виховання в умовах особистісно орієнтованої педагогічної системи повинне бути гуманним, ефективним, без авторитаризму та постійних повчань, спрямоване на розвиток пізнавальної активності дитини. Широке впровадження особистісно орієнтованої

моделі дошкільної освіти в життя гальмується через інерцію педагогів, що пов'язане з тривалим досвідом застосування легшої в управлінні дитячим колективом авторитарної моделі, традиційних способів організації навчання (Н.Гавриш).

Мета та завдання особистісно орієнтованого підходу

Мета особистісно орієнтованого навчання – процес психолого-педагогічної допомоги дитині у становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні.

Головними завданнями особистісно орієнтованого виховання є:

- розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей кожної дитини;
- розвиток її індивідуальних пізнавальних здібностей;
- заохочення активності вихованця, допомога йому в самопізнанні, самоактуалізації, самореалізації, самовизначенні;
- забезпечення механізмів самореалізації, саморозвитку, само-рефлексії, саморегуляції, самозахисту, самоосвіти та самовиховання, необхідних для становлення самобутнього особистісного Я-образу;
- створення оптимальних умов для розвитку і становлення особистості як суб'єкта діяльності і суспільних відносин.
- формування культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати власне життя.

Вихователь із «всезнаючого» і «всевладного» перетворюється в режисера постійного самовдосконалення особистості вихованця. Щодо цього актуальною є ідея Л. Виготського – навчання і виховання мають відповідати не тільки рівню актуального розвитку дитини, а й «зоні ближнього розвитку». Дитина не спроможна виконувати самостійно завдання, але впорається з ним за невеликої допомоги дорослого. Те, що сьогодні дитина робить за допомогою дорослих, завтра виконуватиме самостійно. Основне завдання вихователя полягає в створенні «зони ближнього розвитку», яка в майбутньому перейшла б у «зону актуального розвитку». Таке ставлення до виховання відображає принцип підходу до психічного розвитку людини як керованого процесу, який спроможний створювати нові структури особистісних цінностей зростаючої дитини.

До *методів*, які стимулюють «свободу засвоєння знань», належать: постановка проблем для вирішення їх як реальних, а не навчальних;

- використання різних джерел знання: людей, досвіду, книг, аудіовідеотехніки тощо;
- метод контрактів;
- організація роботи в різновікових групах;
- організація пізнання як дослідження, експерименту, спеціальні заняття з самопізнання, міжособистісна взаємодія.

Особистісно орієнтована модель дошкільної освіти базується на розумінні процесу розвитку як свого роду єдиномножинності, яка охоплює такі **основні форми**:

- індивіда (складної природи організму дитини);
- суб'єкта (активного діяча рухової, ігрової, навчально-пізнавальної, елементарної трудової, предметно-практичної та комунікативно-мовленнєвої діяльностей);
- особистості (комплексного ставлення до оточуючого світу та себе);
- індивідуальності (унікальної своєрідності кожної дитини).

Свідомість, компетентність, спільність і діяльність – базові характеристики особистісного способу життя дитини дошкільного віку, загальні способи її буття. Вихідною тезою у впровадженні в педагогічну практику особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти є *діяльне буття дитини*, її суб'єктність:

- у свідомості – самосвідомість;
- у спільності – самобутність;
- у діяльності – самодіяльність.

Вони і є основними лініями розвитку дитини як суб'єкта власного життя, суб'єкта розвитку і саморозвитку.

Основними **процесами**, спрямованими на підвищення якості дошкільної освіти, виступають:

- стандартизація змісту дошкільної освіти на засадах узгодження із змістом державних стандартів початкової школи;
- модернізації змісту дошкільної освіти на засадах компетентнісної парадигми;
- впровадження в дошкільні навчальні заклади оновленого Базового компонента дошкільної освіти України та варіативного програмно – методичного забезпечення;
- використання додатково до чинних програм розвитку дитини дошкільного віку, що втілюють інваріантну складову змісту дошкільної

освіти, інших програм, що презентують його варіативний компонент, відбивають різномайття України, поглиблюють, розширюють, уточнюють зміст інваріантної частини;

- удосконалення системи контролю та оцінювання якості дошкільної освіти, переорієнтація на гуманітарну експертизу діяльності дошкільного навчального закладу (*гуманітарна експертиза* – виявлення можливостей особистісного зростання);

- забезпечення наступності у впровадженні особистісно орієнтованої моделі освіти на дошкільній та початковій ланках освіти.

Ідею особистісно орієнтованого навчання допомагають втілити такі засоби:

- Використання різноманітних форм і методів орієнтації освітньої діяльності, що сприяє розкриттю особистісного досвіду дитини.
- Створення атмосфери зацікавленості кожної дитини .
- Стимулювання дітей до висловлювання, використання різних способів виконання завдань, без будь якого остраху помилитися чи дати неправильну відповідь.
- Використання під час занять дидактичного матеріалу.
- Оцінювання діяльності дитини не тільки за кінцевим результатом (правильно – неправильно), а й за процесом його досягнення.
- Заохочення прагнень дитини знаходити свій спосіб роботи (вирішення завдання), аналізувати способи роботи інших дітей, вибирати й засвоювати більш раціональні.
- Створення педагогічної ситуації спілкування, що дає змогу кожній дитині виявити ініціативу, самостійність, вибірковість у видах діяльності, створення умов для природного самовиявлення дитини.

Принципи особистісно орієнтованого підходу

О.Дубасенюк, С.Яценко виділяють наступні принципи особистісно орієнтованого підходу:

Принцип самоактуалізації. У кожної дитини існує потреба в актуалізації своїх інтелектуальних, мистецьких та фізичних здібностей. Важливо спонукати і підтримати прагнення вихованців до прояву і розвитку своїх природних і соціально-придбаних можливостей.

Принцип індивідуальності. Створення умов для формування особистості вихованця – це головна задача будь-якого закладу освіти. Слід намагатися не тільки враховувати індивідуальні особливості дитини, але і всіляко сприяти її подальшому розвитку.

Принцип суб'єктивності. Слід допомогти дитині стати справжнім суб'єктом життєдіяльності групи і школи, сприяти формуванню і збагаченню її суб'єктивного досвіду.

Принцип вибору. Педагогічно доцільно, щоб дитина жила, навчалася і виховувалася в умовах постійного вибору, мала об'єктивні повноваження у виборі мети, змісту, форм і способів організації навчально-виховного процесу та життєдіяльності в групі.

Принцип творчості і успіху. Індивідуальна і колективна творча діяльність дозволяє визначати і розвивати індивідуальні особливості дитини. Завдяки творчості, дитина виявляє свій творчий хист, дізнається про сильні сторони своєї особистості.

Принцип довіри і підтримки. Віра в дитину, довіра, підтримка її прагнень до саморегуляції і самоствердження повинні прийти на зміну надмірній вимогливості і надмірному контролю. Не зовнішні впливи, а внутрішня мотивація детермінує успіх навчання та виховання дитини.

До вище зазначених принципів варто додати наступні:

- принцип неповтореності кожної дитини;
- принцип визнання відсутності нездібних дітей;
- принцип індивідуалізації освітнього процесу;
- принцип врахування індивідуальних особливостей дітей;
- принцип визнання кожної дитини особистістю;
- принцип отримання позитивних почуттів від результату діяльності;
- принцип навчання через подолання труднощів;
- принцип дослідницького підходу до предмета вивчення;
- принцип обов'язковості самостійної розумової праці дітей у процесі навчання;
- принцип людяності, чуйності, тактовності по відношенню до дітей.

Виходячи із сутності особистісно орієнтованих технологій, вибір саме цих принципів є цілком слушним та обґрунтованим. Зміст кожного з принципів дозволяє педагогові зрозуміти основні підходи, яких слід дотримуватися під час планування освітньої діяльності з дітьми та розробки педагогічних технологій.

Важливим аспектом особистісно-орієнтованого виховання є реалізація принципів педагогіки співробітництва. Актуалізується якісно

нова професійна позиція педагога, стрижнем якої, за висловом І.Д.Беха, виступає «розуміння дитини», «визнання дитини», «прийняття дитини».

Складові особистісно-орієнтованого підходу

Важливими складовими особистісно-орієнтованого підходу виступають: *розуміння, визнання, прийняття,*

Розуміння зосереджено навколо внутрішнього світу дитини. Дитина бажає, щоб її розуміли і приймали у кожному своєму стані, у кожному своєму прояві, з визнанням усіх наявних переваг і поблажливості до наявних недоліків. Тому позиція, що враховує ці потреби має бути домінантою особистісно зорієнтованого виховання (І.Бех).

При цьому важливу роль відіграє ступінь сугестивності, яку повинен вміти визначити педагог (С.Ніколаєнко). При високому ступені навіюваності, дитина легко піддається впливу, нестійка до емоційних проявів і екстремальних ситуацій. Такому типу дітей властиві стан афекту і істеричні прояви.

Якості, якими повинен володіти вихователь для результативного розуміння дитини:

– здатність сприймати і адекватно психологічно інтерпретувати поведінку дитини безпосередньо в кожен момент спілкування;

– фіксувати зміни в почуттях і вчинках;

– визначати причини, які ці зміни викликають;

– сформованість широкого набору оцінних критеріїв, які б дозволили порівнювати характер змін, у вербальній і невербальній поведінці вихованців, і своєчасно робити з цього приводу правильні висновки;

– уміння постійно усвідомлювати і правильно реагувати на те, як сприймають і психологічно інтерпретують його образ і поведінку діти;

– глибокі знання про типові помилки типу «стереотипізації», «нав'язування суб'єктивного бачення» тощо (І.Бех).

Визнання – етап, в якому настає усвідомлення дитиною власної індивідуальності. Це передусім право дитини бути самою собою, індивідуальністю, яка має свою позицію щодо тих чи інших явищ, ситуацій, проблем. Вимога визнання дитини ґрунтується на вірі в її можливості, а значить – у самовдосконалення, на розумінні безкінечності пізнання людини, навіть коли вона ще зовсім мала. Дорослі

можуть не сприймати деякі погляди і пріоритети малюка, але прийняття їх означає віру в його самовдосконалення. На цьому етапі можна не розділяти погляди дитини, але ні в якому разі не можна засуджувати.

Особистісно орієнтований підхід означає реалізацію на практиці принципу гуманізму – визнання дитини найвищою цінністю, надання їй права на вільний (у дошкільному віці в елементарних формах) та повноцінний розвиток своїх природних потенцій, створення умов для її самореалізації, саморозвитку і самозбереження, гармонійне співробітництво з дорослим.

Рівень прийняття – це повністю позитивне ставлення до будь-яких проявів характеру дитини. Цей етап – один з найважливіших, адже включає в себе не тільки цілком позитивне сприйняття особистості, але і впевненість в тому, що в суспільстві її прийняли з усіма особливостями і недоліками. Важливо дати зрозуміти дитині, що у неї є можливість бути такою, якою вона є. Тоді у дитини з'являються сили і бажання боротися з недоліками.

Отже, оперуючи поняттям **особистісно орієнтований** підхід маємо на увазі: комплекс форм, методів, прийомів, засобів освітньої роботи з дошкільником, які **культивують, плекають у дитини її сутнісні сили, сприяють перетворенню потенційної можливості бути особистістю на реальність**, активізації самоактивності, формуванню **механізмів саморозвитку** – рефлексії, децентрації, совісті, спрямованих на розвиток уміння елементарно самовизначатися, допомагати собі, зростати життєво компетентною, свідомою людиною з відчуттям своєї самовартісності та життєвої спроможності.

Забезпечення особистісно – орієнтованого підходу потребує від вихователя постійного вивчення індивідуальних особливостей дітей, а саме, темпераменту, рис характеру, поглядів, звичок; діагностики та коректування рівня сформованості особистісних якостей таких, як світогляд, мотивація, інтереси, спрямованість особистості, життєві плани; заохочення кожного вихованця до посильної діяльності з постійно зростаючими вимогами до нього, що надасть особистості йти вперед випереджувальними темпами; виявлення та подолання причин, що не дають можливості вихованцю досягти мети особистісного розвитку; оперативну зміну обраної особистісної технології на іншу тактику виховання, якщо вона не дає бажаних результатів; максимально спиратись на власну активність особистості; самоменеджменту, при чому в разі необхідності допомогти зорієнтуватись вихованцю у меті, методах, формах та напрямках самовиховання та самовдосконалення (І.Бех, І.Якиманська, Н.Кічук).

Індивідуальний та диференційований підходи основні засоби реалізації особистісно-орієнтованої системи виховання

Із застосуванням орієнтації на КОЖНУ дитину виникає необхідність оперувати поняттями *індивідуальний* та *диференційований* підходи, як засобами реалізації особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти. Поза індивідуальним та диференційованим підходами немає сенсу говорити про особистісний, оскільки вони є провідниками останнього, реалізують його. Водночас часткове використання індивідуального (диференційованого) підходу до дитини ще не гарантує її гармонійного, збалансованого, цілісного розвитку. Тому обов'язкова умова реалізації на практиці особистісно орієнтованого підходу – врахування цілісної характеристики індивідуальності кожного вихованця.

Чим різняться між собою індивідуальний та диференційований підходи?

Індивідуальний підхід, як відомо, є важливим принципом педагогіки, згідно з яким у освітній роботі з колективом дітей досягається вплив на кожного, враховуються множинність і різноманітність характеристик кожної конкретної дитини – статевих особливостей, темпераменту, характеру, здібностей тощо. Індивідуальний підхід є запорукою ефективності педагогічного процесу, базується на тому, що будь-який освітній вплив заломлюється крізь призму індивідуальних особливостей конкретної дитини.

Індивідуальний підхід до дітей дошкільного віку має позитивний вплив на формування особистості кожної дитини за умови, якщо він здійснюється у визначеній системі. Ця система передбачає вивчення дітей та індивідуальний підхід до них у суворій послідовності, в різноманітних видах діяльності, яка організована як безупинний процес, що має загальну мету, відповідний зміст, продумані методи й чіткі організаційні форми. (Я. Ковальчук).

Отже, реалізовувати індивідуальний підхід означає брати до уваги індивідуальну своєрідність, неповторність кожної окремої дитини як особистості. Це підхід дорослого до дитини та її особливої сутності.

Диференційований підхід базується на знанні індивідуальних особливостей дитини, проте, на відміну від попереднього, відображає швидше відносини «дитина – освітній матеріал», ніж «дитина – дорослий». Виходячи із знання особливостей дітей, дорослий умовно розподіляє їх на групи, кожній з яких пропонує відмінний за обсягом, складністю, характером матеріал. Здійснюючи диференційований підхід,

дорослий віддає перевагу роботі з підгрупою, об'єднаною за певною ознакою, що оптимізує освітній процес, дає різним дітям можливість навчатися і виховуватися немов за різними програмами.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «особистісно орієнтований підхід».
2. Назвіть основні положення особистісно орієнтованого підходу.
3. Виділіть мету особистісно-орієнтованого підходу.
4. Які головні завдання особистісно орієнтованого виховання.
5. Що лежить в основі особистісно орієнтованого виховання.
6. Виділіть засоби особистісно орієнтованого навчання.
7. Назвіть принципи особистісно орієнтованого підходу до виховання та навчання.
8. Назвіть складові особистісно-орієнтованого підходу. Розкрийте їх зміст.
9. Назвіть засоби реалізації особистісно-орієнтованої системи виховання.
10. Чим різняться між собою індивідуальний та диференційований підходи?

Використані до теми джерела

1. Аніщук А.М. Актуальні проблеми дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта» / Ніжин: НДУ ім М.Гоголя, 2015.-152 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн..2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.: Либідь, 2003. 344 с. С.196.
3. Гриньова М. В. Особистісно орієнтована технологія навчання та виховання: травень, 2015: URL: <http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/03/GrinovaM.pdf>
4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.метод. посібник: наук. ред. О. Л. Кононко. К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 244 с.
5. Особистісно-орієнтований підхід як важлива умова ефективності процесу навчання: URL: <https://vseosvita.ua/library/osobistisno-orientovaniy-pidhid-ak-vazлива-umova-efektivnosti-procesu-navcanna-533017.html>

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Тема 2.1. Система інклюзивної освіти як об'єкт державного управління в Україні

План:

1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи.
2. Філософські та культурологічні аспекти інклюзивної освіти.
3. Інтеграційні процеси як передумови і тенденції розвитку інклюзивної освіти.
4. Функції інклюзивної освіти.
5. Етапи розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи

Освітні реформи в нашій країні віддзеркалюють досягнення держави, яка стала на шлях євроінтеграції, соціально-економічних перетворень та зумовлюють впровадження освітніх інновацій у відповідності до сучасної світоглядної моделі соціального устрою. В основу цієї моделі покладено концепцію цілісного підходу, яка відкриває шлях до реалізації прав і можливостей для кожної людини і, перш за все, передбачає рівний доступ дітей з особливими потребами до здобуття якісної освіти.

Система освіти, що передбачає надання освітніх послуг в умовах загальноосвітнього закладу й базується на принципі забезпечення основоположного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання набула назву *інклюзивної освіти*. Питання інклюзивної освіти базується на європейських цінностях і принципах толерантності, поваги до індивідуальних особливостей дітей, неупередженості, недискримінації та переорієнтації свідомості суспільства і педагогічних працівників щодо дітей з особливими потребами.

Інклюзивна освіта передбачає створення рівних можливостей для всіх дітей з особливими освітніми потребами і забезпечення їх успіху в освітньому процесі та подальшому житті.

Вперше термін «*інклюзивна освіта*» був використаний у Саламанській декларації, прийнятій на всесвітній конференції у 1994 року за підтримки ЮНЕСКО, згідно з якою інклюзивна освіта ґрунтується на системі базових вимог, виконання яких забезпечить її ефективність, а саме:

- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності й освітні потреби;
- усі діти мають навчатися разом у будь-яких випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби дітей, узгоджуючи різні види і темпи навчання;
- заклади освіти повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, стратегії, вживаючи організаційних заходів;
- діти мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка їм знадобиться в освітньому закладі;

Інклюзивна освіта – найефективніший засіб, що гарантує солідарність, співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми.

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальної діяльності (Наказ МОН № 912, 2018).

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Діти з особливими освітніми потребами відвідують звичайний дошкільний заклад, школу, навчаються і виховуються разом зі своїми ровесниками. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх членів суспільства незалежно від їхньої національності, статі, раси, культури, соціального стану, релігії, індивідуальних можливостей і здібностей. Навчання дітей з особливими потребами ґрунтується на принципах виваженої педагогіки від використання якої виграють усі діти.

Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальним

навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Головною метою інклюзивного навчання є реалізація права дітей з особливостями психофізичного розвитку на отримання освіти у відповідності з їх можливостями і здібностями за місцем проживання, їх соціальна адаптація та інтеграція в суспільство, підвищенні ролі сім'ї у вихованні і розвитку дитини.

Завданнями інклюзивної освіти є:

- використання світового досвіду впровадження інклюзії;
- зміна стереотипів та негативного ставлення до осіб з обмеженими можливостями;
- усунення бар'єрів та нерівності доступу до інфраструктури суспільного середовища;
- запровадження змін у освітніх системах країн, розробка освітніх програм інклюзивної освіти з урахуванням національних особливостей їх реалізації;
- впровадження принципів інклюзії у національні законодавства країн;
- підготовка персоналу для роботи в інклюзивному освітньому просторі;
- формування сприятливих економічних стратегій впровадження інклюзивної освіти;
- створення світової моделі інклюзивного навчального середовища;
- широке інформування та розповсюдження інформації про позитивні наслідки впровадження інклюзії в суспільство;
- включення осіб з обмеженими можливостями у загальноосвітнє середовище;
- забезпечення осіб з обмеженими можливостями використовувати свій потенціал та займатись трудовою діяльністю.

Основою концепції інклюзивної освіти є принципи, що всі діти, незважаючи на різне культурне й соціальне походження та різні рівні навчальних можливостей, повинні мати однакові можливості у навчанні в усіх типах закладів освіти. Отже, ідеологія інклюзивної освіти спрямована на надання кожній дитині, всім відособленим і вразливим групам можливостей для результативного навчання. Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне

середовище до потреб дітей, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Принципи інклюзивної освіти:

– *принцип безбар'єрності* – створення безбар'єрного середовища доступу осіб з обмеженими можливостями до усіх видів та форм здобуття освіти, шляхом розробки та прийняття обов'язкових нормативних актів, що закріплюють даний принцип;

– *принцип соціалізації* – залучення та включення осіб з обмеженими можливостями у загальноосвітній простір;

– *принцип рівності* – однакова цінність та рівність людей, незалежно від їх здібностей, стану психофізичного здоров'я та досягнень, кожна особа повинна мати можливість отримувати і розвивати знання та навички;

– *принцип науковості* – проведення науково-дослідних робіт, розробка науково обґрунтованих проектів у сфері пошуку шляхів впровадження інклюзивної освіти;

– *принцип співпраці* – обмін досвідом та використання успішних світових моделей впровадження інклюзивної освіти;

– *принцип просвітництва* – широке розповсюдження інформації про необхідність залучення осіб з обмеженими можливостями до загальноосвітнього середовища;

– *принцип універсальності* – надання можливості здобуття освіти особам з обмеженими можливостями, незалежно від виду та форми обмеженості;

– *принцип відповідальності* – зобов'язання країн провадити політику інклюзії на національному рівні.

Філософські та культурологічні аспекти інклюзивної освіти

Розвиток вітчизняної інклюзивної освіти буде неефективним, якщо просто формально перенести найбільш вдалі зарубіжні моделі в незмінні умови навчання і виховання вітчизняних освітніх закладів загального призначення без осмислення філософії та теорії інклюзії.

Для філософії як однієї з форм суспільної свідомості значущим є розроблення світоглядного фундаменту освітньої інтеграції як нової соціокультурної реальності та вироблення методологічних засад пізнання закономірностей застосування й розвитку інклюзивних процесів.

Це є можливим у таких філософсько-методологічних аспектах, як *історико-філософський, онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, філософсько-антропологічний, соціально-філософський*.

В основі зарубіжних досліджень і концепцій інклюзивного навчання лежать філософські ідеї *екзистенціалізму, прагматизму, постмодернізму, феноменології*, які в теорії та методології конкретних наук (психології, педагогіки, соціології) переходять в інтерактивний підхід, який сприяє розвитку таких напрямів, як *соціально-феноменологічний і соціально-екологічний*, що є теоретико-методологічними підставами впровадження інклюзивної освіти в зарубіжній педагогіці.

Так, наприклад, *філософія екзистенціалізму* запропонувала новий погляд на людину з обмеженими можливостями, її індивідуальне й соціальне буття – представила центральну ідею про екзистенцію, тобто центральне ядро людського «Я», завдяки якому кожна людина є єдиною у своєму роді, неповторною та вільною особистістю, що «вибирає» і «будує» сама себе, своє життя, є відповідальною за свої дії щодо себе й навколишнього світу.

У світлі екзистенціальних уявлень про свободу особистості завдання педагогів полягає у розкритті і розвитку індивіда, можливостей людини в ситуації «вибору», конфлікту з найближчим оточенням, у протистоянні «масовості». Звідси, ймовірно, і випливає доречність навчання й виховання дитини з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітньому закладі з метою доведення своєї «інаковості».

Отже, вплив ідей екзистенціалізму на проблему виховання і навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в зарубіжних країнах сприяв зміщенню пріоритетів і цінностей освіти дітей, які мають порушення розвитку, з результату на особистість дитини. В умовах спільного навчання зі здоровими однолітками можливим є забезпечення екзистенціального розвитку дітей з особливими потребами, який полягає у знаходженні дитиною своєї самості, самобудівництві себе, основними параметрами якого є знання і розуміння себе, усвідомлення своєї унікальності, прийняття себе і набуття смислу свого існування.

Прагматизм у сучасній інтерпретації розглядається як сукупність дій, спрямованих на досягнення реальних результатів, на виховання активної діяльнісної людини. Відтак, прагматична педагогіка сьогодні – це опора в освіті на інтереси та здібності дітей, орієнтація на їх цілі та цінності. Аналіз досвіду використання прагматичних ідей Джона Дьюї виявив, що сучасні освітні заклади з інклюзивною формою навчання

успішно застосовують педагогічну спадщину Д.Дьюї в процесі виховання і навчання дітей з психофізичними порушеннями, адаптуючи її до сучасних вимог педагогічної науки і практики.

Ідеї Д. Дьюї, які сьогодні є актуальними:

- цілеспрямована організація навчання і виховання відповідно до індивідуальних особливостей дитини, визнання її унікальності як необхідної умови цілісного формування особистості;
- практична спрямованість навчання;
- опора на життєвий досвід;
- активність дитини, формуванню якої сприяють застосування дослідницького методу, проблемний підхід до навчання, проектна діяльність.

Ідеї *постмодернізму*, які мають вплив на розвиток інклюзивної освіти: відмова від критеріїв загальнообов'язковості і об'єктивності; звернення до антропології і до усвідомлення ролі комунікації (спілкування) в житті людини; врахування усіх існуючих точок зору, по суті, розширення освітнього простору, збільшення його насиченості і багатоманітності; освіта має бути, насамперед, практикою свободи, спочатку в осмисленні й обговоренні життєвих ситуацій, а потім у соціально значущій дії; метою всіх педагогічних зусиль має бути життєвий світ дитини, невід'ємним елементом культури якого є критичне мислення; в постмодерновому суспільстві освіта виступає найважливішим інструментом його перетворення, передумовою виходу з цивілізаційної кризи і умовою попередження антропологічної катастрофи.

Отже, вплив культури *постмодернізму* відображено у розробці нових фундаментальних ідей у галузі освіти, в тому числі й в корекційній освіті, нових моделей освіти і нових освітніх стратегій, у збільшенні освітніх методик і технологій.

Філософські ідеї *феноменології* розкривають оригінальну концепцію пояснення принципів і механізмів включення індивіда в соціум, і зокрема в загальноосвітній простір. Вперше в межах цього філософського напрямку питання пояснення можливості узгодженої взаємодії індивідів один з одним був розглянутий засновником феноменології Е.Гуссерлем. На його думку, можливість гармонійної взаємодії, включення індивідів у соціум пояснюється через поняття інтерсуб'єктивності як спільності досвіду суб'єктів, котрі взаємодіють, та загальної значущості результатів подібного досвіду, тобто такого, що забезпечує можливість взаєморозуміння між людьми.

Загальна картина світу є необхідною умовою повноцінного включення суб'єкта в суспільство. Людина, яка не володіє аналогічними з іншими схемами пояснення світу, людина іншої культури виявляється виключеною із соціуму. Отже, успішність інтеграції як процесу включення індивіда у суспільство залежить від успішності формування достатньої компетентності і уміння погоджувати свою поведінку з очікуваннями оточуючих людей. Але цей досвід дитина з особливими освітніми потребами може здобути лише у процесі спільного навчання і виховання зі здоровими однолітками у загально-освітніх навчальних закладах.

Культурологічний підхід до проблем розвитку інклюзивної освіти передбачає залучення вихованців до культури на засадах їхньої власної активності. Створення для них і осіб із рівнем розвитку, що відповідає нормі, єдиного соціокультурного середовища, припускає забезпечення рівного доступу до цінностей культури.

Соціальна нерівність, відсутність доступного соціокультурного середовища призводять до обмеження способів залучення до культурних цінностей і поширення практик виключення з цього середовища людей, зазначеної категорії.

Цим особам необхідно забезпечити доступ до установ культурного призначення (кінотеатрів, музеїв, філармоній, бібліотек, палаців та будинків культури, клубних закладів та ін.) можливість брати участь у культурно-мистецьких заходах, користуватися послугами різного виду (туристичними, екскурсійними тощо).

Перешкодою для людей з ООП в Україні виступає недостатня забезпеченість установ культури інформацією в форматі, доступному для людей з порушенням слуху і зору.

Культурологічний підхід до інклюзії ставить завдання не лише адаптації людини до умов життя в суспільстві, а й творчої самореалізації в адекватній для неї формі. Даний підхід спирається на наявність культурних компетентностей у осіб з особливими освітніми потребами, і тим самим, визнає людську гідність у кожного громадянина, незалежно від його інтелектуальних, фізичних і психічних особливостей.

Для культурологічного підходу до інклюзії одним із ключових моментів є не опора на усталені культурні форми і соціальні інститути, а *залучення людей до творчих форм культури, які здійснюються спільно з іншими учасниками колективу у межах єдиного соціокультурного середовища* (Н.Ашиток).

Інтеграційні процеси як передумови і тенденції розвитку інклюзивної освіти

Інтеграція (від лат. *integrum* – ціле, *integratio* – відновлення, поновлення) – поєднання, взаємопроникнення. Сам термін у спеціальній педагогіці є загальноживаним і розглядається або стосовно локальної проблеми (інтеграція дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в суспільство, інтеграція осіб з інтелектуальними порушеннями у систему сучасних суспільних відносин) або інтерпретується в узагальненому вигляді (як один із важливих напрямків підготовки осіб з обмеженими можливостями до самостійного життя).

Інтеграція – включення дитини з вадами психофізичного розвитку в середовище здорових дітей у процесі навчання, виховання, праці, проведення вільного часу; зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами в загальний освітній простір.

Типи інтеграції:

- Соціальна.
- Функціональна.
- Зворотня.
- Спонтанна або неконтрольована.

Соціальна – діти з особливими потребами можуть брати участь у позакласній діяльності разом з іншими дітьми (харчування, ігри, екскурсії тощо) як у дошкільних, так і загальношкільних навчальних закладах, однак, вони не навчаються разом.

Функціональна – як діти з особливими потребами, так і їхні однолітки навчаються в одному класі чи групі ЗДО.

Існують два типи такої інтеграції: **часткова і повна**. За часткової інтеграції діти з особливими потребами навчаються в окремому спецкласі або відділенні закладу та відвідують тільки окремі загальноосвітні заходи, тоді як у разі повної інтеграції такі діти проводять увесь час у загальноосвітніх класах чи групах.

Саме останній тип інтеграції можна розглядати як справжню освітню інтеграцію.

Зворотня інтеграція. Про такий тип можна говорити тоді, коли здорові діти відвідують спецшколу.

Спонтанна або неконтрольована – діти з особливими потребами відвідують загальноосвітні класи без отримання додаткової спеціальної підтримки.

Існують причини вважати, що в багатьох країнах чимала кількість таких дітей становить більшу частину тих, кого залишають навчатися на повторний рік.

Педагогічна інтеграція передбачає формування у дітей з обмеженими можливостями здоров'я здібностей до засвоєння навчального матеріалу, передбаченого загальноосвітньою програмою.

Проблема інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я у суспільство зумовлена, з одного боку, наявністю у них відхилень у фізичному і психологічному розвитку, з другого недосконалістю самої системи соціальних стосунків, яка через певні жорсткі вимоги до своїх потенційних суб'єктів є недоступною для дітей з обмеженими можливостями. Відповідно, соціальна інтеграція передбачає соціальну адаптацію дитини з відхиленнями у розвитку до загальної системи соціальних відносин і взаємодій, насамперед, у межах того освітнього середовища, в яке вона інтегрується.

Визначають **два підходи** до інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку у суспільство:

Перший – передбачає пристосування дітей з обмеженими можливостями до життя в суспільстві, їх адаптацію до навколишніх умов. Цей підхід є досить звуженим, оскільки процес соціалізації особистості є двобічним: особа з обмеженими можливостями здоров'я має бути не лише об'єктом інтеграції, а й суб'єктом, активним учасником процесу.

Другий підхід – передбачає, окрім підготовки такої особи до життя в суспільстві, ще й підготовку суспільства до прийняття її. Одним з найважливіших чинників соціальної інтеграції є формування відповідних правових основ держави, що регламентують сприятливі умови для інтеграції.

Останнім часом поняття **«інтеграція»** замінюється терміном **«інклюзія»**, який має дещо ширший контекст; **інтеграція** відображає спробу залучити дітей з особливими потребами до загальноосвітніх закладів, а **інклюзія**, крім включення дітей, передбачає пристосування закладів дошкільної освіти, їх загальної освітньої філософії до потреб дитини.

За **інтеграції** діти з різними (відмінними) здібностями залучаються до існуючої освітньої системи; педагогічні зусилля спрямовуються на те, аби допомогти дитині пристосуватися до існуючої моделі дошкільної освіти (проведення занять, умови життя тощо).

Інклюзія, ж передбачає, що від самого початку всі діти належать до системи масової освіти. Отже, про потребу «пристосовувати» дитину до освітнього середовища взагалі не йдеться, адже вона вже є частиною цієї системи.

Мета інклюзії полягає в тому, щоб кожен освітній заклад був заздалегідь готовий прийняти дітей з різними здібностями.

Отже, **інклюзія** (від англ. *inclusion* – включення) – це процес реального включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя. Він припускає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті.

Заміна слова «*інтегративний*» на «*інклюзивний*» відображає як і зміни в розумінні цього процесу, так і досягнення дещо іншого рівня, при якому діти не лише об'єднані в єдине ціле (від «*to integrate*» – об'єднувати в єдине ціле), але й включені в соціум, є повноправною його частиною («*to include*» – включати, мати в своєму складі).

Дитина з особливими потребами – це не обділена долею, це, швидше, визначений спосіб життя за обставин, що склалися, який може бути дуже цікавий їй і оточуючим людям, якщо порушення розглядати в рамках соціальної концепції. Тоді головний сенс процесу інклюзії можна позначити так: «Всім тут раді!» При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату.

Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення.

Присутність – розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому закладі та пристосування, необхідне для цього.

Участь розглядається як позитивний досвід, який набуває дитина у процесі навчання та врахування ставлення дитини до самої себе. Діти навчаються і розвиваються шляхом участі в освітніх дошкільних програмах, де вони мають справу з можливостями навчального, соціального та фізичного середовищ, які є стимулювальними і водночас містять певні виклики. Цей інструмент фокусується на зростальній спроможності ролі освітнього середовища у дошкільних програмах щодо збільшення участі дітей у різних видах діяльності та у взаємодії.

Досягнення розглядається як комплексний результат навчання упродовж навчального року.

Інклюзія базується на концепції «*нормалізації*», в основі якої – ідея, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усіх громадян.

Принципи «нормалізації» закріплені низкою сучасних міжнародних правових актів: Декларація ООН про права розумово відсталих (1971), Декларація про права інвалідів (1975), Конвенція про права дитини (1989) та ін.

Освітньо-соціальна інклюзія може виступати в якості інструмента, що дозволяє подолати відчуження дітей з особливостями психофізичного розвитку і сприяє формуванню життєздатності особистості. Діти з особливими потребами частіше почувають себе відмінними від здорових однолітків. В свою чергу, таке сприйняття може спонукати здорових дітей уникати контактів або навпаки дратувати своїх однолітків з обмеженими можливостями. Інколи педагоги не в змозі допомогти дітям зрозуміти, прийняти та включити тих, хто відрізняється.

Інклюзивна модель передбачає, що освітні заклади повинні бути готовими приймати різних дітей з особливостями розвитку, поважати їх, враховувати індивідуальні відмінності в своїх педагогічних підходах, в організації заходів та плануванні освітнього процесу.

У суспільстві здорових однолітків дитина навчається не ставитися до своєї хвороби, як до неминучості і приреченості, а сприймати її як один з варіантів нормального повноцінного життя. Інклюзія дозволяє всім дітям з різними потребами не тільки отримати гідну освіту, а й активно брати участь в освітньому процесі, відчувати себе повноцінними членами колективу, а згодом стати затребуваними громадянами своєї країни, що мають однакові для всіх права і обов'язки. Здоровим дітям це дозволить розвинути толерантність та відповідальність.

Важливою умовою переходу до інклюзивної форми освіти, її успішності є система супроводу і підтримки дітей з особливими потребами, тобто супровід **асистента (тьютора) вчителя**.

Отже, на зміну спеціалізованому навчанню приходять нові форми отримання освіти – **інтеграція та інклюзія**, завдяки яким діти з особливими потребами отримують можливість перейти зі спеціалізованих освітніх закладів у масові за місцем проживання. Але, якщо **інтеграція** передбачає пристосування дітей з психічними і фізичними вадами до вимог всієї системи освіти, яка в цілому залишається незмінною, не пристосованою для навчання даної категорії дітей, то **інклюзія** полягає в адаптації системи до потреб дитини.

Функції інклюзивної освіти

Правова:

- забезпечення права дітей з ООП на здобуття освіти в умовах звичайних закладів освіти за місцем проживання дитини;

- попередження і боротьба з виключенням в освіті;
- виявлення й усунення чинників, що перешкоджають реалізації права дитини з ООП на освіту на умовах рівності і доступності.

Соціалізація:

- засвоєння дітьми з ООП широкого кола цінностей, соціальних ролей і очікувань, на основі яких складається повсякденне життя людей, а також цінностей, що пропагуються закладом освіти;
- формування людської особистості на основі засвоєння дітьми з ООП знань, навичок, цінностей культурної спадщини, накопичених соціумом;
- включення дітей з ООП у соціокультурний простір групи, класу, школи, громади, держави.

Виховна:

- формування позитивного і толерантного ставлення суспільства до осіб з ООП як до рівних, створення соціокультурного середовища;
- формування у дітей з ООП почуття поваги і власної гідності, усвідомлення, що вони є повноцінними членами суспільства.

Освітня:

- засвоєння дітьми з ООП системи знань, умінь і навичок, необхідних для розвитку потенціалу та подальшої успішної інтеграції у суспільство.

Економічна:

- підготовка осіб з ООП до трудової діяльності, розвиток і використання їхнього потенціалу на ринку праці;
- зменшення кількості громадян, що перебувають на соціальному забезпеченні у держави.

Етапи розвитку інклюзивної освіти

Міністерство освіти і науки розробило проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки та план заходів з її реалізації. Інклюзивне освітнє середовище та система освітніх послуг мають відповідати міжнародним стандартам. Це буде гарантувати здобувачам освіти можливість вчитись, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб, на всіх рівнях освіти протягом усього життя.

Стратегія має на меті вирішити наступні завдання:

- виявити та якісно оцінити особливі освітні послуги у здобувачів освіти;

- створити умови для навчання у районах або об'єднаних громадах кожній особі відповідно до її освітніх потреб;
- підвищити рівень підготовленості педагогічних працівників для задоволення потреб кожного здобувача освіти;
- удосконалити механізми фінансування освіти осіб з ООП;
- забезпечити в закладах освіти умови для здобуття якісної інклюзивної освіти.

Зазначається, що розроблена стратегія дозволить створити умови для навчання у районах або об'єднаних громадах кожній особі відповідно до її особливих освітніх потреб, підвищити рівень підготовки педагогів та удосконалити механізми фінансування.

Для реалізації визначених Національною стратегією цілей та завдань передбачається *три етапи*.

I етап (2020-2021 роки) – передбачає:

- аналіз сучасного стану розвитку інлюзивної освіти;
- аналіз освітніх потреб здобувачів освіти з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей;
- розроблення та прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти;
- забезпечення якісної сучасної уніфікованої територіально-доступної оцінки освітніх потреб;
- розробка моделі фінансування, направленої на підтримку осіб з особливими освітніми потребами, з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей;
- створення моделі раннього втручання.

II етап (2022 – 2028 роки) – передбачає:

- упровадження системи взаємодії закладів освіти з усіма заінтересованими сторонами;
- упровадження дієвих механізмів моніторингу забезпечення освітніх потреб здобувачів освіти з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей;
- упровадження гнучкого фінансового механізму комплексного задоволення потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами з урахуванням рівнів підтримки;
- упровадження якісних освітніх послуг на місцях;

- упровадження додаткових послуг підтримки осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх потреб та можливостей;
- забезпечення архітектурної доступності закладів освіти згідно державних будівельних норм;
- упровадження дієвої системи психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу;
- забезпечення закладів освіти кваліфікованими кадрами, які задовільняють запити осіб з особливими освітніми потребами;
- забезпечення доступності до якісної освіти;
- проведення інформаційної кампанії.

III етап (2029-2030 роки) – передбачає:

- комплексний аналіз розвитку інклюзивної освіти в Україні та за регіонами;
- аналіз досягнення очікуваних результатів, визначених Національною стратегією розвитку інклюзивної освіти (за регіонами);
- визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Після обрання Україною шляху на євроінтеграцію одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх, відхід від медичної та перехід до соціальної моделі сприйняття людини з особливими освітніми потребами.

Рух у напрямі запровадження інклюзивної освіти є поступовим процесом, він має ґрунтуватися на чітко сформульованих принципах, які стосуються розвитку всієї системи освіти, й використовувати багатосекторальні підходи, які забезпечують участь усіх верств населення.

Бар'єри на шляху до інклюзивності можна звести до мінімуму за допомогою активної співпраці між особами, відповідальними за розроблення політики, персоналом, зайнятим у системі освіти, а також іншими зацікавленими сторонами, включаючи активне залучення членів місцевих спільнот, у тому числі політичних і релігійних діячів, співробітників місцевих органів управління освітою і працівників засобів інформації.

Серед найважливіших кроків такого плану можна навести такі:

- проведення на місцях ситуаційного аналізу, який має виявити масштаби проблеми, наявні ресурси й можливості їх використання на підтримку інклюзивної освіти;
- формування громадської думки на підтримку права на освіту для кожного; пошук консенсусу щодо концепції інклюзивної та якісної освіти;
- реформування законодавства на підтримку інклюзивної освіти відповідно до положень міжнародних конвенцій, декларацій і рекомендацій;
- підтримка створенню потенціалу на місцях з метою сприяння розвитку в напрямі інклюзивної освіти;
- пошук шляхів і способів вимірювання впливу інклюзивної і якісної освіти;
- розроблення механізмів виявлення дітей, які не охоплені освітою, та пошук шляхів надання їм допомоги;
- надання допомоги педагогам у розумінні філософії інклюзивної освіти та зміни практики, спрямованої на задоволення освітніх потреб кожної дитини з урахуванням її можливостей і особливостей розвитку.

Для ефективного розвитку інклюзивної освіти в Україні необхідна консолідація зусиль держави із залученням громадських об'єднань, благодійних та міжнародних організацій у взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття «інклюзивна освіта».
2. В якому документі вперше було вжито термін «інклюзивна освіта»?
3. Що передбачає інклюзивне навчання?
4. У чому полягає відмінність традиційного освітнього процесу від інклюзивного?
5. Виділіть завдання інклюзивної освіти.
6. Виділіть принципи інклюзивної освіти.
7. Розкрийте філософські аспекти інклюзивної освіти.
8. Розкрийте культурологічний підхід до проблем розвитку інклюзивної освіти.
9. Дайте визначення поняття «інтеграція».
10. Виділіть і охарактеризуйте типи інтеграції.

11. Визначте підходи до інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку у суспільство.
12. Обґрунтуйте свою думку щодо поєднання понять «інклюзія» та «інтеграція».
13. Визначте функції інклюзивної освіти.
14. Виділіть етапи розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Використані до теми джерела

1. Актуальні питання теорії і практики інклюзивного навчання у закладах освіти: монографія; кол.авт.: Гаврилова Н.С., Миронова С. П., Платаш Л. Б., Романюк С.З. та ін. ; за заг. ред. Л. Б. Платаш – Регіон Емілія-Романья. Чернівці : Технодрук, 2020. 572 с.
2. Аніщук А.М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин :НДУ ім.. М. Гоголя, 2016. 227с.
3. Ашиток Н.І. Культурологічний підхід до вивчення проблем інклюзивної освіти. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. 2019. № 2 (30) С.110-113.
4. Вознюк О.В. Головні аспекти педагогічної інтеграції. *Prosopon. Institut Studiow Miedzynarodiuwy I Edukacji w Warszawie*. 2014. № 7 (1).С. 83-89. URL: http://eprints.zu.edu.ua/22869/1/Вознюк_Польща_2015.PDF
5. Грабовенко Н.В. Інклюзія як стратегія реформування сучасної системи освіти. *Актуальні питання у сфері державного управління. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.*Том 31 (70) № 2 2020. С.241-245.
6. Колупаєва А. А. Таранченко О.М. та ін. Основи інклюзивної освіти. Навч.-метод.посібник. К.: «А.С.К.». 2012. 308с.
7. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: САММІТ-книги. 2008. 272 с.
8. Кузава І. Б. Порівняльна характеристика термінів «інклюзія» та «інтеграція». *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. С.149-153. URL <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23096/Kuzava;jsessionid=FAC0B8ADA741F7420CAE12A2B561887D?sequence=1>
9. Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки.URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf>

10. Порошенко М. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник. Київ. ТОВ «Агенство Україна». 2019. 300с.
11. Таранченко О. Інклюзивна освіта. Освіта дітей з особливими потребами. Позашкілля. 2018. № 3. С. 18–20.
12. Теорія і практика інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / Упорядник Бондар К. М. 2–ге вид., доп. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
13. Філософські методологічні засади освітньої інтеграції. URL: <https://studfile.net/preview/5110998/page:2/>
14. Чопик Ю. Стражнікова І. Реалізація реформаторської педагогіки Джона Дьюї в процесі підготовки спеціалістів реабілітаційного спрямування у сучасних закладах вищої освіти України. URL http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11953/1/Strazhnikova_Chop_uk_DSJ%20.pdf
15. Шульга О., Царькова О., Сахарова К. Система інклюзивної освіти як об'єкт державного управління в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 2 (41). С. 99–108.

Тема 2.2. Міжнародне та національне законодавство у сфері інклюзивної освіти

План:

1. Аналіз міжнародного законодавства у галузі інклюзивної освіти:
 - Загальна декларація прав людини (1948);
 - Декларація прав дитини (1959);
 - Декларації про права інвалідів (1975);
 - Конвенція про права дитини (1989);
 - Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990);
 - Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1993);
 - Саламанська декларація (1994);
 - Копенгагенська декларація про соціальний розвиток (1995);
 - Декарські рамки дій (2000);
 - Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006);
 - Інчхонська декларація (2015),.
2. Національне законодавство у галузі інклюзивної освіти:

- Конституція України (1996);
- Закон України «Про міжнародні договори України» (1993);
- Закон України «Про освіту» (2017);
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (2018);
- Закон України «Про дошкільну освіту» (2001) (із змінами 2018 р.);
- Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства освіти і науки України.

Аналіз міжнародного законодавства у галузі інклюзивної освіти

Основою для запровадження інклюзивної освіти є низка міжнародних та державних нормативно-правових документів. Міжнародні документи з прав людини сформувавши ключові стандарти щодо права на здобуття освіти. Міжнародні декларації і конвенції лежать в основі трансформації системи освіти та розвитку інклюзивної освіти. Ці документи ухвалюються Організацією Об'єднаних Націй (ООН), в діяльності якої активну участь бере і Україна.

Питаннями освіти у структурі ООН займається спеціалізована установа – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), зусилля якої спрямовані на забезпечення доступу до освіти дорослих і дітей, підвищення якості освіти, розвиток інклюзивної освіти.

Тому основними міжнародними організаціями, які формують політику в галузі інклюзивної освіти, є Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організація Економічної Співпраці та Розвитку (OECD).

Основним документом, що забезпечує право людини на освіту на міжнародному рівні є *Загальна декларація прав людини*, проголошена ООН 10 грудня 1948 року, яка закріплює право кожної людини на освіту. У *Статті 26* зазначено, що кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути

однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

20 листопада 1959 року Генеральною Асамблеєю ООН проголошена міжнародна *Декларація прав дитини*, – документ, що регулює становище дитини у сучасному суспільстві. Головна ідея цього акту «Добро – дітям». У преамбулі Декларації зазначено, що дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує особливої опіки і уваги, включаючи правовий захист, як до, так і після народження.

Декларація містить десять принципів, основний зміст яких спрямовується на надання права кожній дитині користуватися правами, проголошеними цією Декларацією без будь-яких форм дискримінації; особливим захистом, благами соціального забезпечення; мати право на нормальне харчування, житло, творчі та медичні послуги; на отримання освіти, яка повинна бути обов'язковою та безплатною щонайменше на початковому рівні. Особлива увага приділена дітям з ООП. Зазначено, що «дитині, яка є фізично, розумово або соціально неповноцінна, повинні надаватися спеціальне лікування, освіта та догляд, а малолітня дитина, не повинна, крім виключних обставин, відокремлюватися від матері». Дитина повинна бути захищена від расової, релігійної або іншої дискримінації, має бути вихована у дусі розуміння, толерантності, миру та братерства.

У *Декларації про права інвалідів*, проголошеній ООН 9 грудня 1975 року зазначено, що інваліди повинні користуватися всіма правами, викладеними у чинній Декларації. Ці права повинні бути визнані за всіма інвалідами без будь-який виключень і без розходження і дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, матеріального становища тощо.

Вони мають право на медичне або функціональне лікування, на освіту, професійну підготовку і відновлення працездатності, на допомогу, консультації, на послуги по працевлаштуванню й інші види обслуговування, що дозволять їм максимально виявити свої можливості й здібності й прискорять процес їхньої соціальної інтеграції або реінтеграції.

Права людей з інвалідністю протягом тривало часу є предметом пильної уваги з боку Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. З прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1982 року *Всесвітньої програми дій* стосовно людей з

інвалідністю, міжнародне співтовариство одержало директивну основу для активізації роботи щодо профілактики, реабілітації і забезпечення участі осіб з інвалідністю в суспільному житті країн, їх рівноправності з іншими членами суспільства, покращення умов життя в результаті економічного і соціального розвитку. Крім того, «інвалідність» вперше була визначена як функція відносин між особами з інвалідністю та їхнім оточенням.

Конвенція ООН «Про права дитини» (1989 р.) є першим і основним міжнародно-правовим документом обов'язкового характеру, що присвячений широкому спектру прав дитини. Документ складається з 54 статей, що деталізують індивідуальні права осіб віком від народження до 18 років на повний розвиток можливостей в умовах, вільних від голоду і нужди, жорстокості, експлуатації та інших форм зловживань.

Конвенція ООН про права дитини – це угода між країнами, в якій записано, як уряд кожної країни має дбати про дітей. Цей особливий документ був ратифікований 193 країнами світу (Україною у 1991 р.).

Важливими є положення про право дитини не зазнавати дискримінації, зазначене у *Статті 2* та *Статті 23*. У *Статті 2* зазначається, що держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї. У *Статті 23* йдеться, що дитина з особливими освітніми потребами повинна мати: «доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітаційних послуг, професійної підготовки, максимально можливої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку, включаючи його чи її культурний та духовний розвиток». Право дітей на освіту підтверджується і *Статтею 28*, в якій зазначено, що держави визнають право дитини на освіту з метою поступової реалізації цього права на основі надання рівних можливостей.

У Конвенції зазначається, що «неповноцінна у розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі та полегшують її активну участь у житті. Неповноцінна дитина має право на ефективний доступ до послуг у сфері освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності і доступу до засобів відпочинку, що

призводить до найбільш повного залучення дитини в соціальне життя та досягнення розвитку її особистості, включаючи культурний і духовний розвиток дитини».

Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990) забезпечує гарантію всім дітям їхнього права на доступ до якісної базової освіти. Ключовими аспектами декларації стали загальний доступ до навчання, сприяння забезпеченню рівності, збільшення засобів базової освіти, покращення умов для здобуття освіти. Наголошується про необхідність забезпечення рівного доступу до освіти осіб з інвалідністю як невіддільної частини системи освіти.

Надання рівних прав і можливостей на здобуття освіти людям з інвалідністю і визнання інтегрованого освітнього середовища окреслено у *Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1993)*. У них зазначається, що освіта осіб з інвалідністю є обов'язковою і має бути невіддільною частиною системи загальної освіти.

«Стандартні правила» зіграли значну роль у формуванні цілеспрямованої політики і практики багатьох країн світу у сфері подолання проблем людей з інвалідністю. Дотримання принципів, закладених у них, сприяло набуттю і поширенню успішного досвіду щодо забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю як громадян держави. В *Пункті 6* резолюції виокремлено освіту як важливий засіб інтеграції осіб із особливими потребами, у тому числі з інвалідністю, і підкреслюється, що держави-учасниці повинні визнати принцип рівних можливостей у сфері освіти.

У 1994 р. (7-10 червні) в Іспанії в місті Саламанці відбулася Всесвітня конференція щодо освіти осіб з ООП, яка була проведена за підтримки ЮНЕСКО. На цій конференції був представлений інноваційний підхід до інклюзивної освіти, було вперше вжито термін *«інклюзивна освіта»*. За результатами конференції було схвалено *Саламанську декларацію* про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з ООП та *Рамки дій* щодо осіб з ООП. *Саламанська декларація* – це перший міжнародний документ, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти.

Керівний принцип, на якому ґрунтуються Рамки дій, полягає в тому, що «...школи повинні приймати всіх дітей, незважаючи на їхню фізичну, інтелектуальну, соціальну, емоційну, мовну або іншу

особливість». Так виникла концепція інклюзивної школи. Основний принцип інклюзивної школи полягає в тому, що «всі діти повинні навчатися разом у будь-яких випадках, коли це є можливим, незважаючи ні на які труднощі або відмінності, що існують між ними». Згідно з цими Рамками дій зарахування дітей у спеціальні школи має бути винятком, рекомендованим тільки у тих випадках, коли абсолютно очевидним є те, що навчання у звичайних класах не зможе задовольнити освітні чи соціальні потреби будь-якої дитини, або якщо це необхідно для благополуччя цієї дитини чи інших дітей.

Таким чином, у Саламанській декларації зазначено, що розвиток інклюзивних шкіл повинен стати основним напрямом державної політики, щоб інклюзія стала загальною формою освіти, а спецшколи або спецкласи існували для виняткових ситуацій.

Копенгагенська декларація про соціальний розвиток (1995) передбачає забезпечення доступу дітей до здобуття якісної освіти, незалежно від відмінностей за ознакою статі, віку, чи інвалідності.

Дакарські рамки дій ухвалені Всесвітнім форумом з питань освіти у 2000 році. Декларація ставить в центр уваги осіб з певними обмеженнями в розвитку і проголошує, що всі діти матимуть доступ до обов'язкової освіти до 2015 р. Згідно з цим документом, усі заклади освіти мають стати «інклюзивно-зорієнтованими». Також наголошується про необхідність створення безпечних, здорових, інклюзивних умов у сфері освіти.

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006) – міжнародний договір ООН про права людини, спрямований на захист прав та гідності людей з обмеженими можливостями. Сторони Конвенції зобов'язані сприяти, захищати та забезпечувати повне здійснення своїх прав людьми з обмеженими можливостями та забезпечити повну їх рівність перед законом.

Мета цієї Конвенції полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства.

Принципами цієї Конвенції є:

- повага до притаманного людині достоїнства, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності; недискримінація;
- повне й ефективне залучення та включення до суспільства;

- повага до особливостей осіб з інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства;
- рівність можливостей;
- доступність;
- рівність чоловіків і жінок;
- повага до здібностей дітей з інвалідністю, що розвиваються, і повага до права дітей з інвалідністю зберігати свою індивідуальність.

У *Статті 24* зазначено, що «держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя. Держави-учасниці вживають у цьому напрямі належних заходів, зокрема: сприяють засвоєнню абетки Брайля, альтернативних шрифтів, підсилювальних та альтернативних методів, способів і форматів спілкування, а також навичок орієнтації та мобільності й сприяють підтримці з боку однолітків і наставництву; сприяють засвоєнню жестової мови та заохоченню мовної самобутності глухих; забезпечують, щоб навчання осіб, зокрема дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, здійснювалося з допомогою найбільш підходящих для особи з інвалідністю мов, методів і способів спілкування і в обстановці, яка максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвитку».

Держави-учасниці забезпечують, щоб особи з інвалідністю могли мати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими. Із цією метою держави-учасниці забезпечують, щоб для осіб з інвалідністю забезпечувалося розумне пристосування».

З 19 по 22 травня 2015 у місті Інчхон у Південній Кореї пройшов Всесвітній освітній форум, який проводиться щорічно під егідою ЮНЕСКО з метою вироблення міжнародних підходів до розвитку освіти. Найважливішим досягненням Всесвітнього освітнього форуму-2015 стало прийняття *Інчхонської декларації «Освіта-2030» – забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання протягом усього життя для всіх»,* що закладає основоположні принципи для глобального розвитку освіти до 2030 року (<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233813M.pdf>). Як підкреслила Генеральний директор ЮНЕСКО Ірина Бокова, Інчхонська декларація – це величезний крок уперед, і без забезпечення загального

доступу до освіти неможливо домогтися миру та сталого розвитку в суспільстві.

Декларація закликає держави забезпечити інклюзивну та якісну освіту на рівноправній основі, а також надати право кожній людині можливість здобувати освіту продовж усього життя. Декларація лягла в основу освітніх завдань у рамках Цілей сталого розвитку, затверджених ООН у вересні 2015 року.

Основним пріоритетом нової стратегії є *«зміна умов життя через освіту, визнання ролі освіти як основної рушійної сили особистісного зростання та розвитку загалом»*.

Таким чином, з вище наведених міжнародних документів можна зробити висновки, що право на освіту є одним із основних прав людини. ООН та ЮНЕСКО є основними ініціаторами ухвалення нових норм щодо забезпечення прав дітей з ООП на інклюзивну освіту.

Міжнародні документи є основою для розробки та прийняття нормативно-правових документів в Україні, які закріплюють державні гарантії щодо надання освітніх послуг дітям з особливими потребами та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу.

Логічним наслідком цих документів є те, що всі діти мають право на освіту, яка не дискримінує їх у жодних сферах, таких як етнічні, релігійні, статеві, мовні відмінності, економічне становище, особливі потреби. Підхід до освіти на основі прав ґрунтується на трьох принципах: *доступність і обов'язковість освіти; рівність, інклюзія та відсутність дискримінації; право на якісну освіту*.

Національне законодавство у галузі інклюзивної освіти

Для системної реалізації реформи інклюзивної освіти українське законодавство було приведено у відповідність до міжнародних норм і стандартів. Виконання державою міжнародних правових норм, у тому числі й ухвалених ООН, здійснюється на основі норм Конституції України та закону України «Про міжнародні договори України».

Ратифікувавши міжнародні правові документи, Україна взяла на себе зобов'язання з дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо здобуття якісної освіти дітьми з особливими освітніми потребами, законодавчо визнала принципи інклюзивної освіти.

Основним законом, що закріплює основні права й обов'язки громадян України є **Конституція України (1996)**.

У Статті 21 зазначається, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах»; у Статті 24 також наголошується про рівність прав і неприпустимість їх обмежень «за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними та іншими ознаками». У статті не виділено дітей з ООП, але, очевидно, рівність прав поширюється і на цю категорію дітей. Стаття 53 передбачає право кожного на освіту, забезпечення державою доступності і безоплатності дошкільної, повної загальної, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти. І Стаття 68 зобов'язує кожного громадянина нашої держави неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Закон України «Про міжнародні договори України» (1993) – нормативний акт про порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України. Ухвалений Верховною Радою України 29 червня 2004.

Визначає 3 групи (за відповідними предметами) міжнародних договорів України, згода на обов'язковість виконання яких дається від імені: України; Уряду України; міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Закон містить перелік міжнародних договорів, які підлягають ратифікації. Пропозиції щодо ратифікації міжнародного договору подаються МЗС України протягом шести місяців з дня його підписання.

Закон України «Про освіту» (2017) – регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

У Стаття 3 **Право на освіту в П.1.** вказується, що кожен має право на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та Законами України.

У П.2. даної статті говориться про рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на

освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, а також інших обставин та ознак. У П. 5. Зазначена роль держави щодо здійснення соціального захисту здобувачів освіти у випадках, визначених законодавством, а також забезпечення рівного доступу до освіти особам із соціально вразливих верств населення. П. 6. регламентує створення державою умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти.

Серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності (*Стаття 6*) виділено: «забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками».

У Статті 19. Освіта осіб з особливими освітніми потребами зазначається:

1. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

2. Держава забезпечує підготовку фахівців для роботи з особами з особливими освітніми потребами на всіх рівнях освіти.

3. Для навчання, професійної підготовки або перепідготовки осіб з особливими освітніми потребами застосовуються види та форми здобуття освіти, що враховують їхні потреби та індивідуальні можливості.

4. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють особам з особливими освітніми потребами умови для здобуття освіти нарівні з іншими особами шляхом належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення та

забезпечення універсального дизайну та/або розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби та можливості таких осіб, визначені в індивідуальній програмі розвитку.

5. Навчання, виховання та розвиток осіб з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної освіти здійснюються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку.

6. Зарахування осіб до спеціальних закладів освіти, переведення з одного типу закладу до іншого та відрахування таких осіб здійснюються у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

7. Категорії осіб з особливими освітніми потребами визначаються актами Кабінету Міністрів України з урахуванням міжнародних норм і стандартів.

{Стаття 19 в редакції Закону № 463-IX від 16.01.2020}

Стаття 20. Інклюзивне навчання:

1. Інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Організація інклюзивного навчання у закладах освіти на відповідних рівнях освіти здійснюється відповідно до порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України.

2. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас та/або групу в обов'язковому порядку.

Спеціальна група утворюється керівником закладу освіти за погодженням із засновником цього закладу освіти або уповноваженим ним органом.

Заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

Заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання.

3. З метою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, надання психолого-педагогічних та корекційно-

розвиткових послуг, а також забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами органи місцевого самоврядування утворюють *інклюзивно-ресурсні центри*.

4. Будівлі, споруди і приміщення закладів освіти та інклюзивно-ресурсних центрів повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами.

5. Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд, приміщень закладів освіти та інклюзивно-ресурсних центрів здійснюються з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування.

{Стаття 20 в редакції Закону № 463-IX від 16.01.2020}

Для подальшого удосконалення нормативно-правової бази в галузі інклюзивної освіти та приведення її у відповідність з нормами актів міжнародного права, у 2018 році був прийнятий **Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 43, ст.345)**. В якому Верховна Рада постановляє внести зміни до ряду законів України, в тому числі і *Закону України «Про дошкільну освіту»*:

абзац другий Статті 2 після слів «права дитини» доповнити словами «у тому числі дитини з особливими освітніми потребами»;

частину другу Статті 3 після абзацу третього доповнити новим абзацом такого змісту:

«забезпечує доступну і безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їх інтелектуального, соціального і фізичного розвитку у тій формі, яка для них є найбільш зручною та ефективною»;

частину другу доповнити абзацом другим такого змісту:

«Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти стосовно дітей з особливими освітніми потребами забезпечується з урахуванням їхніх задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей та у тій формі, яка для кожної дитини є найбільш оптимальною»;

абзац перший частини п'ятої після слова «Діти» доповнити словами «у тому числі діти з особливими освітніми потребами»;

у Статтю 11 включити частину п'яту такого змісту:

«За рекомендаціями інклюзивно-ресурсного центру та письмовою заявою батьків або осіб, які їх замінюють, заклад дошкільної освіти забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з особливими освітніми потребами. Асистент дитини з особливими освітніми потребами проходить медичний огляд відповідно до вимог законодавства»;

абзац другий частини третьої Статті 12 викласти в такій редакції:

«Для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи у складі закладів дошкільної освіти на підставі письмового звернення батьків або законних представників особи з особливими освітніми потребами в обов'язковому порядку утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами»;

абзац восьмий частини другої Статті 14 викласти в такій редакції:

«в інклюзивних групах – не більше трьох дітей з особливими освітніми потребами»;

У Статті 23:

частину першу після абзацу першого доповнити новим абзацом такого змісту:

«Освітні програми можуть мати корекційно-розвитковий складник для дітей з особливими освітніми потребами».

У частині дев'ятій слова «які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації» та «Державної базової програми» замінити відповідно словами «з особливими освітніми потребами» та «Базового компонента дошкільної освіти»;

частину другу Статті 28 доповнити абзацом восьмим такого змісту:

«діти з особливими освітніми потребами, що зумовлені порушеннями інтелектуального розвитку та/або сенсорними та фізичними порушеннями, мають право на першочергове зарахування до закладів дошкільної освіти»;

У статті 33:

в абзаці першому частини четвертої слова «які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації» замінити словами «з особливими освітніми потребами»;

у частині п'ятій слова «які потребують корекції зору, слуху, опорно-рухового апарату» замінити словами «з особливими освітніми потребами».

Закон України «Про дошкільну освіту» (2001) (із змінами 2018 р.).

У зв'язку з прийняттям Закону «Про освіту» (2017) у Закон «Про дошкільну освіту» були внесені відповідні зміни. Зокрема, у *Статті 2* зазначено, що одним з основних завдань законодавства України про дошкільну освіту є забезпечення права дитини, у тому числі дитини з особливими освітніми потребами, на доступність і безоплатність здобуття дошкільної освіти;

{Абзац другий статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

Державна політика у сфері дошкільної освіти (*Стаття 3, П.2*) забезпечує доступну і безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їх інтелектуального, соціального і фізичного розвитку у тій формі, яка для них є найбільш зручною та ефективною;

{Частину другу статті 3 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

У *Статті 4, П. 2* зазначається, що дошкільна освіта як цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб;

{Абзац другий частини другої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

Стаття 9. «Здобуття дошкільної освіти» у П.1. передбачає здобуття освіти всіма громадянами України: «громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, стану здоров'я, особливих освітніх потреб, складних життєвих умов, місця проживання, мовних або інших ознак мають рівні права на здобуття дошкільної освіти у закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, а також у сім'ї».

{Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

П.2.

Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти стосовно дітей з особливими освітніми потребами забезпечується з урахуванням їхніх задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей та у тій формі, яка для кожної дитини є найбільш оптимальною.

{Частина другу статті 9 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

П. 5. Діти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, можуть здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють:

{Абзац перший частини п'ятої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для дитини з ООП забезпечує асистент вихователя. У розділі II «Навчальні заклади системи дошкільної освіти, їх повновадження» в Стаття 11, П.5 зазначено: «За рекомендаціями інклюзивно-ресурсного центру та письмовою заявою батьків або осіб, які їх замінюють, заклад дошкільної освіти забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з особливими освітніми потребами. Асистент дитини з особливими освітніми потребами проходить медичний огляд відповідно до вимог законодавства».

{У статтю 11 включено частину п'яту згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

Про створення інклюзивних груп зазначено у Статті 12. «Типи закладів дошкільної освіти»:

«Для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи у складі закладів дошкільної освіти на підставі письмового звернення батьків або законних представників, особи з особливими освітніми потребами в обов'язковому порядку утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами».

{Частина третю статті 12 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 1324-VII від 05.06.2014; в редакції Закону № 2541-VIII від 06.09.2018}

«Діти з особливими освітніми потребами можуть перебувати до семи (восьми) років у спеціальних закладах дошкільної освіти (групах) та інклюзивних групах закладів дошкільної освіти».

{Абзац третій частини третьої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1324-VII від 05.06.2014; в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

«Для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційної та лікувально-відновлювальної роботи при спеціальних школах (школах-інтернатах), санаторних школах (школах-інтернатах), навчально-реабілітаційних центрах можуть створюватися їхні структурні підрозділи – дошкільні групи».

{Абзац четвертий частини третьої статті 12 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

«Для задоволення освітніх, соціальних потреб громадян можуть створюватися заклади дошкільної освіти з сезонним перебуванням дітей.

У всіх типах закладів дошкільної освіти при реалізації права дітей на дошкільну освіту враховуються особливі освітні потреби у навчанні і вихованні кожної дитини, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами відповідно до принципів інклюзивної освіти».

{Частина третю статті 12 доповнено абзацом шостим згідно із Законом № 1324-VII від 05.06.2014}

Одним з основних завдань органів управління системою дошкільної освіти (*Стаття 18*) є: створення умов для здобуття дітьми, у тому числі з особливими освітніми потребами, дошкільної освіти;

{Абзац другий статті 18 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

Повноваження Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в системі дошкільної освіти (*Стаття 19*) забезпечують реалізацію державної політики у сфері дошкільної освіти на відповідній території, у тому числі розвиток мережі закладів дошкільної освіти всіх форм власності відповідно до потреб населення, враховуючи інтереси дітей з особливими освітніми потребами, поліпшення матеріально-технічної бази та господарське обслуговування комунальних закладів дошкільної освіти;

{Абзац другий частини другої статті 19 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

У розділі IV, присвяченому організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, в *Статті 23* зазначається, що *освітня програма* – це єдиний комплекс освітніх компонентів, спланованих і організованих закладом дошкільної освіти для досягнення вихованцями результатів

навчання (набуття компетентностей), визначених Базовим компонентом дошкільної освіти, а освітні програми можуть мати корекційно-розвитковий складник для дітей з особливими освітніми потребами.

{Частина першу статті 23 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}

У Розділ VI, Статті 27 до учасників освітнього процесу добавлені асистенти дітей з особливими освітніми потребами;

{Статтю 27 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

Стаття 28 передбачає позачергове право дитини з ООП на дошкільну освіту: «діти з особливими освітніми потребами, що зумовлені порушеннями інтелектуального розвитку та/або сенсорними та фізичними порушеннями, мають право на першочергове зарахування до закладів дошкільної освіти»

{Частина другу статті 28 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018}.

Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства освіти і науки України

За останні роки було прийнято цілий ряд Постанов Кабінету Міністрів України та Наказів Міністерства освіти і науки України, що стосуються організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах:

Постанова Кабінету Міністрів України №545 від 12.07.2017 року «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр»;

Постанова Кабінету Міністрів України №588 від 09.08.2017 року «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»;

Постанова Кабінету Міністрів України №88 від 21 лютого 2018 року «Про деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти»;

Постанова КМУ від 21.07.2021 №765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами»;

Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» 28 липня 2021 року;

Постанова КМУ від 29.04.2022 №493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр» та ін.

Наказ МОН України від 23.04.2018 р. «Про затвердження Типового переліку допоміжних засобів для навчання (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти» зі внесеними змінами;

Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»;

Наказ МОН України від 01.04.2019 р №423 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти».

Питання для самоперевірки

1. Назвіть міжнародні нормативно-правові документи в галузі інклюзивної освіти.
2. Назвіть основні міжнародні організації, які формують політику в галузі інклюзивної освіти.
3. Розкрийте зміст Загальної декларації прав людини (1948).
4. Виділіть принципи Декларації прав дитини (1959).
5. Розкрийте суть Декларації про права інвалідів (1975).
6. Розкрийте основні положення Конвенції ООН «Про права дитини» (1989 р.)
7. Поясніть, що забезпечує Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990).
8. Яку роль зіграли Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1993) у формуванні цілеспрямованої політики і практики багатьох країн світу у сфері подолання проблем людей з інвалідністю.
9. Коли було вперше вжито термін «інклюзивна освіта»?
10. Розкрийте значення Саламанської декларація для розвитку інклюзивної освіти.

11. Розкрийте мету і основні принципи Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2006).
12. Яке значення для розвитку інклюзивної освіти має Інчхонська декларація «Освіта-2030».
13. Охарактеризуйте національне законодавство у галузі інклюзивної освіти.
14. Назвіть основні державні нормативні документи щодо інклюзивного навчання.
15. Виділіть положення Конституції України (1996), де говориться про рівність всіх дітей у здобутті освіти.
16. Назвіть статті Закону «Про освіту», в яких зазначено про рівні права всіх дітей, в тому числі з ООП на здобуття освіти.
17. Охарактеризуйте Закон України «Про дошкільну освіту» щодо організації інклюзивного навчання.
18. Назвіть Постанови Кабінету Міністрів України або Накази Міністерства освіти і науки України, що стосуються організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах.

Використані до теми джерела

1. Будяк Л.В. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти: аналіз міжнародних документів і законодавства України: URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/324>
2. Всесвітній освітній форум-2015: Інчхонська декларація «Освіта 2030»: URL: <http://ipood.com.ua/novini/vsesvitniy-osvitniy-forum-2015-nchhonska-deklaraciya-osvita-2030/>
3. Закон України «Про міжнародні договори України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст.540). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 30, ст.1011): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 43, ст.345): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#Text>

6. Закон України «Про дошкільну освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
7. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Колупаєва А.А., Луценко І.В. Нормативний бюлетень. Аналіз міжнародного законодавства з питань інклюзивної освіти: URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708620/1/Нормативний%20бюлетень.pdf>
9. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року) (редакція зі змінами, схваленими резолюцією: URL: 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
10. Конвенція про права осіб з інвалідністю (від 13.12.2006): URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
11. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
12. Нормативні документи щодо інклюзивного навчання: URL: <https://osvita-mykolaivka.rada.today/normatyvni-dokumenty-shhodo-inklyuzyvnoho-navchannya/>
13. Порошенко М. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник. Київ. ТОВ «Агенство Україна». 2019. 300с.
14. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>

Тема 2.3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами

План:

1. Організація діяльності інклюзивно-ресурсних центрів.
2. Психолого-педагогічний супровід – необхідна умова інтеграції дитини у соціум.
3. Основні функції учасників команди супроводу.
4. Організація роботи команди супроводу.

5. Основні напрями, принципи та етапи організації психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного закладу.
6. Взаємодія Команди психолого-педагогічного супроводу з Інклюзивно-реабілітаційним центром.
7. Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП.

Організація діяльності інклюзивно-ресурсних центрів

Важливим кроком на шляху розвитку інклюзивного навчання стало створення *інклюзивно – ресурсних центрів*, метою діяльності яких є визначення особливих освітніх потреб дітей на основі сучасних діагностичних методик і з урахуванням міжнародної класифікації функцій дітей з особливими потребами і які прийшли на заміну застарілій системі ПМПК (психолого-медико-педагогічних консультацій), що дало змогу дітям з особливими освітніми потребами мати кваліфікований супровід від 2 до 18 років за місцем проживання.

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти.

Це свого роду посередник між родиною, яка виховує дитину з особливостями розвитку, та закладами дошкільної освіти. Фахівці центру мають допомогти родині підібрати саме той заклад і ту форму навчання, які найкраще відповідатимуть освітнім потребам дитини.

Інклюзивно-ресурсний центр надає послуги дітям з особливими освітніми потребами, які проживають у відповідній територіальній громаді міста чи села, за умови подання відповідних документів. У разі відсутності інклюзивно-ресурсного центру у відповідній територіальній громаді за місцем проживання дитини, батьки, або законні представники мають право звернутися до найближчого інклюзивно-ресурсного центру. У разі обслуговування дітей з особливими освітніми потребами з інших адміністративно-територіальних одиниць або територіальних громад інклюзивно-ресурсний центр не пізніше 15 числа наступного місяця з дня їх звернення інформує про них засновника та відповідний орган управління освітою. У такому разі діяльність інклюзивно-ресурсних центрів організовується в одній із форм співробітництва, визначених «

(абзац другий пункту 7 у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. N 765).

У своїй діяльності інклюзивно-ресурсний центр керується Конституцією України, Конвенцією про права осіб з інвалідністю, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», іншими актами законодавства та «Положенням про інклюзивно-ресурсний центр.»

Інклюзивно-ресурсний центр провадить діяльність з урахуванням таких принципів:

- повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей;
- дотримання найкращих інтересів дитини;
- недопущення дискримінації та порушення прав дитини;
- конфіденційність;
- доступність освітніх послуг з раннього віку;
- міжвідомча співпраця.

Засновниками інклюзивно-ресурсних центрів є представницькі органи місцевого самоврядування територіальних громад, районні, міські, районні у містах (у разі їх утворення) ради.

Інклюзивно-ресурсний центр є юридичною особою, що утворюється як бюджетна установа *{Абзац другий пункту 3 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 765 від 21.07.2021.*

Завдання інклюзивно-ресурсних центрів:

1. Проводять комплексну оцінку з метою визначення особливих освітніх потреб дитини.
2. Розробляють рекомендації щодо освітньої програми для дитини з особливими освітніми потребами.
3. Надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.
4. Педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів беруть участь у роботі команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у школах і дитсадках.
5. Проводять моніторинг динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік.
6. Надають консультації та методичну допомогу вчителям і вихователям з питань організації інклюзивного навчання.
7. Консультують батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно зарахування до закладів освіти.

8. Надають психологічну допомогу, проводять бесіди з батьками (законними представниками) дітей з особливими освітніми потребами.

9. Ведуть обліку осіб, які звернулися до інклюзивно-ресурсного центру, шляхом формування їх електронного переліку в АС «ІРЦ» за формою, визначеною додатком 1;

10. Готують звітну та аналітичну інформацію про результати діяльності інклюзивно-ресурсного центру (пункт 8 у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. N 617, із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. N 983, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. N 765).

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) *додатковими завданнями* інклюзивно-ресурсного центру є проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими потребами, які:

- вимушені змінити своє місце проживання та зараховані в інклюзивні групи закладів освіти і не отримують додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг за місцем навчання;

- здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання, але не отримують корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних послуг за місцем навчання внаслідок особливостей психофізичного розвитку;

- надання інформації батькам (іншим законним представникам) особи з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове місце проживання в межах України, про заклади освіти, в яких можна продовжити здобуття освіти та можливість отримання психологічної, соціальної та іншої допомоги.

Управління освітою подають щороку не пізніше ніж 25 лютого визначеній МОН установі, що належить до сфери його управління, зведену інформацію про діяльність інклюзивно-ресурсного центру з використанням АС «ІРЦ» відповідно до форми, затвердженої МОН.

З метою якісного виконання покладених завдань *інклюзивно-ресурсний центр* зобов'язаний:

- у разі виявлення складних життєвих обставин або ризику для життя і здоров'я дитини невідкладно інформувати службу у справах

дітей за місцем проживання дитини, територіальний підрозділ Національної поліції;

- вносити засновнику, відповідному структурному підрозділу з питань діяльності інклюзивно-ресурсних центрів органів управління освітою та центру підтримки інклюзивної освіти пропозиції щодо удосконалення діяльності інклюзивно-ресурсного центру;

- залучати у разі потреби додаткових фахівців, у тому числі медичних працівників, клінічних психологів, психотерапевтів, ерготерапевтів, фізичних терапевтів, працівників соціальних служб, фахівців інших інклюзивно-ресурсних центрів, працівників закладів дошкільної освіти (ясел-садків) компенсуючого типу, спеціальних закладів загальної середньої освіти та навчально-реабілітаційних центрів (абзац четвертий пункту 10 у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. N 617, із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. N 493).

До інклюзивно-ресурсних центрів можуть звернутись батьки, які відчувають занепокоєння щодо розвитку дитини віком від 2 до 18 років, незалежно від наявності в дитини інвалідності чи встановленого діагнозу.

Комплексна психолого-педагогічна оцінка та інші послуги ІРЦ можуть надаватись тільки на підставі заяви батьків. Жодна послуга інклюзивно-ресурсного центру не може бути надана у примусовому порядку чи за зверненням третіх осіб (учителів, вихователів тощо).

Комплексна оцінка проводиться індивідуально за такими напрямками:

- оцінка фізичного розвитку дитини – визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо;

- оцінка мовленнєвого розвитку дитини – визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури;

- оцінка когнітивної сфери дитини – визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів: сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага;

- оцінка емоційно-вольової сфери дитини – виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин;

– оцінка освітньої діяльності дитини – визначення рівня сформованості знань, умінь, навичок відповідно до освітньої програми чи основних критеріїв формування вмінь і навичок дітей дошкільного віку.

У разі потреби фахівці інклюзивно-ресурсного центру можуть проводити комплексну оцінку за іншими напрямками, зокрема, визначення рівня соціальної адаптації, взаємовідносин із однолітками, дорослими.

Практичний психолог ІРЦ:

- проводить оцінку когнітивної сфери (визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів, як сприймання, пам'ять, мислення, уява, увага);
- проводить оцінку емоційно-вольової сфери;
- розробляє рекомендації щодо корекції виявлених труднощів;
- проводить корекційно-розвиткову роботу;
- надає консультації батькам та педагогам.

Учитель-реабітолог ІРЦ:

- проводить оцінку фізичного розвитку дитини, визначає рівень її загального розвитку, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо;
- визначає рівень фізичної підготовленості дитини.

Психолого-педагогічний супровід – необхідна умова інтеграції дитини у соціум

Для забезпечення повноцінного перебування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах необхідний відповідний психолого-педагогічний супровід, адже якість освітнього процесу значною мірою залежить від того, наскільки враховуються і реалізуються потенційні можливості навчання та розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості.

Важливим питанням сьогодення є забезпечення своєчасного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами впродовж усіх вікових етапів їхнього індивідуального розвитку.

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу і розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку (ІПР). (Закон «Про освіту»). Розглядається науковцями як надання дитині максимальної можливості

для реалізації себе як суб'єкта освітнього процесу, власного життя, діяльності, спілкування й самопізнання з урахуванням своїх психофізичних можливостей та інтересів.

Психолого-педагогічний супровід має забезпечити дітям допомогу в самостійному виборі – моральному, громадянському, професійному; у самовизначенні; самореалізації у навчальній, комунікативній і творчій діяльності.

Метою супроводу є сприяння дитині в подоланні перешкод, які заважають їй успішному самовизначенню та самореалізації. Професійна педагогічна діяльність із супроводу спрямована на те, щоб розв'язати проблеми дитини з урахуванням особливостей її особистості й оточуючого середовища, знайти адекватні способи взаємодії дитини із соціумом, виявити засоби, що допоможуть їй самостійно розв'язувати свої проблеми.

Мета психолого-педагогічного супроводу дитини має *внутрішню та зовнішню спрямованість*.

Зовнішня мета полягає у створенні таких умов в освітньому середовищі, які сприяють оптимізації взаємин дитини з довіллям, дорослими, однолітками, оптимальному розв'язанню різноманітних життєвих проблем з урахуванням особливостей і можливостей дитини.

Внутрішня мета полягає у створенні умов та наданні допомоги, що дозволить дитині визначитися з прийняттям оптимальних рішень в ситуаціях життєвого вибору, самостійно долати перешкоди на шляху спілкування, розвитку, самореалізації і здорового способу життя.

Кінцева мета виховання та навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку така ж, як і мета виховання та навчання здорових дітей: *засвоєння ними певних соціальних норм, життєве самовизначення, моральне, громадянське і професійне становлення*. Але шлях, яким для цього має пройти дитина з обмеженими можливостями життєдіяльності, відрізняється від загальноприйнятого в педагогіці, адже фізичні і психічні порушення змінюють і утруднюють процес розвитку, причому кожне порушення робить це по-своєму.

Тому специфічними завданнями психолого-педагогічного супроводу зазначеної категорії дітей є *корекція порушення та його компенсація педагогічними засобами, що сприяє соціальній та особистісній реабілітації дитини*.

Склад команди психолого-педагогічного супроводу (КППС) визначається з урахуванням освітніх потреб дитини. До складу КППС входять:

Постійні учасники:

- директор освітнього закладу, або вихователь – методист,
- вихователь,
- асистент вихователя,
- практичний психолог,
- соціальний педагог,
- вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП,
- вчитель-реабілітолог та батьки дитини з ООП.

Залучені фіхівці:

- медичний працівник закладу освіти, лікар,
- асистент дитини,
- спеціалісти системи соціального захисту населення;
- спеціалісти служби у справах дітей, тощо.

Завдання команди супроводу:

- збір інформації про особливості розвитку дитини, її інтереси, труднощі, освітні потреби на етапах створення, реалізації та моніторингу виконання ІПР;
- визначення напрямів психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти на підставі висновку Інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) та забезпечення надання цих послуг;
- розроблення ІПР для кожної дитини з ООП та моніторинг її виконання з метою коригування та визначення динаміки розвитку дитини;
- надання педагогічної підтримки працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання;
- створення належних умов для інтеграції дітей з ООП в освітнє середовище;
- проведення консультативної роботи з батьками дітей з ООП щодо особливостей їх розвитку, навчання та виховання;
- проведення інформаційно-просвітницької роботи у закладі освіти серед педагогічних працівників, батьків і дітей з метою недопущення дискримінації та порушення прав дитини, формування дружнього та упередженого ставлення до дітей з ООП.

Основні функції учасників команди супроводу

Основними функціями адміністрації закладу освіти (директора, вихователя-методиста) є:

- формування складу Команди супроводу;
- призначення відповідальної особи щодо координації розроблення ІПР;
- організація роботи Команди супроводу;
- контроль за виконанням висновку ІРЦ;
- залучення фахівців (в тому числі фахівців ІРЦ) для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП;
- контроль за виконанням завдань учасниками Команди супроводу своїх функцій;
- розроблення спільно з іншими учасниками Команди супроводу індивідуального навчального плану дитини з ООП;
- залучення батьків дитини з ООП до розроблення і погодження ІПР;
- оцінка діяльності педагогічних працівників, залучених до реалізації ІПР;
- моніторинг виконання ІПР.

Практичного психолога:

- вивчення та моніторинг психічного розвитку дитини з ООП;
- психологічний супровід дитини з ООП;
- надання корекційно-розвиткових послуг дитині з ООП згідно з ІПР;
- надання рекомендацій, консультацій та методичної допомоги педагогічним працівникам закладу освіти у роботі з дитиною з ООП;
- консультативна робота з батьками дитини з ООП;
- просвітницька робота щодо формування психологічної готовності в учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі. Проведення корекційно-розвиткових занять практичним психологом, учителем -дефектологом здійснюється відповідно до чинного законодавства.

У освітніх закладах з інклюзивним навчанням особлива роль належить психологам і логопедам, підкреслюється важливість їхньої співпраці.

Співпраця логопеда та психолога спрямована на вирішення таких завдань:

- оцінювання рівня психічного та мовленнєвого розвитку дитини та узгодження отриманих результатів;

- участь у складанні та реалізації ІПР для дітей з особливими потребами (рекомендації, консультації педагогам у здійсненні освітнього процесу), виходячи з позицій спільного бачення труднощів, що виникають у процесі опанування знань;
- планування та проведення спільних індивідуальних та групових занять;
- проведення консультацій з питань психологічних аспектів розвитку, навчання, виховання дітей, а також специфіки логопедичної роботи з дітьми з особливими потребами для педагогів та батьків;
- розроблення програм психологічної освіти педагогів освітнього закладу (з елементами логопедичної роботи).

Функції соціального педагога:

- здійснює соціально-педагогічний патронаж дитини з ООП та її батьків;
- виявляє соціальні проблеми, які потребують негайного вирішення, за потреби, направляють до відповідних фахівців з метою надання допомоги;
- вивчає соціальні умови розвитку дитини з ООП;
- сприяє соціалізації дитини з ООП, адаптації її у новому колективі;
- інформує дитину з ООП та її батьків про мережу закладів позашкільної освіти, залучає дитину до участі в гуртках, секціях;
- надає рекомендації учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формує позитивний мікроклімат в дитячому колективі, надає допомогу при подоланні особистісних, міжособистісних конфліктів;
- захищає права дитини з ООП, за відповідним дорученням представляє її інтереси у відповідних органах та службах.
- надає корекційно-розвиткові послуги дитині з ООП, згідно ІПР;
- моніторить досягнення у відповідній сфері розвитку дитини, згідно ІПР;
- надає рекомендації педагогічним працівникам щодо особливостей організації освітнього процесу, реалізації корекційно-розвиткових цілей в процесі навчання, технології для досягнення кінцевих цілей навчання, визначених в ІПР та застосування адаптацій (модифікацій);
- проводить консультативну роботу з батьками дитини з ООП.

Асистент вихователя:

- здійснює спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- бере участь в організації освітнього процесу дитини з ООП;
- участь у розробленні ІПР;
- адаптує освітнє середовище; освітні матеріали відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП;
- здійснює оцінку спільно з вихователем рівня досягнення цілей, передбачених ІПР;
- здійснює підготовку інформації для учасників засідання Команди супроводу за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб;
- надає інформацію батькам, педагогічним працівникам щодо особливостей розвитку дитини з ООП.

Батьків дитини з ООП:

- доведення інформації про дитину (стиль, спосіб навчання, успіхи, труднощі у виконанні домашніх завдань);
- прийняття участі у роботі Команди супроводу, в тому числі в розробленні ІПР;
- створення умов для навчання, виховання та розвитку дитини.

Медичний працівник закладу освіти:

- інформує учасників Команди супроводу про стан здоров'я дитини та її психофізичні особливості;
- за необхідності, здійснює збір додаткової інформації від батьків, закладу охорони здоров'я щодо стану здоров'я дитини.

Організація роботи команди супроводу

Організація інклюзивного навчання дитини у загальноосвітньому закладі здійснюється *командою психолого-педагогічного супроводу* дитини з особливими освітніми потребами. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі середньої та дошкільної освіти затверджено наказом МОН від 08.06.2018 р. №609.

Відповідно до висновку ІРЦ, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності), результатів психолого-педагогічного вивчення дитини, Команда супроводу протягом 2-х тижнів з моменту початку освітнього процесу складає індивідуальну

програму розвитку дитини з ООП, яка погоджується з батьками та затверджується директором закладу.

На перше організаційне засідання Команди супроводу бажано запрошувати фахівця ІРЦ для отримання детальних рекомендацій щодо розроблення ІПР та особливостей організації інклюзивного навчання.

Команда супроводу визначає способи адаптації (у разі необхідності модифікації) освітнього середовища, навчальних матеріалів і відповідно до потенційних можливостей дитини з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини.

Особлива роль, на думку М. Порошенко, Л. Прохоренко, О. Таранченко, А. Колупаєвої, Н. Ярмоли, в організації інклюзивного навчання належить *асистенту вчителя*, який забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу. В інклюзивних групах закладу дошкільної освіти вводиться відповідно ставка асистента вихователя. Потреба у додатковій підтримці дитини асистентом визначається фахівцями інклюзивно-ресурсного центру та зазначається у висновку про комплексну оцінку.

При організації інклюзивного навчання у закладі освіти необхідно враховувати, що асистент вихователя не є персональним педагогом для одного чи декількох дітей, він надає допомогу вихователю в організації освітнього процесу, допомагає дітям з особливими освітніми потребами концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю у них тощо.

Освітній процес здійснюється вихователем, а асистент вихователя є постійним учасником команди супроводу в освітньому закладі.

Загальне керівництво Командою супроводу дітей з ООП покладається на директора, або вихователя –методиста, який несе відповідальність за виконання покладених на Команду завдань та розподіл обов'язків між його учасниками. Робота Команди супроводу здійснюється в межах основного робочого часу працівників.

Однією з організаційних форм діяльності Команди супроводу є засідання її учасників, яке проводиться щоквартально відповідно до затвердженого плану. За потреби скликаються позачергові засідання. Ініціювати позачергове засідання може будь-хто з учасників. Головою засідання Команди супроводу є директор, або вихователь-методист. Рішення засідання Команди супроводу приймаються за результатами колегіального обговорення інформації кожного її учасника відкритим голосуванням (за умови присутності на засіданні не менше 2/3 від

загального складу). Оформляються у протоколі засідання, який веде відповідальний секретар і підписується головою, відповідальним секретарем та всіма учасниками засідання. Секретар призначається із числа складу постійних учасників Команди супроводу.

Основні напрями, принципи та етапи організації психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного освітнього закладу

Основні *напрями* психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти:

- попередження виникнення проблем розвитку дитини;
- допомога дитині у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання і виховання;
- психологічне забезпечення індивідуальних освітніх програм;
- розвиток психолого-педагогічної компетентності батьків і педагогів.

Основними принципами діяльності КППС є:

- повага до індивідуальних особливостей дитини з ООП;
- дотримання інтересів дитини з ООП, недопущення дискримінації та порушення її прав;
- командний підхід;
- активна співпраця з батьками дитини з ООП, залучення їх до освітнього процесу та розробки індивідуальної програми розвитку;
- конфіденційність та дотримання етичних принципів;
- міжвідомча співпраця (узгодженість роботи).

Із метою впровадження системи психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку, важливо здійснювати комплексний підхід, реалізація якого передбачає *поетапне* впровадження інклюзивної освіти.

Психодіагностичний етап:

- діагностика рівня розвитку дітей (виявлення індивідуальних особливостей психічного, фізичного, інтелектуального розвитку, рівня розвитку психічних процесів; діагностика соціальної зрілості, інтелекту, стилю взаємодії педагогів і батьків із дитиною тощо);
- тестування і анкетування педагогів та батьків щодо їхньої готовності до здійснення інклюзивного навчання;
- вивчення особливостей сім'ї, у якій виховується дитина;

– психолого-педагогічне спостереження за особливостями соціальної взаємодії дітей.

Оформлення документації для здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами:

– банку даних дітей відповідно до їх особливостей та наявних порушень;

– індивідуальної картки психолого-педагогічного діагностування дитини (практичний психолог);

– соціального паспорта сім'ї, у якій виховується дитина (соціальний педагог);

– щоденника спостереження за дитиною в освітньому закладі (вихователь).

Розробка і затвердження індивідуальних програм навчання та розвитку з рекомендаціями для педагогів і батьків, розроблених за участі різних фахівців (лікаря, психолога, соціального педагога, педагога-дефектолога, логопеда).

Створення власної навчально-методичної та інформаційної бази а саме:

– банку даних навчальних і виховних програм;

– механізму забезпечення отримання оперативної інформації про рівень здоров'я, навчання і розвиток дитини з особливими потребами.

Моніторинг результативності, який передбачає застосування таких методів:

– *дидактичного* – вивчення результативності різних сторін освітнього процесу;

– *виховного* – простеження ефективності виховного процесу, системи взаємостосунків його учасників;

– *управлінського* – простеження за характером взаємостосунків на різних управлінських рівнях у системах: «керівник – педагогічний колектив», «керівник – діти», «керівник – батьки», «керівник – зовнішнє середовище»;

– *соціально-психологічного* – спостереження за системою колективно – групових взаємовідносин, за характером психологічної атмосфери педагогічного колективу, психологічним станом дітей, батьків;

– *медичного* – відстеження динаміки стану здоров'я дитини з особливими потребами.

Виявлення і прогнозування можливих проблем, серед яких можуть бути:

– виникнення опору новому середовищу з боку дитини, для зняття якого потрібно включати розробку додаткових освітньо-виховних ресурсів;

– виникнення внутрішніх і зовнішніх конфліктів між педагогом і дитиною, педагогом і батьками внаслідок роботи з проблемою «особливої дитини».

Розробка шляхів корекції можливих негативних наслідків:

– планування резерву часу для перегляду спланованих форм, методів, прийомів роботи з дітьми та їхніми батьками,

– ґрунтовне пояснення батькам і педагогам переваг інклюзивної освіти;

– реорганізація індивідуальних психолого-педагогічних програм супроводу дітей, які виявляють відповідні проблеми;

– відстеження результативності впроваджених змін.

Взаємодія Команди психолого-педагогічного супроводу з Інклюзивно-ресурсним центром

Важливою умовою успішної роботи Команди психолого-педагогічного супроводу є налагодження взаємодії з Інклюзивно-ресурсним центром.

Таблиця 4

Команда психолого-педагогічного супроводу	Інклюзивно-ресурсний центр
<p>Інформування ІРЦ учасників КППС про загальні висновки і рекомендації ІРЦ на етапах створення ІПР</p> <p>У разі виявлення труднощів у навчанні, погіршенні або покращенні стану здоров'я дитини, направлені до ІРЦ для проходження комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.</p>	<p>Визначення наявності у дитини ООП шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, оформлення відповідного висновку.</p>
<p>Визначення напрямів психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти, на підставі висновку ІРЦ і забезпечення надання цих послуг.</p>	<p>Фахівці ІРЦ надають психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги шляхом проведення індивідуальних і групових занять.</p>
<p>Розроблення ІПР для кожної дитини з ООП та моніторинг її виконання з метою коригування і визначення динаміки розвитку дитини.</p>	<p>Участь фахівця ІРЦ у підготовці ІПР, моніторинг розвитку дитини за запитом КППС.</p>
<p>Формування запиту щодо надання методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти щодо організації інклюзивного навчання.</p>	<p>Надання методичної допомоги.</p>
<p>Інформування:</p> <ul style="list-style-type: none"> – про дітей з ООП, які потребують проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку (за наявності дозволу батьків); – про потребу у фахівцях для надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг; – про наявність дітей з ООП; – про результати виконання ІПР. 	<p>Моніторинг динаміки розвитку дитини.</p>

Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП

Відповідно до висновку Інклюзивно-ресурсного центру, індивідуальної програми реабілітації дитини, результатів психолого-педагогічного вивчення дитини, Команда супроводу складає *індивідуальну програму розвитку дитини з ООП* впродовж двох тижнів з моменту початку освітнього процесу, визначає способи адаптації (у разі необхідності модифікації) освітнього середовища, навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП.

Індивідуальна програма розвитку – це документ, який забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії дитини з ООП відповідно до Закону України «Про освіту». Закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних послуг для розвитку та навчання дитини, розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини задля визначення конкретних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальна програма розвитку :

- складається на навчальний рік (у разі потреби за рішенням Команди супроводу – на літній період);
- підписується всіма членами Команди супроводу, одним із законних представників дитини;
- затверджується керівником закладу дошкільної освіти;
- переглядається тричі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування;
- зберігається в закладі дошкільної освіти не менше ніж три роки;
- обліковується у системі автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів.

На вимогу батьків та в разі відрахування чи переведення дитини до іншого закладу освіти, батькам видається копія індивідуальної програми розвитку.

Уніфікованої форми ІПР для дитини дошкільного віку немає, тому головне – дотримуватися вимог до змісту її розділів.

Технологія індивідуального планування і розробка Індивідуальної програми розвитку дитини складається з таких **етапів:**

- вивчення можливостей і потреб дитини з ООП;

- розробка ІПР;
- реалізація ІПР;
- моніторинг реалізації ІПР, аналіз і внесення змін до програми.

ІПР переглядають, якщо дитина:

- має труднощі в засвоєнні змісту навчального матеріалу
- може перейти до наступного рівня складності виконання завдання.

***Структура індивідуальної програми розвитку дитини
з особливими освітніми потребами***

Назва розділу	Зміст
Загальна інформація про дитину.	Ім'я та прізвище дитини, дата її народження. Прізвище, ім'я, по батькові та телефони батьків. Адреса проживання. Інформація про порушення в розвитку. Дата зарахування до дошкільного навчального закладу. Термін дії ІПР.
Рівень розвитку дитини.	Відомості про рівень розвитку дитини: її знання та вміння, сильні якості, труднощі, у чому потрібна допомога. Інформація про вплив порушень розвитку дитини на її здатність до успішного засвоєння інформації.
Освітні послуги.	Розклад корекційно-розвивальних та додаткових занять з відповідними фахівцями (вчителем-дефектологом, практичним психологом) із зазначенням кількості й тривалості таких занять.
Адаптації/модифікації.	Рекомендації щодо пристосування освітнього середовища, застосування методів, матеріалів, іграшок, обладнання з урахуванням сенсорних та інших потреб дитини.

Скорочення змісту освітнього матеріалу може полягати у *модифікації* індивідуальної програми або освітніх цілей для конкретної дитини, внесенні змін до освітніх завдань, визначенні мінімального

обсягу, який необхідно засвоїти. На відміну від модифікацій, *адаптації* змінюють характер подання освітнього матеріалу, не змінюючи змісту або концептуальної складності завдання.

Зокрема, використовують такі *види адаптацій*:

- пристосування освітнього середовища (збільшення інтенсивності освітлення у групових кімнатах, де є діти з порушеннями зору;
- зменшення рівня шуму, де знаходиться дитина, котра погано чує, забезпечення її слуховим апаратом);
- зміни у освітніх підходах (використання освітніх завдань різного рівня складності; збільшення часу на виконання завдання, зміна темпу занять, чергування видів діяльності тощо);
- адаптація освітніх матеріалів (адаптація посібників, наочних та інших матеріалів; картки-підказки тощо).

Зразок оформлення та укладання ІПР (для ЗДО) за новими вимогами, які вступили в силу з 1 січня 2022 року подано О.Левченко на сайті «ВСЕОСВІТА» <https://vseosvita.ua/library/ipr-za-novimi-vimogami-z-1-sicna-2022-roku-zrazok-dla-zdo-dla-zakladiv-doskilnoi-osviti-514819.html> та розміщено у додатку посібника.

Питання для самоперевірки

1. Визначте основні функції інклюзивно-ресурсних центрів.
2. Розкрийте зміст поняття «психолого-педагогічний супровід».
3. Назвіть фахівців, які входять до команди психолого-педагогічного супроводу.
4. Визначте завдання Команди супроводу.
5. Виділіть основні функції учасників команди супроводу: директора закладу дошкільної освіти, практичного психолога, логопеда, соціального педагога, асистента вихователя, медичного працівника, батьків та ін.
6. Розкрийте основні напрями, принципи та етапи організації психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного закладу.
7. Яку документацію слід оформляти для здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами?
8. Обґрунтуйте, в чому полягає взаємодія Команди психолого-педагогічного супроводу з Інклюзивно-реабілітаційним центром.
9. На підставі чого розробляється індивідуальна програма розвитку дитини з ООП?

10. Виділіть етапи розробки індивідуальної програми розвитку дитини з ООП.

11. Розкрийте структуру індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Використані до теми джерела

1. Аніщук А.М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта» / А.М. Аніщук. – Ніжин :НДУ ім.. М. Гоголя, 2016. – 227с.

2. Закон України Про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Кісільова В. В. Корекційно-розвиткова робота в інклюзивно-ресурсному центрі: URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11051/1/Kisilova.pdf>

4. Миронова С. П. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту інклюзивного навчання. *Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру: матеріали III-ї Міжнародної наук.-практ. конф. (27 – 28 квітня 2014 р., м. Луганськ).* ; за заг. ред.. Т.В. Махукової. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. С. 137 – 139.

5. Положення про інклюзивно-ресурсний центр від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP170545?an=32>

6. Порошенко М. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник. Київ. ТОВ «Агенство Україна». 2019. 300с.

7. Постанова від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>

8. Постанова від 28 липня 2021 р. № 769 Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2021-п>

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP170588.html

10. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі середньої та дошкільної освіти. Затверджено 08.06.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b1/e72/1d2/5b1e721d2c67a022705177.pdf>

11. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник / авт.: О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко, С. В. Трикоз, І.В. Сухіна, Н. А. Ярмола.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової. К., ІСПП імені Миколи Ярмченка НАПН України, 2018. 123 с.

12. Психолого-педагогічні засади технологій супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі їх соціальної інтеграції : кол. монографія : авт. кол.: Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменщук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук; наук. ред. А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко. Київ : Ніка-Центр, 2020. 113 с.

13. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

Тема 2.4. Інклюзивне освітнє середовище у закладі дошкільної освіти

План:

1. Сутність поняття «інклюзивне освітнє середовище».
2. Ознаки інклюзивного освітнього середовища.
3. Компоненти інклюзивного освітнього середовища.
4. Створення інклюзивного освітнього середовища.
5. Умови формування інклюзивного середовища у закладах дошкільної освіти.

Сутність поняття «інклюзивне освітнє середовище»

Сучасний заклад дошкільної освіти передбачає створення інклюзивного освітнього середовища, яке базується на загальнодидактичних принципах і принципах інклюзивної освіти, на демократичних цінностях та повазі до основних прав людини і створює умови для максимальної участі в освітньому процесі усіх дітей, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребам.

Інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей (Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017).

Інклюзивне освітнє середовище – це система, що забезпечує всім учасникам освітньому процесу можливість ефективного розвитку, передбачає надання додаткової допомоги для дітей з особливими освітніми потребами, забезпечує високий рівень спілкування з дитиною та її родиною.

І. Малишевська під *інклюзивним освітнім середовищем* розуміє певну технологію інклюзивного навчання, спрямовану на досягнення кінцевого результату – успішну соціалізацію дітей і молоді з особливими освітніми потребами. За її твердженням, інклюзивне освітнє середовище ґрунтується на принципах інклюзії, враховує об'єктивні та суб'єктивні чинники ефективного розвитку особистості в межах відкритої соціально-педагогічної системи, спрямоване на досягнення чіткої мети, реалізованої змістом інклюзивного навчання дітей та молоді з ООП (І.Малишевська). Інклюзивне освітнє середовище передбачає впровадження інноваційної методики і засобів для організації освітнього процесу в умовах інклюзії.

Інклюзивне освітнє середовище служить реалізації права кожної дитини на освіту, що відповідає її потребам і можливостям, незалежно від регіону проживання, складності порушення психофізичного розвитку, здатності до засвоєння ценового рівня освіти та виду закладу освіти (А.Поліхроніді).

Ознаки інклюзивного освітнього середовища

О.Ковшар виділено основні ознаки інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти:

– ціннісне ставлення закладу дошкільної освіти до організації інклюзивного навчання, виховання та особистісного розвитку дітей з ООП, наявність ресурсного забезпечення життєдіяльності (нормативно-правові, програмно-методичні, інформаційні, матеріально-технічні тощо), спрямовані на реалізацію індивідуальних здібностей;

– створення сприятливого психологічного та емоційного клімату в закладі дошкільної освіти до залучення дітей з ООП в освітній процес та колективне формування інклюзивного середовища (вихова-

телі, психологи, дефектологи, соціальні педагоги, інструктори з ЛФК, медичний персонал тощо);

- організація партнерської взаємодія з батьками вихованців;
- задоволення оптимальної структури освітнього процесу та освітніх потреб дітей з ООП та врахування інтересів здорових однолітків; створення педагогічних умов для спільної взаємодії дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату;
- створення індивідуально-орієнтованих програм, ураховуючи внесення змін щодо можливостей кожної дитини;
- система діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК) щодо супроводу та побудови освітнього маршруту дитини з ООП; моніторингово-консультативний і корекційно-розвивальний компоненти (О.Ковшар).

Сприятливе освітнє інклюзивне середовище включає: **універсальний дизайн і розумне пристосування.**

Універсальний дизайн – це стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування.

Американський архітектор Рон Мейс, який мав фізичні порушення, першим використав термін «універсальний дизайн» та разом із групою архітекторів, дизайнерів, інженерів розробив сім його принципів, які нині застосовують у різних сферах: освіта, архітектура, медицина, спорт, дозвілля, транспорт, послуги, інформаційні технології тощо. Рон Мейс зауважив, що, «використовуючи термін «універсальний», ми маємо усвідомлювати, що ніщо не є повністю універсальним, завжди знайдуться люди, які з різних причин не зможуть скористатися певним предметом, як би добре він не був сконструйований. Саме тому універсальний дизайн за потреби не виключає допоміжних пристроїв та розумних пристосувань».

Принципи універсального дизайну:

- рівноправне використання;
- гнучкість у використанні;
- просте та інтуїтивне використання;
- сприйняття інформації незалежно від сенсорних можливостей користувачів;
- терпимість до помилок;

- низький рівень фізичних зусиль;
- наявність необхідного розміру та простору.

Дана концепція забезпечує основу для розроблення широкого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням людського різноманіття; робить освітній процес гнучким; сприяє пошуку нових наукових та практичних рішень для підтримання всіх дітей, педагогів; слугує підґрунтям для розроблення стандартів в освіті; сприяє формуванню освіти майбутнього.

Поняття **«розумне пристосування»** означає внесення модифікацій для забезпечення реалізації усіх прав дитини з особливими потребами (гнучкий розклад занять, пандуси, підйомні пристрої). Цей принцип спрямований на досягнення індивідуальної справедливості з урахуванням людської гідності та самостійності. Відмова в розумному пристосуванні є дискримінацією.

Розумне пристосування може застосовуватися, коли в дитини виникає певна ситуація, яка потребує втручання.

Відповідно до Закону України «Про освіту», **розумне пристосування** – це запровадження, *«якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій із метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами»*.

Приклади розумного пристосування в групі ЗДО:

- зміна місця групи (з третього поверху на перший);
- забезпечення різних форм комунікації;
- використання матеріалів у альтернативних форматах;
- надання послуги перекладу жестової мови;
- використання підйомника;
- застосування допоміжних технологій в освітньому процесі;
- надання дітям додаткового часу під час виконання завдань;
- використання альтернативних способів оцінювання тощо.

Компоненти інклюзивного освітнього середовища

Інклюзивне освітнє середовище має три компоненти:

- *комунікативно-організаційний компонент;*
- *змістовно-методичний компонент;*
- *предметно-просторовий компонент.*

1. **Комунікативно-організаційний компонент** – особистісна і професійна готовність педагогів до роботи в інклюзивній групі, сприятливий психологічний клімат у колективі, управління командною діяльністю фахівців. Даний компонент включає організацію командної роботи. Підвищення педагогічних компетентностей, збір інформації про дітей з ООП. Інформація про дітей може бути у виді фото та відео, творчих робіт, навчальних матеріалів, усних пояснень батькам, характеристик чи висновків від фахівців.

Важливим є виділення сильних сторін особистості дитини, мотивація до навчання і спілкування, особливості навчання, можливі труднощі, результати оцінювання діагностики дитини.

2. **Змістовно-методичний компонент** – адаптований індивідуальний маршрут розвитку дитини, варіативність і гнучкість освітніх методик, форм і засобів. Включає *індивідуалізацію та диференціацію* навчання.

До індивідуалізації відноситься орієнтація освітніх програм на потреби дитини з ООП, використання її сильних сторін, переважно сенсорний стиль навчання. Диференціація навчання має на меті залучити всіх дітей до ефективної роботи на занятті.

3. **Предметно-просторовий компонент** – організована в просторі сукупність матеріальних речей і обладнання, які оточують суб'єктів освітнього процесу. Це архітектурно доступна (безбар'єрна) споруда освітнього закладу та прилеглої території, що відповідають потребам дітей з особливими освітніми потребами; використання сучасних освітніх засобів, предметів, елементів освітнього простору, що відповідають освітнім потребам усіх дітей.

Складові предметно-просторового компонента:

- освітній простір, організований з дотриманням принципів універсального дизайну;
- ресурсна кімната;
- медіатека.

Інклюзивний освітній простір визначено як систему структурних компонентів (середовищ), в якій у досяжному для кожного учасника форматі реалізуються освітні та міжособистісні відносини, забезпечуються можливості особистісного і соціального розвитку, соціалізації, саморозвитку.

Інклюзивний освітній простір відрізняється динамічністю, оскільки формує та відображає елементи складної системи соціальних зв'язків

закладу освіти, характеризується суб'єктивним сприйняттям і є результатом конструктивної соціально-педагогічної роботи. Забезпечити інклюзивний освітній простір – є важливим завданням сучасного освітнього закладу.

Ресурсна кімната – частина кімнати, що має відповідний розподіл функціональних зон, призначена для розвитку дітей, зокрема з особливими освітніми потребами, гармонізації їх психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання індивідуальних або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Ресурсна кімната є прикладом удосконалення інклюзивного середовища та гармонізації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Приміщення ресурсної кімнати містить навчальну, соціально-побутову, ігрову зони та зону відпочинку (*відповідно до Наказу МОН №414 від 23.04.2018*). У кімнаті також має бути кухня для розвитку дитиною щоденних навичок, а також корекційні та наочні засоби для проведення розвивальних занять. Меблі модульні, що забезпечить можливість по-різному формувати робочі зони – індивідуальні та групові. Окрім того, в приміщенні має бути телевізор, ламінатор, комп'ютерне обладнання та принтер для роботи з додатковим освітнім матеріалом. У ресурсних кімнатах діти можуть займатися з корекційним педагогом та дефектологом, практичним психологом, вчителем лікувальної фізичної культури та іншими фахівцями, працювати за власним адаптаційним графіком. Там діти можуть розвивати життєві навички, вчитися, відпочивати, гратися.

Створюючи ресурсну кімнату необхідно звернути увагу на:

1) *предметно-просторове планування:*

- кімната має бути достатньо просторою;
- слід уникати предметів, які можуть спричинити травмування;

2) *освітлення та вентиляцію:*

- приміщення повинне мати природне освітлення, однак, необхідно передбачити штори, жалюзі, ролети, або іншв види захисту;
- робоче освітлення здійснюється люмінесцентними лампами, допускається використання світлодіодних ламп, світильників, які відповідають вимогам Санітарного стандарту ДБН В.2.2- 4.2018;
- розрахункова температура повітря +19-23.

3) *санітарно-гігієнічні умови:*

- в ресурсній кімнаті, або поряд з нею має бути розташована умивальна раковина;

– з ресурсної кімнати має бути швидкий доступ до туалетної кімнати;

4) *зовнішній шумовий фон:*

- не бажано, щоб поряд з ресурсною кімнатою знаходилися спортивний або музичний зали, це може перешкоджати проведенню корекційно-розвиткових занять.

Гама кольорів та текстур обладнання в ресурсній кімнаті підбирається максимально нейтральних та природніх відтінків, лише деякі меблі можуть мати насичене забарвлення, будучи яскравими акцентами інтер'єру кімнати (*Лист МОН Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти від 25.06.2020*).

Медіатека – це кімната, оснащена новітніми технологіями, які створюють відповідні умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами (засоби та прилади навчання, посібники, технічні засоби, макети і муляжі, діючі моделі; обладнання для безперешкодного пересування; інформаційно-символічне забезпечення тощо).

Візуально кімната поділена *на зони:*

Першу зону оснащують медіатехнічним обладнанням (використовується для розвивальних і корекційних занять з корекційними педагогами і практичним психологом).

Друга – для розвитку моторики, пізнавальних процесів за допомогою інтерактивних ігор та роздавального матеріалу, наприклад, кінетичним піском, конструктором, магнітною абеткою.

Третя зона – для релаксації, де можна провести психоемоційне розвантаження, що дуже важливо для дітей, які швидко втомлюються, для них важливий відпочинок і часта зміна діяльності. У зоні релаксації проводиться пальчикова гімнастика, дихальні вправи в супроводі асистента вихователя, практичного психолога, вчителя-дефектолога.

Вимоги щодо застосування середовищного підходу в навчанні дітей:

– проблеми шукати не в дитині, а в середовищі, що її оточує;
– включати дитину з ООП в освітнє середовище на її власних умовах (не дитина пристосовується до середовища, а середовище до дитини);

– виявити перешкоди, що обмежують життєдіяльність дитини на всіх рівнях (можливість знаходити і пізнавати предмети, оцінювати величини і відстані, здійснювати просторове орієнтування, запам'ято-

увати послідовність дій, працювати в певному темпі, встановлювати та підтримувати контакти, планувати свою діяльність тощо);

– профілактику, усунення або послаблення перешкод здійснювати за рахунок певних перетворень в освітньому середовищі.

Г.Ковальов і Ю.Панюкова виділяють **принципи організації просторово-предметного компонента** освітнього середовища:

– принцип розмаїтості та складності, який передбачає створення можливостей просторового та предметного вибору усіма учасниками освітнього процесу;

– принцип зв'язності різних функціональних зон, який означає наявність можливостей багатofункціонального використання елементів просторового середовища, створення цілісного простору;

– принцип гнучкості й керованості середовища, котрий припускає наявність можливостей для функціональних змін різних предметів залежно від умов освітнього процесу;

– принцип організації середовища як носія символічного повідомлення, який пов'язаний з наданням додаткової актуальної інформації учасникам освітнього процесу, що підвищує їх можливості управління цим середовищем;

– принцип персоналізації середовища, який забезпечує суб'єктам освітнього процесу можливість задоволення потреби у персоналізованому просторі;

– принцип автономності середовища, який забезпечує для всіх учасників освітнього процесу можливість життєдіяльності в найбільш сприятливому для них ритмі, відповідному віковим, статевим та іншим особливостям.

Інклюзивне освітнє середовище має великий вплив на всебічний розвиток дитини – фізичний, когнітивний, соціально-емоційний, мовленнєвий та ін. Створюючи фізично і психологічно безпечне й стимулювальне середовище та забезпечуючи різноманітні ресурси, педагог сприяє розвитку і навчанню дітей через самостійне і групове дослідження, гру, взаємодію з іншими дітьми та дорослими.

Забезпечуючи дітям безпечне середовище і адаптуючи його з урахуванням конкретних освітніх потреб, педагог залучає дітей до співпраці, розв'язання завдань різної складності, як на заняттях, так і в повсякденному житті. Територія закладу дошкільної освіти та ресурси місцевої громади також є цінними складовими для створення безпечного та інклюзивного середовища.

Створення інклюзивного освітнього середовища

Організуюючи інклюзивне освітнє середовище слід враховувати індивідуальні потреби та можливості кожної дитини, дотримуватися принципів універсального дизайну в освіті, взаємодіяти з батьками та командою психолого-педагогічного супроводу закладу освіти. Освітнє середовище має забезпечувати рівновагу між організованістю і різноманітністю, між можливістю займатися самостійно та з іншими дітьми, практикувати наявні навички й опановувати нові. Це досягається в тому випадку, коли є велика різноманітність навчальних матеріалів і вони організовані так, щоб бути доступними для дитини; коли є знайомі й нові матеріали; куточки, щоб працювати наодинці та з іншими дітьми. Середовище має демонструвати повагу до різних аспектів особистості дитини, задовольняти її інтереси.

Один із способів привернення уваги до різноманітних аспектів особистості дітей – подбати про те, щоб інклюзивне середовище було місцем, де цінують участь і погляди кожного; де педагог створює рівні можливості для всіх дітей брати участь у заняттях, ігровій та трудовій діяльності; залучає кожну дитину, обираючи методи навчання і форми роботи відповідно до потреб і особливостей розвитку.

Якщо педагог створює середовище, де кожна дитина відчуває свою належність до колективу і відчувається комфортно, то діти:

- відчувають себе компетентними і захищеними;
- відчувають, що педагог і однолітки цінують їх;
- можуть ставити запитання і просити про допомогу;
- навчаються співпрацювати з іншими;
- отримують задоволення і більш позитивно приймають своє перебування у дитячому садку;
- відчувають себе впевненими, коли вони перебувають у групі;
- не відчувають занепокоєння або напруження і зосереджені на процесі навчання;
- вчаться працювати у команді (Н. Софій, Ю.Найда).

Освітнє середовище дошкільної групи включає кілька *осередків* (центрів активності дитини), у кожному з яких є широкий вибір різноманітних іграшок і матеріалів, що дають змогу успішно розвиватися та навчатися дітям із різними рівнями розвитку. Матеріали осередків педагоги періодично змінюють відповідно до інтересів і рівня розвитку дітей.

Групова кімната завжди має бути обладнана таким чином, щоб надавати дітям можливість вибору осередків діяльності та різноманітних матеріалів. Матеріали, що є в центрах, стимулюють і заохочують дітей до використання різних відчуттів.

Під час облаштування групової кімнати варто звернути увагу на меблі й приладдя. В освітньому процесі для більшості дітей з особливими освітніми потребами можна використовувати ті самі меблі й приладдя, що і для інших дошкільників. Однак деякі діти можуть потребувати спеціальних засобів для сидіння, тримання постави тощо.

Важливим аспектом доступності освітнього середовища є *доступні меблі*. Обираючи меблі, потрібно враховувати відповідність меблів зросту дітей. Висота стільців має бути такою, щоб ноги дітей стояли на підлозі. Столи мають бути приблизно на рівні дитячої талії. Гачки, вмивальники і туалетне приладдя треба закріпити на такому рівні, щоб діти могли вільно ними користуватися і поступово навчалися обслуговувати себе

Якщо дитина пересувається в інвалідному візку, то усі іграшки, навчальні матеріали мають розташовуватися так, щоб дитина могла їх дістати за потреби. Інколи дітям може знадобитися допоміжне обладнання (наприклад, ходунки), щоб мати змогу вільно пересуватися як у приміщенні, так і на дворі. У цьому випадку слід подбати, щоб був *достатній простір* і не було фізичних бар'єрів для пересування.

Іншим важливим аспектом доступності є *доступність навчальних матеріалів*. Деякі діти можуть відчувати труднощі з координацією при використанні таких матеріалів і знарядь навчального процесу, як пензлики, кольорові олівці, фломастери, пазли. Таким дітям допоможуть спеціальні насадки, які одягають на олівці чи пензлики. Альтернативою є ігри, які можна виконувати на комп'ютері за допомогою адаптованої «мишки».

Освітнє середовище має бути доступним і безпечним для усіх дітей, у тому числі для дітей з різними порушеннями зору. Меблі повинні бути із заокругленими кутами і поверхнями. У разі наявності гострі поверхні й кути мають бути позначені контрастною фарбою; у дитячих книгах має бути великий шрифт, об'ємні малюнки, а за потреби – шрифт Брайля. Педагоги мають бути ознайомлені з приладами, які використовують діти з порушеннями зору і слуху.

Не менш важливим елементом доступного освітнього середовища є *доступність видів діяльності*, зокрема для дітей з порушеннями

інтелектуального розвитку. Такі діти швидко втомлюються та можуть проявляти агресивність, діяльність за інерцією, невпевненість тощо, якщо заплановані вихователем види діяльності є надто складними для них. Щоб цього не трапалося, педагоги мають планувати види діяльності, які відповідають рівню розвитку дітей та розбивати їх на етапи. При цьому велику роль відіграє систематичне оцінювання, яке допомагає визначити актуальний рівень розвитку дитини та зону її найближчого розвитку, тобто якими вміннями і навичками дитина може оволодіти найближчим часом.

Потрібно пам'ятати, що освітнє середовище містить щонайменше два аспекти – *фізичний і соціальний*, доступність останнього досягається за допомогою таких стратегій, як надання підтримки і заохочення з боку дорослих і однолітків. Також важливим чинником доступності середовища є його *постійність*, яку можна забезпечити наявністю розпорядку дня, розміщенням меблів та матеріалів.

Доступність освітнього середовища має забезпечувати безпеку дітей. Меблі, навчальні матеріали, іграшки, обладнання – все має бути безпечним, тобто таким, щоб у жодному разі не завдавати шкоди життю і здоров'ю дітей. Окрім цього, важливо навчати дітей правилам безпеки: не бігати у групі, не кидати предмети, не штовхатися тощо. Це допоможе усім дітям, в тому числі дітям з особливими потребами, почуватися більш упевнено, комфортно та у безпеці, не відчуваючи страху, що вони можуть завдати шкоди собі чи іншим.

Умови формування інклюзивного середовища у закладах дошкільної освіти

Умовами формування інклюзивного середовища у закладах дошкільної освіти виступають:

- ресурсне забезпечення потреб інклюзивної освіти: нормативно-правове, програмно-методичне, інформаційне, матеріально-технічне;
- подолання соціальних та психологічних бар'єрів у свідомості педагогів та інших суб'єктів освітнього процесу;
- створення універсального дизайну та розумних пристосувань у закладах освіти, що має на меті забезпечення особистісно-орієнтованого навчання, в якому може реалізуватися та досягти ситуації успіху кожна дитина, незалежно від її можливостей (адаптація і модифікація освітніх програм, освітніх матеріалів, методики їх подачі,

підтримуючи самостійний вибір дитини, адаптація і модифікація оцінювання результатів діяльності, тощо);

- впровадження педагогіки партнерства, яка передбачає спілкування всіх учасників освітнього процесу, їх командну взаємодію на досягнення результату;

- створення безбар'єрного фізичного простору, у якому діти могли б безпечно пересуватись та комфортно почувати себе (входи, виходи, ліфти, пандуси, підйомники, відповідне освітлення, шумоізоляція, позначення, піктограми тощо); доступність прилеглої території до будівлі закладу освіти (шляхи руху, зона паркування транспорту);

- використання широкого спектру занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини – використання різних центрів діяльності;

- багаторазове повторення та показ завдання на наочному матеріалі, заохочення, використання потенційних можливостей дитини;

- створення в закладі освіти сприятливого соціального та емоційного клімату; атмосфери взаєморозуміння, взаємодопомоги та толерантного ставлення один до одного, не зважаючи на особливі освітні потреби здобувачів освіти.

Реалізація вище зазначених умов сприятиме входженню дитини з психофізичними особливостями розвитку в загальноосвітній простір, що відповідатиме її потребам і можливостям, забезпеченню права на здобуття якісної освіти, визнання її інтересів, наданню допомоги у процесі соціалізації та подальшої інтеграції у суспільство.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття «Інклюзивне освітнє середовище».
2. Виділіть ознаки інклюзивного освітнього середовища.
3. Що таке універсальний дизайн? Виділіть принципи універсального дизайну.
4. Розкрийте поняття «розумне пристосування» і наведіть приклади розумного пристосування в групі ЗДО.
5. Виділіть компоненти інклюзивного освітнього середовища і розкрийте їх зміст.
6. Виділіть і охарактеризуйте складові предметно-просторового компонента.

7. Назвіть вимоги щодо застосування середовищного підходу в навчанні дітей.

8. Виділіть принципи організації просторово-предметного компонента освітнього середовища.

9. Виділіть вимоги щодо організації інклюзивного освітнього середовища.

10. Виділіть та охарактеризуйте умови формування інклюзивного середовища у закладах дошкільної освіти.

Використані до теми джерела

1. Бирко Н.М. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. URL: [file:///D:/Download/2021-40-46%20\(1\).pdf](file:///D:/Download/2021-40-46%20(1).pdf)

2. Бобренко І. В. Організація просторово-предметного компонента освітнього середовища як одна з умов розвитку просторового орієнтування дошкільників з обмеженими розумовими можливостями. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/11359/1/Бобренко%20І.В.%20Організація%20просторово-предметного%20компонента%20освітнього%20середовища%20як%20одна%20з%20умов%20розвитку%20просторового%20орієнтування.pdf>

3. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник / Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. К. 2013. 128 с.

4. Заборчук Н.В. Створення інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини як показник рівня свідомості нації. 2019. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=204>

5. Ковшар О. В. Створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Випуск 67'2019 Серія 5. С.122-126. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27347/Kovshar.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. Козуля В. Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості *Молодь і ринок*. N 5 (184), 2020. С. 131-136. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/216352/223365>

7. Лист МОН «Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти» від 25.06.2020 № 1/9-348. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-stvorennya-inklyuzivnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti>

8. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, Л. І. Зайцева, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова ; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729031/1/Освітнє%20середовище%20закладу%20до%20шкільної%20освіти.pdf>

9. Поліхроніді А. Г. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. *Наука і освіта*, №6, 2016. С. 82-85. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/6_2016/16.pdf

10. Середовище, що належить дітям: порадник для педагогів закладів дошкільної освіти / Упорядники: Наталія Софій, Юлія Найда. Київ 2019. 66 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4726/file>

11. Трейтяк А. Універсальний дизайн в освіті. URL: <https://rcpio.ipro.kubg.edu.ua/?p=2414>

12. Чайковський М. Є. Інклюзивний освітній простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», №13/2017. С.76-80. URL: [file:///D:/Download/Znpkhist_2017_13_20%20\(2\).pdf](file:///D:/Download/Znpkhist_2017_13_20%20(2).pdf)

Тема 2.5. Організація інклюзивного освітнього процесу в закладі дошкільної освіти

План:

1. Відмінність інклюзивного освітнього процесу від традиційного.
2. Створення інклюзивної групи та визначення рівнів підтримки дітям з ООП.
3. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.
4. Корекційно-розвиткові заняття.

Відмінність інклюзивного освітнього процесу від традиційного

Впровадження інклюзивної освіти потребує нових підходів до організації освітнього процесу в загальноосвітніх закладах. Постає проблема переорієнтації свідомості педагогічних працівників закладу дошкільної освіти щодо здійснення своєї професійної діяльності з урахуванням принципів толерантності, поваги до індивідуальних особливостей дітей, неупередженості та недопущення дискримінації, забезпечення однакового позитивного ставлення до кожної дитини. І не здобувачів освіти потрібно адаптувати до існуючих вимог, а реформувати заклади освіти, шукати інші педагогічні підходи до розвитку, виховання та навчання, враховуючи особливі освітні потреби дітей.

Розвиток інклюзивної практики окреслює шляхи того, чому і як навчають, як інклюзивні цінності впливають на структурування і зміст освітнього процесу. Тому освітній процес має будуватися таким чином, щоб від самого початку враховувалися освітні потреби дитини.

Відмінність інклюзивного освітнього процесу від традиційного подано в посібнику М. Порошенко «Інклюзивна освіта».

Таблиця 5

Відмінність традиційного освітнього процесу від інклюзивного (М.Порошенко, 2019)

<i>Традиційний освітній процес</i>	<i>Інклюзивний освітній процес</i>
Діти з ООП навчаються вдома або у спеціальних закладах освіти. ООП дітей в освітньому процесі не враховуються. Освітні цілі для всіх дітей однакові. Усі діти мають опанувати уніфікований освітній план у визначений термін. Оцінювання здійснюється за однаковим підходом до всіх. Оцінювання результатів навчання відбувається шляхом порівняття із	Діти з ООП навчаються у звичайних закладах освіти і отримують психологічну допомогу. ООП є основою для планування освітнього процесу. Освітні цілі визначаються залежно від ООП дитини. Для кожної дитини розробляється індивідуальна програма розвитку. За потреби – індивідуальний навчальний план. Використовуються адаптовані

<p>загальним освітнім планом на основі визначених критеріїв навчальних досягнень дітей. Успішність кожної дитини порівнюється з найкращими результатами. Батьки є пасивними учасниками освітнього процесу.</p>	<p>стратегії і методи оцінювання. Основним критерієм успішності є індивідуальні досягнення дитини з ООП. Успішність навчання розглядається на основі врахування прогресу в розвитку дитини. Батьки беруть активну участь в освітньому процесі, на них покладені певні зобов'язання.</p>
--	---

Створення інклюзивної групи та визначення рівнів підтримки дітям з ООП

У закладах дошкільної освіти організація інклюзивного освітнього процесу здійснюється на основі Постанови Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». Зміни в оновленому Порядку організації інклюзивного навчання в ЗДО спрямовані на індивідуалізацію освітнього процесу для дошкільників з особливими освітніми потребами та допомогу в підтримці кожної дитини у відповідності до її потреб.

Дія цього Порядку не поширюється на заклади дошкільної освіти наступних типів: ясла-садки компенсуючого типу, будинки дитини, заклади дошкільної освіти (дитячі будинки) інтернатного типу, структурні (дошкільні) підрозділи спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Порядком визначено ***п'ять рівнів*** підтримки дітям, які мають бар'єри, що перешкоджають успішному навчанню дітей та взаємодії.

Рівні підтримки – це обсяг тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі дітей, які цього потребують, відповідно до їх індивідуальних потреб.

Інклюзивна група створюється для вихованців, які мають труднощі II-V ступенів прояву, на підставі заяви одного з законних представників дитини та Висновку.

Організація кожного рівня підтримки має наступні особливості.

Перший рівень підтримки надається дітям, які мають поодинокі незначні труднощі (I ступінь прояву). Вона ініціюється за заявою одного із законних представників та здійснюється силами закладу освіти (*інклюзивна група не створюється*). Керівник ЗДО утворює Команду супроводу, яка проводить оцінку та визначає потребу у наданні підтримки першого рівня або рекомендує звернутися для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини до ІРЦ. За рішенням Команди супроводу, зафіксованого у протоколі, складається ІПР. Додаткові корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги не надаються, заняття проводяться за розкладом групи.

Другий рівень підтримки надається дітям, які мають труднощі легкого ступеня (II ступінь прояву). Механізм її реалізації передбачає:

- адаптацію змісту навчання;
- проведення до двох корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять на тиждень та надання додаткових послуг;
- проведення занять за розкладом групи;
- призначення асистента вихователя;
- забезпечення універсального дизайну та облаштування ресурсної кімнати.

Третій рівень підтримки надається дітям, які мають труднощі помірного ступеня (III ступінь прояву). Механізм її реалізації передбачає:

- адаптацію змісту навчання;
- проведення занять з розвитку слухового та зорового сприймання, альтернативної комунікації, соціально-побутового орієнтування відповідно до потреб дитини;
- залучення поведінкового терапевта (у разі потреби);
- проведення до чотирьох корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять на тиждень;
- створення адаптованого розкладу, що передбачає відвідування занять за розкладом групи та додаткових корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять (за окремим розкладом) відповідно до ІПР;
- призначення асистента вихователя та, у разі потреби, асистента дитини.

Четвертий рівень підтримки надається дітям, які мають труднощі тяжкого ступеня (IV ступінь прояву). Механізм її реалізації передбачає:

- модифікацію чи адаптацію змісту навчання;
- можливу зміну результатів навчання;
- проведення занять відповідно до потреб дитини з жестової мови та розвитку слухового сприймання, просторового орієнтування, тактильного сприймання, альтернативної комунікації, соціально-побутового орієнтування тощо;
- використання альтернативних методів навчання та занять з самообслуговування (за потребою);
- залучення поведінкового терапевта (у разі потреби);
- консультування з фахівцями закладів спеціальної освіти;
- проведення *до шести* корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять на тиждень;
- створення адаптованого розкладу;
- призначення асистента вихователя та асистента дитини (у разі потреби);
- забезпечення універсального дизайну або розумне пристосування, облаштування ресурсної кімнати, за потреби облаштування місця навчання, закупівля індивідуальних засобів для навчання.

П'ятий рівень підтримки надається дітям, які мають труднощі найтяжчого ступеня (V ступінь прояву). Механізм її реалізації передбачає:

- адаптацію та/чи модифікацію змісту навчання, можливе використання альтернативних методів навчання;
- зміну результатів навчання;
- проведення занять з жестової мови та розвитку слухового сприймання, просторового орієнтування, тактильного сприймання, альтернативної комунікації тощо, відповідно до потреб дитини;
- проведення занять з самообслуговування;
- залучення поведінкового терапевта (у разі потреби);
- консультування з фахівцями закладів спеціальної освіти;
- проведення *до восьми* корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять на тиждень навчання за модифікованим розкладом, що передбачає відвідування закладу освіти відповідно до ІПР з обов'язковим періодичним залученням дитини в освітній процес;
- призначення асистента вихователя та асистента дитини;
- забезпечення універсального дизайну або розумне пристосування, облаштування ресурсної кімнати, облаштування місця навчання, закупівля індивідуальних засобів для навчання.

Під час організації інклюзивного навчання для дітей, які мають труднощі II-V ступеня прояву, працівниками ІРЦ чи іншими фахівцями надається методична підтримка та проводяться консультації учасників освітнього процесу. Також забезпечується посилена увага зі сторони психолога закладу дошкільної освіти до дитини та її законних представників. За рішенням Команди супроводу за участю представника ІРЦ та погодженням з батьками заклад освіти може змінювати рівень підтримки з урахуванням кращих інтересів дитини.

Освітній процес у закладі дошкільної освіти організовується з урахуванням рівнів підтримки та на основі Висновку.

Асистент вихователя забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу, бере участь у розробці та виконанні індивідуальної програми розвитку, адаптує навчальні матеріали з урахуванням особливостей освітньо-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. В освітньому процесі індивідуальні, соціальні та соціально-побутові потреби дитини задовольняє асистент дитини (це може бути один із батьків, уповноважена ними особа або соціальний працівник).

Кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах має становити *не більше трьох осіб*. Проте кількість дітей з ООП тепер визначається за рівнями підтримки:

- не більше однієї дитини, яка потребує четвертого чи п'ятого рівня підтримки;
- не більше двох дітей, які потребують третього рівня підтримки;
- не більше трьох дітей, які потребують другого рівня підтримки.

Якщо інформація про рівень підтримки, якої потребує дитина, не міститься у висновку ІРЦ, то вона розподіляється у групу закладу дошкільної освіти відповідно до рекомендацій команди психолого-педагогічного супроводу та складності порушень.

Для дошкільників, труднощі у яких було виявлено під час навчання в закладі дошкільної освіти (їх помітив уважний вихователь, вони незначні і заклад може докласти власних зусиль для їх подолання), за рішенням закладу освіти може надаватись підтримка *першого рівня*. Для цього за письмовою заявою батьків керівник закладу дошкільної освіти створює команду психолого-педагогічного супроводу, яка визначає обсяг такої підтримки. Якщо ж зусиль закладу буде недостатньо і дитині потрібна буде спеціальна допомога, заклад рекомендуватиме

батькам звернутись до ІРЦ для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.

Для всіх дітей з особливими освітніми потребами, незалежно від визначеного рівня підтримки, команда психолого-педагогічного супроводу складає індивідуальну програму розвитку. Діти з ООП здобувають дошкільну освіту відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти як і всі діти, проте за допомогою найбільш прийнятних методів, що враховують їхні потреби та можливості.

Відповідно до Положення про заклад дошкільної освіти зарахування дітей з особливими освітніми потребами здійснюється наказом директора ЗДО на підставі таких документів:

- заяви про зарахування, поданої особисто одним із батьків або іншим законним представником дитини;

- копії свідоцтва про народження дитини;

- медичної довідки, виданої відповідно до ст. 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», разом з висновком про те, що дитина може відвідувати ЗДО;

- висновку ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. *На період воєнного стану дозволяється надавати їхні копії. Висновки, видані до 1 січня 2022 р., є дійсними до закінчення строку їх дії або до видачі нового висновку в установленому порядку.*

За наявності інвалідності в дитини до заяви додаються:

- копія медичного висновку, надана лікарсько-консультативною комісією, або копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»;

- копія індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю.

Згідно з Постановою КМУ від 26.04.2022 № 483 у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична кількість дітей з ООП в інклюзивних групах, визначена цим Порядком, не застосовується. Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання дитини з особливими освітніми потребами та створенні інклюзивної групи.

Виховна робота з дітьми, що мають особливі освітні потреби, ґрунтується на загальнолюдських цінностях та спрямована на забезпечення соціалізації, розвиток комунікативних навичок, навичок самостійності та самообслуговування тощо.

Фінансування діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, державної субвенції та інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги

Дітям з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

За результатами комплексної оцінки фахівці інклюзивно-ресурсного центру визначають напрями та обсяг психолого-педагогічних та корекційно – розвиткових послуг, які надаються дітям з особливими освітніми потребами. Надають рекомендації щодо складання, виконання, коригування індивідуальної програми розвитку в частині надання психолого-педагогічних та корекційно – розвиткових послуг, змісту, форм та методів навчання відповідно до потенційних можливостей дитини, створення належних умов (доступність приміщень, особливості облаштування робочого місця, використання технічних засобів тощо).

***Психолого-педагогічні послуги** – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. (Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII).*

Комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення (частину першу Статті 1 Закону України «Про освіту» доповнено пунктом 15 згідно із Законом України від 16.01.2020 р. N 463-IX).

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги спрямовані на:

– соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їхньої самостійності та відповідних компетентностей;

– розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості;

– розвиток зорового або слухового сприймання, мовлення, пізнавальної діяльності; психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо;

– формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у загальноосвітньому закладі;

– створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та життєво важливих компетентностей.

Шляхи забезпечення корекційного компонента інклюзивної освіти:

- реалізація корекційних цілей в освітньому процесі;
- проведення корекційно-розвиткових занять спеціалістами;
- виконання батьками вимог і рекомендацій фахівців щодо корекційного впливу на дитину.

Проблеми, які виникають у дітей з ООП:

- соціальна дезадаптованість дитини;
- уповільнене й обмежене сприймання;
- недоліки розвитку моторики;
- мовленнєві порушення;
- порушення розумової діяльності;
- недостатня, у порівнянні з дітьми з типовим розвитком, пізнавальна активність;

– прогалини у знаннях та уявленнях про навколишній світ, міжособистісні стосунки;

– недоліки у розвитку особистості (невпевненість у собі, залежність від оточуючих, низька комунікабельність, егоїзм, песимізм, занижена або завищена самооцінка, невміння керувати власною поведінкою).

Вище означені недоліки можуть проявлятися у дітей неоднаковою мірою, у різних комбінаціях і вимагають внесення певних корективів у освітній процес та режим дня, що обов'язково відображається у Індивідуальній програмі розвитку.

Примірний перелік психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг для дітей з особливими потребами у загальноосвітніх закладах:

- ритміка, розвиток мовлення, лікувальна фізкультура, соціально-побутове орієнтування, корекція розвитку, орієнтування у просторі, розвиток слухового, зорового, тактильного сприймання мовлення та формування вимови, корекція зору, корекція та розвиток психофізичних функцій;
- використання елементів:
 - кінезіотерапії, анімалотерапії (іпо-, каніс-, феліно-, орніто-) арт-терапії;
 - (ізо-, драмо-, казко-, музико-, кіно-, піско-, ігро-, мульт-, фото-, кольоро-, пластилінової, танцювальної терапії, психогімнастики);
 - працетерапії, ерготерапії, ароматерапії, Монтессорі-терапії, логоритміки тощо.

Корекційно-розвивальна складова у освітньому процесі повинна мати випереджаючий характер, не тільки вправляти й удосконалювати те, чого досягла дитина, а й активно формувати те, що повинно розвинути у найближчій перспективі. Для цього необхідно узгоджувати дії всіх спеціалістів, що працюють з дитиною (дефектолог, логопед, тифлопедагог, сурдопедагог, практичний психолог, соціальний працівник, реабілітолог та інші). Їх спільна праця сприятиме успіху кожної дитини, що має ООП.

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг здійснюється шляхом проведення індивідуальних і групових занять.

Корекційно-розвиткові заняття

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються у вигляді **занять** згідно з індивідуальною програмою розвитку в індивідуальній або груповій формі. Команда супроводу формує та узгоджує з батьками розклад корекційно-розвиткових занять дитини з ООП.

Корекційно-розвиткові заняття проводяться в окремому приміщенні, в якому можуть бути створені навчальна, ігрова, сенсорна зони, зона релаксації. Діти з порушеннями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку і сенсорними порушеннями забезпечуються у закладах освіти

допоміжними засобами для навчання. В індивідуальній програмі розвитку зазначається кількість годин та напрями проведення корекційних занять, визначених ІРЦ. Години, визначені для проведення корекційно-розвиткових занять не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження дитини.

Тривалість групового корекційно-розвиткового заняття становить 30-40 хв., індивідуального 20-25 хв.

Кількість годин корекційно-розвиткових занять на тиждень:

Три-п'ять годин – для дітей з порушенням опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями.

П'ять-вісім годин – для дітей незрячих, нечуючих, з тяжкими порушеннями мовлення, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями).

Заняття проводяться працівниками закладу дошкільної освіти та додатково залученими фахівцями (умови оплати та перелік фахівців визначені Постановою КМУ від 14.02.2017 №88 зі змінами). До таких працівників відносяться: *практичний психолог, учитель-дефектолог, учитель-реабітолог.*

Практичний психолог – фахівець, який надає психологічну допомогу, розуміє закономірності роботи психіки з урахуванням вікових особливостей дитини. Психолог – це фахівець, який має вищу педагогічну освіту. До медицини не має ніякого відношення, тому не може складати маршрут лікування, призначати ліки, встановлювати діагноз. Психолог у своєму арсеналі має безліч спеціальних методик, спрямованих на корекцію тих чи інших психологічних проблем дитини. У своїй роботі психолог застосовує методи арт-терапії, ігрову, пісочну терапію, методи виховної бесіди, формат активного діалогу. Заняття можуть бути індивідуальними та груповими, залежно від того, що потрібно дитині на певному етапі розвитку. Робота з дітьми проходить у невимушеній та ігровій формі.

Учитель-дефектолог (олігофренопедагог) – корекційний педагог, який працює з дітьми дошкільного віку, що мають затримку психічного розвитку, інтелектуальні порушення, ДЦП, РАС, а також складну структуру дефекту (наявність декількох порушень у розвитку одночасно). Основний напрямок роботи – це навчання і виховання осіб з інтелектуальними порушеннями.

Основні напрями корекційної роботи учителя-дефектолога: сенсорний розвиток; формування уявлень про оточуючий світ; формування навичок орієнтування у просторі і часі; гігієна та самообслуговування; навчання гри та ігрокорекція; формування елементарних математичних уявлень – для дітей дошкільного віку; соціально-побутове орієнтування.

Учитель-реабітолог – фахівець, який працює з дітьми, які мають порушення опорно-рухового апарату, взаємодіє з батьками та педагогічними працівниками щодо систематичного проведення реабілітаційних заходів.

Оплата праці залучених на підставі цивільно-правових договорів фахівців здійснюється за рахунок коштів державної субвенції (*«Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання підтримки особам з особливими освітніми потребами»*, Постанова КМУ від 14 лютого 2017 р. №88, зі змінами від 18.05.2021 р., підстава -477 -2021-п).

І.Осіповою виділено **моделі корекції** розвитку дитини: **загальна, типова, індивідуальна.**

Загальна модель корекції – система оптимального вікового розвитку особистості в цілому. Вона включає в себе щадний охоронно-стимулюючий режим для дитини, відповідний розподіл навантажень з урахуванням психічного стану, організацію життєдіяльності дитини в закладі дошкільної освіти.

Типова модель корекції заснована на організації конкретних психокорекційних впливів з використанням різних методів.

Індивідуальна модель корекції орієнтована на психологічну корекцію різних порушень у дитини з урахуванням її індивідуально-типологічних, психологічних, клініко-психологічних особливостей. Це досягається в процесі створення індивідуальних психокорекційних програм, спрямованих на корекцію наявних недоліків з урахуванням індивідуальних чинників (І,Осіпова).

Всі три моделі тісно пов'язані і взаємозалежні, хоча мають різні завдання. Так, загальна модель психокорекції орієнтована на профілактичну роботу з дитиною, типова модель – на оптимізацію, стимулювання психічного розвитку, а індивідуальна модель – психокорекцію недоліків у розвитку дитини з урахуванням її клініко-психологічних та індивідуально-психологічних особливостей.

У процесі організації корекційно-розвиткової роботи із дитиною з порушеннями психофізичного розвитку необхідно врахувати компенсаторні можливості організму, тобто ті позитивні зміни, що відбуваються у розвитку дитини загалом під впливом цілеспрямованого, організованого навчання. Тому цей вид роботи у педагогічній діяльності – основна й невід’ємна умова успішного «залучення» дитини до інклюзивного навчання.

Складання корекційно-розвиткової програми та вміння її модифікувати – важливий компонент готовності педагога до роботи, оскільки універсальних корекційних програм не існує. Окрім структури дефекту та ступеня тяжкості, треба враховувати час його виникнення, рівень розвитку міжфункціональних зв’язків, типологічні та індивідуально-психологічні особливості дитини (можливості, досягнення, позитивні сторони), а також попередню соціальну ситуацію розвитку.

О.Гаяш виділяє *методичні вимоги*, яких слід дотримуватись при складанні корекційно-розвиткової програми:

- чітко сформулювати основну мету психолого-педагогічної корекційної роботи;
- виділити коло завдань, які повинні конкретизувати основну мету;
- визначити зміст корекційних занять, враховуючи структуру дефекту та індивідуально-психічні особливості дитини, розвиток провідного виду діяльності;
- визначити форму роботи з дитиною (групова, сімейна, індивідуальна);
- підібрати відповідні методи й техніки із врахуванням вікових, інтелектуальних та фізичних можливостей дитини;
- запланувати форму участі батьків та інших спеціалістів у корекційному процесі;
- розробити методи аналізу оцінки динаміки корекційно-розвиткового процесу;
- підготувати приміщення, необхідне обладнання та матеріали (О.Гаяш).

У ході корекційно-розвиткових занять, залежно від потреб і можливостей дитини, використовуються допоміжні навчальні технології, методики або їх модифіковані чи адаптовані елементи. Наприклад: для дитини із порушеннями зору в груповій кімнаті необхідно вибрати добре освітлене робоче місце, подбати про додаткове

місцеве освітлення. Використовувати збільшену наочність, за потреби, розробляти структуровані таблиці – підказки, використовувати контрастність.

Якщо дитина має порушення рухової сфери, необхідно подбати про можливість доступу до робочого місця, дошки (відрегулювати її висоту), місце для відпочинку, передбачити доступність туалетної кімнати і рівень допомоги у ній. Під час організації заняття педагогу необхідно враховувати складність ураження рухової сфери: як загальної, так і дрібної моторики, інші порушення, які є супроводжуючі (зниження гостроти зору чи слуху, порушення емоційно-вольової сфери, мовлення).

Головне завдання педагогів – створити оптимальні умови для розвитку й реалізації освітніх потреб цієї категорії на основі врахування можливостей конкретної особистості.

Основною вимогою щодо забезпечення корекційно-розвиткової спрямованості навчання можна визначити адаптацію змісту навчання до пізнавальних можливостей дитини. При цьому застосовується спрощення структури знань та практичних дій. Навчальний матеріал подається на більш низькому рівні узагальнення, недоступні і не зрозумілі для дитини поняття випускаються. Використання різних видів наочності сприяє досягненню дидактичної та корекційної мети. При вивченні нового матеріалу багаторазово подаються одні й ті ж знання, докладно відтворюється раніше вивчене. Поступове включення дитини в діяльність стимулює розвиток пізнавальних можливостей.

Таким чином, корекційно-розвиткові заняття будуть ефективними, якщо для організації виконання освітніх завдань використовувати ігрові способи; ігри та вправи, спрямовані на розвиток уваги, пам'яті, уяви, дотримуючись вимог програмового матеріалу; вправи на корекцію загальної моторики та розвиток тонких рухів кисті руки. Спонукайте дітей до мовленнєвої активності, здійснювати контроль за мовленням дітей; використовувати повторення матеріалу, розчленовувати матеріал на окремі частини, елементи, допомагати дітям осмислювати їх у внутрішньому співвідношенні один до одного; максимально використовувати збережені психічні функції дитини.

Питання для самоперевірки

1. Визначте порядок організації освітнього процесу в інклюзивній групі.
2. Що таке рівні підтримки?

3. Скільки рівнів підтримки дітям, що мають ООП, виділено в «Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти»? Розкрийте, яким дітям надається підтримка кожного з рівнів.

4. Для чого призначена ресурсна кімната?

5. Яка кількість дітей може перебувати в інклюзивній групі?

6. Розкрийте, на підставі яких документів відбувається зарахування дітей з ООП до інклюзивної групи.

7. Як відбувається зарахування дітей з ООП до інклюзивної групи у період воєнного стану?

8. Розкрийте зміст поняття «психолого-педагогічні послуги».

9. Розкрийте зміст поняття «корекційно-розвиткові послуги».

10. Виділіть напрямки психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

11. Визначте проблеми, які виникають у дітей з ООП:

12. Назвіть перелік психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг для дітей з особливими потребами у загальноосвітніх закладах.

13. Охарактеризуйте корекційно-розвиткові заняття.

14. Виділіть моделі корекції розвитку дитини та охарактеризуйте їх.

15. Виділіть методичні вимоги до складання корекційно-розвиткової програми.

Використані до теми джерела

1. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку: науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / Укладач О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2016. – 120 с.

2. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі: навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

3. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник, Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

4. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., М'якушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. М'якушко. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

5. Кузава І. Б. Умови організації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку <http://ap.uu.edu.ua/article/51>

6. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1025729-22#Text>

7. Миронова С. П. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту інклюзивного навчання // Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру : матеріали III-ї Міжнародної наук.-практ. конф. (27 – 28 квітня 2014 р., м. Луганськ). / за заг. ред. Т.В. Махукової. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. – С. 137– 139/

8. Організація корекційно-розвиткової роботи в умовах інклюзивноресурсного центру : методичні рекомендації / авт. кол. : Т.В. Жук, Т.Д. Ілляшенко, Т.Д. Каменщук, А.Г. Обухівська, Г.В. Якимчук; за ред. А.Г. Обухівської, Т.Д. Ілляшенко. Київ : Ніка-Центр, 2021. 94 с.

9. Постанова від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>

10. Постанова від 28 липня 2021 р. № 769 Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2021-п>

ТЕЗАУРУС (ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК)

Альтернативні програми – розробляються на інших, порівняно із загальноприйнятими, філософсько-концептуальних засадах організації, змістового наповнення освітнього процесу, створення умов для розвитку, виховання і навчання дітей.

Вальдорфська педагогіка – цілісна концепція виховання і навчання, автором якої є австрійський вчений і філософ Рудольф Штайнер (1861-1925), який розробив для педагогів систему знань про сутність людини, закономірності її розвитку, заклавши основи природовідповідності у вихованні та навчанні.

Варіативна складова змісту дошкільної освіти – визначається закладом дошкільної освіти з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів дітей та (або) побажань батьків, або осіб, які їх замінюють.

Декларація прав дитини – документ, що регулює становище дитини у сучасному суспільстві.

Дитячий антропоцентризм (термін Ж.-О. Декролі) – спонукає дитину насамперед знати все про себе: з чого складається її тіло, якими є призначення та дія різних органів, як вона спить, їсть, дихає, грається, працює, чому боїться або сердиться тощо.

Диференційований підхід – базується на знанні індивідуальних особливостей дитини, проте, на відміну від індивідуального підходу, відображає швидше відносини «дитина – освітній матеріал», ніж «дитина – дорослий».

Діти з особливими освітніми потребами – діти, які потребують додаткової (тимчасової чи постійної) підтримки в освітньому процесі.

Загальна модель корекції – система оптимального вікового розвитку особистості в цілому. Вона включає в себе щадний охоронно-стимулюючий режим для дитини, відповідний розподіл навантажень з урахуванням психічного стану, організацію життєдіяльності дитини в закладі дошкільної освіти.

Заклад дошкільної освіти – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту.

Закон України «Про міжнародні договори України» – нормативний акт про порядок укладення, виконання та припинення дії

міжнародних договорів України. Ухвалений Верховною Радою України 29 червня 2004.

Закон України «Про освіту» (2017) – регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

Інваріантна складова змісту дошкільної освіти – формується на державному рівні і є обов'язковою для навчальних закладів різних типів і форм власності, що забезпечують реалізацію завдань дошкільної освіти.

Індивідуальна модель корекції – модель, що орієнтована на психологічну корекцію різних порушень у дитини з урахуванням її індивідуально-типологічних, психологічних, клініко-психологічних особливостей. Це досягається в процесі створення індивідуальних психокорекційних програм.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – це документ, який забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії дитини з ООП відповідно до Закону України «Про освіту». Закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних послуг для розвитку та навчання дитини, розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини задля визначення конкретних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальний підхід – згідно з яким у навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається вплив на кожного, враховуються множинність і різноманітність характеристик кожної конкретної дитини – статевих особливостей, темпераменту, характеру, здібностей тощо.

Інклюзивна модель передбачає готовність освітніх закладів приймати різних дітей з особливостями розвитку, поважати їх, враховувати індивідуальні відмінності в своїх педагогічних підходах, в організації заходів та плануванні освітнього процесу.

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей в освітній діяльності

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування

багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Інклюзивний освітній простір – система структурних компонентів (середовищ), в якій у досяжному для кожного учасника форматі реалізуються освітні та міжособистісні відносини, забезпечуються можливості особистісного і соціального розвитку, соціалізації, саморозвитку.

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти.

Інноваційні програми – програми, в яких втілюються нові прогресивні концептуальні підходи, нові погляди на роль дитини і педагога в освітньому процесі, форми організації дитячої життєдіяльності тощо.

Інтегративні дні – це дні, зміст яких визначається мегатемою, що передбачає вихід за межі одного заняття для найбільш повної її реалізації.

Інтеграція – включення дитини з вадами психофізичного розвитку в середовище здорових дітей у процесі навчання, виховання, праці, проведення вільного часу; зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами в загальний освітній простір.

Інтегровані заняття – це форма навчально-виховної роботи, яка об'єднує блоки знань із різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів дітей, що дає змогу пізнавати певне явище з різних сторін, досягати цілісності знань.

Комплексні програми – програми, які розробляються відповідно до Базового компонента дошкільної освіти.

Конвенція ООН про права дитини – це угода між країнами, в якій записано, як уряд кожної країни має дбати про дітей. Цей особливий документ був ратифікований 193 країнами світу (Україною у 1991 р.).

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006) – міжнародний договір ООН про права людини, спрямований на захист прав та гідності людей з обмеженими можливостями.

Корекційно-розвиткові послуги – це комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Медіатека – це кімната, оснащена новітніми технологіями, які створюють відповідні умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами (засоби та прилади навчання, посібники, технічні засоби, макети і муляжі, діючі моделі; обладнання для безперешкодного пересування; інформаційно-символічне забезпечення тощо).

Методика Марії Монтесорі – педагогічна інновація, спрямована на здійснення особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей. В її основі лежить ідея про те, що кожна дитина з її можливостями, потребами, системою стосунків проходить свій індивідуальний шлях розвитку і особистим досягненням дитини є її незалежність.

Навчальні центри (осередки) – це організація навчальних центрів, що здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності дітей, для формування самостійності, для організації роботи дітей в парах, у малих групах, а також індивідуально.

Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів.

Національний дитячий садок – дошкільний заклад, який забезпечує трансляцію культури народу, сприяє етнізації особистості, засвоєнню духовних надбань нації.

Освітня програма закладу дошкільної освіти – це основний документ закладу дошкільної освіти, що визначає зміст і напрям роботи педагогів.

Особистісно орієнтоване виховання – це заохочення активності вихованця, допомога йому в пізнанні самого себе, формування мотивації постійного самовдосконалення, чітке визначення духовних цінностей і змістовних життєвих орієнтирів, сприяння самовираженню, саморозкриттю і самореалізації вихованця, своєчасне коригування його дій.

Особистісно орієнтований підхід – основа нової філософії – ґрунтується на принципі центрації виховання в розвитку особистості і передбачає передусім визнання пріоритету особистості, який повинен стати основою ідеології суспільства у сфері виховання, ціннісною орієнтацією.

Парціальні програми – поглиблено висвітлюють один або декілька близьких змістових компонентів, напрямів за освітніми лініями, видами діяльності, лініями розвитку тощо.

Педагогічна інтеграція – передбачає формування у дітей з обмеженими можливостями здоров'я здібностей до засвоєння навчального матеріалу, передбаченого загальноосвітньою програмою.

Прагматизм – сукупність дій, спрямованих на досягнення реальних результатів, на виховання активної діяльнійшої людини.

Принцип природовідповідності – урахування вікових та індивідуальних особливостей фізичного і психічного розвитку дитини.

Психологічний вік – певний ступінь розвитку, обумовлений закономірностями формування організму, суб'єкта діяльності та особистості.

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Ресурсна кімната – частина кімнати, що має відповідний розподіл функціональних зон, призначена для розвитку дітей, зокрема з особливими освітніми потребами, гармонізації їх психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання індивідуальних або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Рівні підтримки – це обсяг тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі дітей, які цього потребують, відповідно до їх індивідуальних потреб.

Розвивальне середовище – це сукупність умов, які забезпечують різнобічний розвиток дітей; це система матеріальних об'єктів їхньої діяльності.

Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами.

Саламанкська декларація – це перший міжнародний документ, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти.

Сензитивний період – найсприятливіший вік для розвитку тих чи інших психічних функцій (сприймання, мовлення, пам'яті тощо), що визначають психічний розвиток дитини і мають вирішальне значення для її навчання та виховання. Вперше цей термін застосував італійський педагог Марія Монтессорі.

Синергетика – нелінійне мислення, здатне сприймати істинну реальність нескінченної змінності світу.

Типова модель корекції – заснована на організації конкретних психокорекційних впливів з використанням різних методів.

Традиційні програми – базуються на усталених, загальновизнаних, перевірених часом підходах до організації та змісту освітнього процесу.

Універсальний дизайн – це стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування.

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

1. Актуальні питання теорії і практики інклюзивного навчання у закладах освіти: монографія; кол.авт.: Гаврилова Н.С., Миронова С. П., Платаш Л. Б., Романюк С.З. та ін. ; за заг. ред. Л. Б. Платаш – Регіон Емілія-Романья. Чернівці : Технодрук, 2020. 572 с.
2. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика. Навчальний посібник / Під заг.ред.проф. С.О.Нікітчиної. К.: Видавничий дім «Слово», 2014. 368 с.
3. Аніщук А.М. Актуальні проблеми дошкільної освіти: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 8.01010101 «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім М.Гоголя, 2015.152 с.
4. Аніщук А.М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин :НДУ ім.. М. Гоголя, 2016. 227с.
5. Ашиток Н.І. Культурологічний підхід до вивчення проблем інклюзивної освіти. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. 2019. № 2 (30) С.110-113.
6. Багалій Д. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода. К.: Обрій, 1992. 542 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021.26 с.
8. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн..2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.: Либідь, 2003. 344с.
9. Бирко Н.М. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. URL: [file:///D:/Download/2021-40-46%20\(1\).pdf](file:///D:/Download/2021-40-46%20(1).pdf)
10. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Вид. 2-е зі змінами і доп. Тернопіль. Мандрівець. 2022. 216с.
11. Бобренко І. В. Організація просторово-предметного компонента освітнього середовища як одна з умов розвитку просторового орієнтування дошкільників з обмеженими розумовими можливостями.
URL:<https://lib.iitta.gov.ua/11359/1/Бобренко%20І.В.%20Організація%20просторово-предметного%20компонента%20освітнього%20середовища%2>

Ояк%20одна%20з%20умов%20розвитку%20просторового%20орієнтуван
ня.pdf

12. Будяк Л.В. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти: аналіз міжнародних документів і законодавства України: URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/324>

13. Вовкочин Л. Ю. Захаренко С.О. Актуальність ідей Григорія Сковороди щодо сімейного виховання у концепції нової української школи. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 3.2020 С.169-175. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3940/4205>

14. Вознюк О.В. Головні аспекти педагогічної інтеграції. *Prosopon. Institut Studiow Miedzynarodiwy I Edukacji w Warszawie*. 2014. № 7 (1).С. 83-89. URL: http://eprints.zu.edu.ua/22869/1/Вознюк_Польща_2015.PDF

15. Всесвітній освітній форум-2015: Інчхонська декларація «Освіта 2023»: URL: <http://ipood.com.ua/novini/vsesvitniy-osvitniy-forum-2015--nchhonska-deklaraciya-osvita-2030/>

16. Гавриш Н.В, Ліннік О.О., Губанова Н.В. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод посібник; за ред. Н.В.Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2007.496 с.

17. Гавриш Н.В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*.2011.№1(1).С.16-20.

18. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / Укладач О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2016. 120 с.

19. Грабовенко Н.В. Інклюзія як стратегія реформування сучасної системи освіти. *Актуальні питання у сфері державного управління. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*.Том 31 (70) № 2 2020. С.241-245.

20. Гриньова М. В. Особистісно орієнтована технологія навчання та виховання: травень, 2015: URL: <http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/03/GrinovaM.pdf>

21. Грушевська І. В., Сидоренко Н.М. Використання спадщини М.Монтессорі у дошкільних навчальних закладах України. *Пошуки і знахідки: матеріали наукової конференції ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (квітень 2015)* / За заг. ред. Т. А. Євтухової. Слов'янськ, 2015. Вип. 15.С.49–53. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1646/1/Montesori.pdf>
22. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») від 3 листопада 1993 р. N 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text>
23. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі: навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
24. «Дитина» освітня програма для дітей від 2 до 7 років / автори: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. Видавництво: Принт-медіа, Київський університет ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.
25. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник / Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В., К. 2013. 128 с.
26. Заборчук Н.В. Створення інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини як показник рівня свідомості нації. 2019. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=204>
27. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 30, ст.1011): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text>
28. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 43, ст.345): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#Text>
29. Закон України «Про дошкільну освіту» (11 липня 2001 р). Зміни від 06.09.2018 до Закону України «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
30. Закон України «Про дошкільну освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

31. Закон України «Про міжнародні договори України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст.540). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

32. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

33. Іванюк Г.І. Клок Н.В. Актуальні ідеї Марії Монтесорі щодо розвитку особистості дитини дошкільного віку. *Молодий вчений*, N 7 (71) липень, 2019 р.С.248-252. URL:<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3234/3199>

34. Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. Зб.наук.пр.; ред. кол.: В.І.Очеретянко (гол.) та ін. Хмельницький: ХОППО, 2019. 550 с.

35. Калуська Любомира. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2018. 152 с.

36. Кісільова В. В. Корекційно-розвиткова робота в інклюзивно-ресурсному центрі: URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11051/1/Kisilova.pdf>

37. Коваленко Є. І. Педагогічні ідеї Софії Русової в контексті сучасності. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 296-300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp-2016_1_55

38. Ковшар О. В. Створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Випуск 67'2019 Серія 5. С.122-126. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27347/Kovshar.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

39. Козак Л.В., Бухал Л.Г., Нікітіна Н.Д. Закономірності використання інтеграційних форм організації роботи зі старшими дошкільниками. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 18. Т. 3. 2019. С.164-168. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30482/1/Kozak_Integr_%20№%2018_Ч_3_-164-168.pdf

40. Козуля В. Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості *Молодь і ринок*. № 5 (184), 2020. С. 131-136. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/216352/223365>
41. Колупаєва А. А. Таранченко О.М. та ін. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник. К.: «А.С.К.». 2012. 308с.
42. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посібник, Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
43. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: САММІТ-книги. 2008. 272 с.
44. Колупаєва А.А., Луценко І.В. Нормативний бюлетень. Аналіз міжнародного законодавства з питань інклюзивної освіти: URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708620/1/Нормативний%20бюлетень.pdf>
45. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.метод. посібник: наук. ред. О. Л. Кононко. К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 244 с.
46. Комплексна освітня програма «Світ дитинства» / автори-укладачі: А.М. Богуш, О.М. Байер, Л.В. Батліна, Г.І. Григоренко, З.П. Дорошенко, Р.П. Жадан, Н.В. Погрібняк, О.О. Самсонова, Л.М. Шульга. 2022. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/opys-programy-svit-dytynstva_ns.pdf
47. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року) (редакція зі змінами, схваленими резолюцією: 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
48. Конвенція про права осіб з інвалідністю (від 13.12.2006): URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
49. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
50. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОРМ-Видавництво, 2020. 44 с. URL: http://tvogovt.zp.ua/sites/default/files/konceptsiya_osvity_ditey_rannogo_ta_doshkilnogo_viku_vid_09_07_2020.pdf
51. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навч.-метод. посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І.,

Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

52. Костянтин Ушинський: наук.праці / упоряд. та наук. ред. Д.Герцюк, П.Сікорський. Львів: СПОЛОМ, 2014. 210 с.

53. Котелянець Н.В. Інтеграція в дошкільній освіті. International scientific journal «Grail of Science» № 11 (December, 2021) URL: <file:///D:/Download/17978-Текст%20статті-30194-1-10-20220120.pdf>

54. Крутій К. «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт». Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку. Вид. ЛПРС. 148 с.

55. Крутій К. Л. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію? URL: <http://ukrdeti.com/>

56. Крутій К., Грицишина І. STREAM-освіта дошкільників. *Дошкільне виховання*, 2016. №1. С.3-7.

57. Крутій К.. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*, 2017 № 1. С. 2-6.

58. Крутій Катерина. Комплексна освітня програма «Стежинки у Всесвіт»: URL: [file:///D:/Download/dv2021-1_p18%20\(3\).pdf](file:///D:/Download/dv2021-1_p18%20(3).pdf)

59. Кузава І. Б. Порівняльна характеристика термінів «інклюзія» та «інтеграція». *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. С.149-153. URL

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23096/Kuzava;jsessionid=FAC0B8ADA741F7420CAE12A2B561887D?sequence=1>

60. Кузава І. Б. Умови організації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/51>

61. Куліш Т. І. Проблеми дошкільного виховання у творчій спадщині Наталії Лубенець (1877- 1943): дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. К., 2006. 230 с.

62. Лист МОН «Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти» від 25.06.2020№ 1/9-348. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-stvorennya-inklyuzivnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti>

63. Макаренко А. С. Книга для батьків. Лекції про виховання. К.: Рад. школа, 1972. 334 с.

64. Маричева О.Б.. «STREAM-освіта в дошкільному закладі. Система роботи з формування у дітей інженерного мислення»: навч.-метод. посібник. Вінниця: ММК, 2017. 47с.

65. Машкіна Л, Педагогічна система Жана-Овіда Декролі. *Педагогічний дискурс*, випуск 16, 2014 / *Pedagogical Discourse*, Volume 16, 2014. С.119-124. URL : <https://core.ac.uk/download/230564969.pdf>
66. Методичні рекомендації до освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / автори: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. Видавництво: Принт-медіа, Київський університет ім. Б. Грінченка. 2020. 568 с.
67. Методичні рекомендації про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році. Додаток до листа МОН від 27.07. 2022 №1/8504-22. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/3b9/2e7/62e3b92e7f631954849654.pdf>
68. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1025729-22#Text>
69. Миронова С. П. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту інклюзивного навчання. *Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру: матеріали III-ї Міжнародної наук.-практ. конф. (27 – 28 квітня 2014 р., м. Луганськ)*. ; за заг. ред.. Т.В. Махукової. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. С. 137 – 139.
70. Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf>
71. Нормативні документи щодо інклюзивного навчання: URL: <https://osvita-mykolaivka.rada.today/normatyvni-dokumenty-shhodo-inklyuzivnogo-navchannya/>
72. Організація корекційно-розвиткової роботи в умовах інклюзивно -ресурсного центру : методичні рекомендації / авт. кол. : Т.В. Жук, Т.Д. Ілляшенко, Т.Д. Каменщук, А.Г. Обухівська, Г.В. Якимчук; за ред. А.Г. Обухівської, Т.Д. Ілляшенко. Київ : Ніка-Центр, 2021. 94 с.
73. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, Л. І. Зайцева, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова ; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021.222с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729031/1/Освітнє%20середовище%20закладу%20до%20шкільної%20освіти.pdf>

74. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей середнього дошкільного віку / О.К.Безсонова, Н.В.Гавриш, Т.О.Піроженко, В.В.Рагозіна, О.С.Рогозянський, О.Ю.Хартман; За заг.наук.ред. Т.О.Піроженко. Київ: Українська академія дитинства, 2019. 64 с.

75. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н.В.Гавриш, Т.В.Панасюк, Т.О.Піроженко, О.С.Рогозянський, О.Ю.Хартман, А.С.Шевчук; За заг.наук.ред. Т.О.Піроженко. 2 –ге вид., стереотип. Київ: Українська академія дитинства, 2018. 80 с.

76. Особистісно-орієнтований підхід як важлива умова ефективності процесу навчання: URL: <https://vseosvita.ua/library/osobistisno-orientovanij-pidhid-ak-vazлива-umova-efektivnosti-procesu-navcanna-533017.html>

77. Передерій О.Л. Вальдорфська педагогіка як цілісна система навчання, виховання та розвитку особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. КПУ :Запоріжжя. 2012. № 23 (76). С. 152–159. URL:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2012_23/files/P2312_22.Pdf.

78. Поліхроніді А. Г. Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. *Наука і освіта*, №6, 2016. С. 82-85. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/6_2016/16.pdf

79. Положення про інклюзивно-ресурсний центр від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP170545?an=32>

80. Порошенко М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ. ТОВ «Агенство Україна». 2019. 300с.

81. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>

82. Постанова від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>

83. Постанова від 27 січня 2021 р. № 86. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-%D0%BF#n9>

84. Постанова від 28 липня 2021 р. № 769 Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2021-п>

85. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP170588.html

86. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі середньої та дошкільної освіти. Затверджено 08.06.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b1/e72/1d2/5b1e721d2c67a022705177.pd>

87. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоева, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.

88. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник / авт.: О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко, С. В. Трикоз, І.В. Сухіна, Н. А. Ярмола.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової. К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2018.123 с.

89. Психолого-педагогічні засади технологій супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі їх соціальної інтеграції : кол. монографія : авт. кол.: Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменщук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук; наук. ред. А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко. Київ : Ніка-Центр, 2020. 113 с.

90. Рейпольська О.Д. Дошкільна освіта: сучасні стратегії, цінності й пріоритети. URL: <https://osvita.mkrada.gov.ua/doshkilna-osvita/23863/>

91. Розвиток вільної, самостійної особистості дошкільника за методом Марії Монтесорі: навчально-методичний посібник / упорядники Н.І. Нечипорук, В.В. Самаріна, Н.А. Штика. За ред. Н.І. Клокар. Біла Церква: КОПОПК, 2010.136 с.

92. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / упоряд. О.В.Проскура. К.: Освіта, 1996. 304 с.

93. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори: У 4 кн. Кн.3. За загальною редакцією Є.І.Коваленко; упор. Є.І.Коваленко, О.М.Таран. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2008.240 с.
94. Садова І.І. Ідея народності у педагогічній концепції Костянтина Ушинського. Збірник наукових праць. Випуск 17 (2–2014). С.109-113.
95. Середовище, що належить дітям: poradnik для педагогів закладів дошкільної освіти / Упорядники: Наталія Софій, Юлія Найда. Київ 2019. 66 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4726/file>
96. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Під заг. ред.Софій Н. З., К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.
97. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку/ наук.керівник К.Л.Крутій, 2020. URL: <https://lips.in.ua/ru/product/stezhinki-u-vsesvit-kompleksna-osvithn/>
98. Стеценко І. STREAM-освіта: техніка + мистецтво. *Дошкільне виховання*, 2016 № 12. С. 14-17.
99. Сухомлинский В. А. Сердце віддаю дітям. К.: Рад. шк., 1981. 382 с.
100. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа. Вибр. тв. в 5-ти томах. Т.4. К. : Рад. шк., 1977. С.206-300.
101. Таранченко О. Інклюзивна освіта. Освіта дітей з особливими потребами. Позашкілля. 2018. № 3. С. 18–20.
102. Теорія і практика інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / Упорядник Бондар К. М. 2–ге вид., доп. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
103. Трейтяк А. Універсальний дизайн в освіті. URL: <https://rcpio.ipro.kubg.edu.ua/?p=2414>
104. Ушинський К. Д. Рідне слово. В 2 т. К., 1983.Т. 1. С. 123.
105. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні. *Вибрані педагогічні твори: У 2 т. Т.1.* К.: Рад шк., 1983. С. 82-102.
106. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Вибрані педагогічні твори. У двох томах. *Теоретичні проблеми педагогіки.* К. : Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.
107. Філософські методологічні засади освітньої інтеграції. URL:<https://studfile.net/preview/5110998/page:2/>
108. Фунтікова О.О. Вальдорфський дошкільний заклад як спроба змінити на краще українське суспільство. *Педагогіка формування*

творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. Випуск 26. 2012. С. 396-405.

109. Хорошев О.М. До питання впливу філософії Г.Сковороди на його педагогічні погляди. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5937/1/Хорошев%20О.М.%20Тези.pdf>

110. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / за ред. З. Н. Борисової, В.І.Кузьменко. К.: Вища школа, 2004. 511 с.

111. Чайковський М. Є. Інклюзивний освітній простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», №13/2017. С.76-80. URL: [file:///D:/Download/Znpkhist_2017_13_20%20\(2\).pdf](file:///D:/Download/Znpkhist_2017_13_20%20(2).pdf)

112. Чопик Ю. Стражнікова І. Реалізація реформаторської педагогіки Джона Дьюї в процесі підготовки спеціалістів реабілітаційного спрямування у сучасних закладах вищої освіти України. URL http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11953/1/Strazhnikova_Chopuk_DSJ%20.pdf

113. Шульга О., Царькова О., Сахарова К. Система інклюзивної освіти як об'єкт державного управління в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 2 (41). С. 99–108.

114. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до 6 років /О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова; наук. кер. О.Л. Кононко. К: ТОВ«МЦФЕР» – Україна» 2019 р. 488с.

115. Якименко С.І. Міленіна Г.С. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтессорі: порівняльний аналіз : монографія. Київ : Слово, 2015. 296 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток до «Порядку організації діяльності інклюзивних груп в закладах дошкільної освіти»

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

1. Період виконання

2. Загальні відомості про дитину:

прізвище, ім'я, по батькові

дата народження

повне найменування закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО), який
відвідує дитина

Прізвище, ім'я, по батькові батьків/ осіб, які їх замінюють,

Телефон _____ Адреса проживання

Дата вступу до ЗДО _____ Група _____

3. Відомості про особливості розвитку дитини (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, навчальну діяльність, інше)

Порядковий номер	Дата	Зміст	Джерело інформації
------------------	------	-------	--------------------

4. Наявний рівень знань, здібностей, умінь, навичок дитини

Потенційні можливості

Потреби

5. Додаткові освітні та соціальні потреби дитини (додаткова підтримка асистента дитини, супровід соціальним працівником тощо)

Так (зазначити потреби)

Ні

6. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття (ПІБ,	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність
----------------------	--	--------------------------	-------------------------	---------------

7. Адаптація та модифікація

Назва адаптації	Так/ні	Примітка
Пристосування середовища		
- доступність		
- освітлення		
- рівень шуму		
- приміщення для усамітнення		
Психолого-педагогічна адаптація		
- використання візуального розкладу		
- збільшення часу на виконання завдань,		
- збільшення обсягу допомоги (фізична допомога, зразок, нагадування)		
- руховий режим, використання засобів концентрації уваги		
- використання заохочень		
- використання засобів концентрації уваги		
Адаптація навчального матеріалу		
- картки-підказки, картки-інструкції		
- засоби альтернативної комунікації		
Модифікація		
- Скорочення змісту матеріалу		
- Зниження вимог до участі в роботі		
Інше		

Необхідне спеціальне обладнання

Так (зазначити обладнання)

Ні

Примітки.

8. Програми, які рекомендовано використовувати для дитини з особливими освітніми потребами під час здійснення освітнього процесу

Програма розвитку, якою користується вихователь групи (вказати назву програми)

9. Індивідуальний план роботи дитини (розробляється відповідно до особливостей розвитку дитини)

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Методи і засоби реалізації	Термін виконання	Очікувані результати/уміння	Моніторинг та оцінювання досягнень*
Когнітивна						
Емоційно-вольова						
Мовленнєва						
Соціальна						
Фізична						

* Позначення для оцінювання: «+», – «виконує», ««±»» – «виконує не систематично, або «виконує з допомогою», «-» – «не виконує».

11. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Підпис

13. Погодження індивідуальної програми розвитку з батьками/особами, які їх замінюють:

прізвище, ім'я, по батькові батьків/ осіб, які їх замінюють

Я ЗГОДЕН зі змістом ІПР.
Підпис батька (матері)/ _____ осіб, які їх
замінюють _____

Дата _____

14. План консультування батьків/ осіб, які їх замінюють, у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку

Дата	Мета	Відповідальні особи
------	------	---------------------

15. Засідання членів групи з розроблення індивідуальної програми розвитку

Дата _____

Присутні

Питання, винесені на розгляд

Висновки, рекомендації

(найменування посади
директора ЗДО)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

_____ 20__ р.

Тестові завдання до дисципліни
«Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти»

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи сучасної дошкільної освіти

1. Встановити відповідність.

Кому належать ці твори: «Велика дидактика», «Материнська школа», «Видимий світ у малюнках» ?

- а) Йоган Генріх Песталоцці;
- б) Марія Монтессорі;
- в) Ян-Амос Коменський.

2. Вибрати один варіант.

Кому належить вислів «Кожна дитина має успадковані задатки, які потрібно розвивати.»

- а) Йоган Генріх Песталоцці;
- б) Фрідріх Фребель;
- в) Марія Монтессорі.

3. Вибрати один варіант.

Хто з видатних педагогів заснував заклад для дітей дошкільного віку, якому дали назву «Дитячий садок»?

- а) Жан-Жак Руссо;
- б) Фрідріх Фребель;
- в) Джон Локк.

4. Вибрати один варіант.

«Найважливіше для дитини – це знати саму себе», так писав..

- а) Жан-Овід Декролі;
- б) Ян-Амос Коменський;
- в) Йоган Генріх Песталоцці.

5. Вибрати один варіант.

Суть методики полягає в тому, щоб зумовити самовиховання, самонавчання та саморозвиток дитини.

- а) Ян-Амоса Коменського;
- б) Жана-Овіда Декролі;

в) Марії Монтессорі.

6. Вибрати один варіант.

Кому належить гасло методу: «Допоможи мені це зробити самому»?

- а) Марії Монтессорі;
- б) Фрідріху Фребелю;
- в) Йогану Генріху Песталоцці.

7. Встановити відповідність між періодом, та його особливостями.

М. Монтессорі пропонує орієнтовні терміни сензитивних періодів для розвитку дітей.

- 1) Від 0 до 3 років;
- 2) Від 0 до 5,5 років;
- 3) Від 0 до 6 років;
- 4) Від 1 до 4 років;
- 5) Від 1,5 до 2,5 років;
- 6) Від 2,5 до 6 років.

- а) період розвитку рухів і дій;
- б) період сенсорного розвитку;
- в) період сприйняття маленьких предметів;
- г) період розвитку соціальних навичок;
- д) період розвитку мовлення;
- е) період сприйняття порядку.

8 Співвіднести, хто з видатних педагогів є автором даної думки:

1) Виховання слід спрямовувати відповідно до природних особливостей дітей, а виховувати мають право люди гуманні, чуйні, чесні, які можуть бути прикладом для наслідування.

2) Вихователь ніколи не повинен забувати, що він виховує «не раба собі та іншим», а вільну, самостійну людину, яка з часом керувалася б своїм розумом і совістю та мала достатньо енергії для того, щоб виконувати вимоги і взагалі досягати того, чого прагне.

3) Живе слово, образна казка, оповідання, з виразністю прочитаний вірш, мелодія народної пісні мають панувати в дитячому саду, як і в сім'ї, і готувати душу дитини до художнього сприйняття.

- а) Григорій Сковорода;
- б) Костянтин Ушинський;
- в) Єлизавета Тихеева.

9. Вибрати один варіант.

STREAM – освіта – це

а) спеціально організований процес цілеспрямованого формування особистості, становлення і розвиток духовної сутності в єдності з оволодінням науковими знаннями та вміннями з метою формування культури інженерного мислення.

б) це вміння самостійно і відносно вільно користуватися своїми знаннями у процесі переробки природних матеріалів, енергії та інформації з метою отримання нових знань про те, аналогів чого не має у світі, а може виникнути лише у процесі інженерної творчості.

в) це цілеспрямований і систематичний процес об'єднання освітніх напрямів під час спеціально організованої взаємодії педагогів і вихованців, спрямований на вирішення освітніх завдань на основі інтеграції змісту освіти та видів дитячої діяльності.

10. Вибрати один варіант.

Заклад дошкільної освіти, який забезпечує трансляцію культури народу, сприяє етнізації особистості, засвоєнню духовних надбань нації це -

- а) Державний дитячий садок;
- б) Національний дитячий садок;
- в) Комунальний дитячий садок.

11. Вибрати один варіант.

Метою дошкільної освіти є:

а) забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок.

б) всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

12. Співвіднести типи закладів дошкільної освіти, та їх характеристику:

1) заклад дошкільної освіти для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які перебувають в родинних стосунках і де забезпечуються їх догляд, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти;

2) заклад дошкільної освіти системи охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з фізичними та (або) інтелектуальними порушеннями від народження до трьох (для здорових дітей) та до чотирьох (для хворих дітей) років;

3) заклад дошкільної освіти інтернатного типу забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку, які перебувають у родинних стосунках та утримуються за рахунок держави;

4) заклад дошкільної освіти, в якому забезпечуються фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома.

- а) Дитячий будинок;
- б) Будинок дитини;
- в) Центр розвитку дитини;
- г) (Ясла-садок) сімейного типу.

13. Вибрати один варіант.

Кому належить даний вислів «Навчання і виховання мають відповідати не тільки рівню актуального розвитку дитини, а й «зоні ближнього розвитку»?

- а) Л. Виготський;
- б) К.Ушинський;
- в) К.Вентцель;
- г) С.Рубінштейн.

14. Вибрати один варіант.

Основні засоби реалізації особистісно-орієнтованої системи виховання:

- а) різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу;

- б) індивідуальний та диференційований підходи;
- в) лінгвістичні кабінети, комп'ютери, інформаційні системи, телекомунікаційні мережі;
- г) навчально-наочні посібники.

15. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Базові принципи реалізації Стандарту дошкільної освіти:

- а) Демократичність;
- б) рівний доступ до якісної дошкільної освіти;
- в) сталий розвиток;
- г) навчання;
- д) міжвідомча взаємодія;
- е) єдність свідомості та поведінки у вихованні;
- ж) державно-громадське та державно-приватне партнерство;
- з) соціально-педагогічне партнерство.

16. Вибрати один варіант.

Базовий компонент дошкільної освіти — це

а) Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки України.

б) Міжнародний правовий документ, у якому закріплені гарантії прав дитини. Поєднує у собі високі соціально-моральні та правові норми міжнародного стандарту й педагогічні основи спілкування дорослих із дітьми.

в) Документ, що визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи дошкільної освіти, яка забезпечує розвиток, виховання і навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні.

17. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Інваріативний складник стандарту дошкільної освіти містить такі освітні напрями (декілька варіантів відповідей):

- а) «Особистість дитини».
- б) «Іноземна мова».
- в) «Дитина у світі мистецтва».
- г) «Комп'ютерна грамота».

- д) «Гра дитини».
- е) «Дитина в природному довкіллі».
- ж) «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі».
- з) «Хореографія».

18. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Варіантний складник змісту дошкільної освіти містить такі освітні напрями (декілька варіантів відповідей):

- а) «Гра дитини».
- б) «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі».
- в) «Особистість дитини. Спортивні ігри».
- г) «Дитина в соціумі».
- д) «Дитина в природному довкіллі».
- е) «Мовлення дитини».
- ж) «Мовлення дитини. Іноземна мова».
- з) «Мовлення дитини. Основи грамоти».
- и) «Дитина у світі мистецтва. Хореографія».

19. Вибрати один варіант.

Освітня програма закладу дошкільної освіти-це:

- а) основний документ закладу дошкільної освіти, що визначає зміст і напрям роботи педагогів;
- б) Стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами, що затверджуються Міністерством освіти і науки України;
- в) об'єднання освітніх, фінансових, інформаційних ресурсів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації для задоволення допрофесійних і професійних запитів дітей.

20. Вибрати один варіант.

Згідно концептуальним засадам навчальні програми розрізняють за такими критеріями:

- а) навчальні, виховні, змішані програми;
- б) традиційні, інноваційні, альтернативні програми;
- в) комплексні і парціальні програми.

21. Співвіднести правильні варіанти.

Співвіднесіть програму відповідно до її характеристики:

- 1) поглиблено висвітлюють один або декілька близьких змістових компонентів, напрямів за освітніми напрямами, видами

діяльності, тощо. Вони доповнюють зміст інваріантної чи варіативної складової чинних комплексних програм і є додатковими до них, а також можуть самостійно окреслювати завдання і зміст роботи з реалізації певної складової варіативної частини Базового компонента дошкільної освіти.

2) розробляються відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Вони окреслюють оптимальний комплекс розвивальних, виховних, навчальних функцій і змістових напрямів організації життєдіяльності в межах вікової компетентності дітей до 6 (7) років, передбачають поступові ускладнення програмового змісту на кожному віковому етапі.

- а) Комплексні програми.
- б) Парціальні програми.

22. Співвіднести правильні варіанти.

Співвіднесіть види програм відповідно до критеріїв:

Види програм:

- 1) загальноукраїнські, регіональні, локальні програми;
- 2) загальні, спеціальні, експериментальні програми;
- 3) комплексні і парціальні програми;
- 4) традиційні, інноваційні, альтернативні програми.

Критерії:

- а) За концептуальними засадами.
- б) За спрямованістю на реалізацію розвивальних, виховних, навчальних цілей освіти, змістовими складовими і наповненням.
- в) За рівнем упровадження.
- г) Залежно від призначення для задоволення освітніх потреб різних категорій вихованців.

23. Вибрати правильний варіант.

За приналежністю заклади дошкільної освіти поділяються на:

- а) комунальні, відомчі й приватні;
- б) заклади загального розвитку, компенсуючі, комбіновані та прогулянкові;
- в) заклади загального розвитку, санаторні, комбіновані.

24. Співвіднести правильні варіанти.

Співвіднесіть поняття з його визначенням:

1) організація освітнього процесу на основі врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, на основі чого досягається вплив на кожного, враховуються множинність і різноманітність характеристик кожної конкретної дитини.

2) організація освітнього процесу таким чином, коли дорослий надає перевагу роботі з підгрупою, об'єднаною за певною ознакою, а не окремою дитиною, що оптимізує освітній процес, дає різним дітям можливість навчатися і виховуватися немов за різними програмами.

- а) Диференційований підхід.
- б) Індивідуальний підхід.

25. Вибрати правильний варіант.

Важливе значення STEM-освіти полягає у тому, що вона....

- а) розкриває індивідуальні пізнавальні можливості кожної дитини;
- б) допомагає опанувати науки не відокремлено, а за допомогою інтеграції всіх освітніх напрямів у єдину систему навчання;
- в) формує соціально-громадянську компетентність дітей дошкільного віку.

26. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Виділіть нарізні підходи в організації освітнього процесу ЗДО:

- а) діяльнісний;
- б) компетентнісний;
- в) діалогічний;
- г) інтегрований;
- д) технологічний;
- е) особистісно орієнтований.

27. Доповнити фразу.

Форма освітньої роботи, яка об'єднує блоки знань із різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів дітей, що дає змогу пізнавати певне явище з різних сторін, досягати цілісності знань це -

- а) Інтегративні дні.
- б) Інтегративний підхід.
- в) Інтегровані заняття.

28. Вибрати правильний варіант.

Особистісно орієнтований підхід – це

а) визнання пріоритету особистості, який повинен стати основою ідеології суспільства у сфері виховання, ціннісною орієнтацією;

б) формуванні науково-дослідницького світогляду, уміння аналізувати актуальні проблеми дошкільної освіти, з'ясовувати умови їх вирішення;

в) підготовка вільної людини, гармонійно розвиненої, щасливої, корисної для суспільства, людини, здатної жити і боротися.

29. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Виділіть складові особистісно-орієнтованого підходу.

а) розуміння;

б) визнання;

в) навчання;

г) прийняття;

д) виховання;

е) прагнення.

30. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Виділіть комплексні програми.

а) Впевнений старт;

б) Дитина;

в) Скарбниця моралі;

г) Освіта і піклування;

д) Світ дитинства;

е) Дитяча хореографія;

ж) Соняшник;

з) Вчимося жити разом;

и) Стежинки у Всесвіт.

Розділ II. Актуальні проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти

1. Вибрати правильний варіант.

Інклюзивна освіта – це:

а) комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію

порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення;

б) система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу;

в) система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів.

2. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Які філософські ідеї лежать в основі зарубіжних досліджень і концепцій інклюзивного навчання.

- а) екзистенціалізму;
- б) позитивізму;
- в) постмодернізму;
- г) негативізму;
- д) феноменології;
- е) прагматизму.

3. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

До типів інтеграції належать наступні:

- а) соціальна;
- б) інтернальна;
- в) функціональна;
- г) зворотня;
- д) екстернальна;
- е) спонтанна або неконтрольована.

4. Вибрати правильний варіант.

Визначте тип інтеграції. Діти з особливими потребами можуть брати участь разом з іншими дітьми в позакласній діяльності, такій як: харчування, ігри, екскурсії тощо, як у дошкільних навчальних закладах, так і в загальноосвітніх навчальних закладах, однак вони не навчаються разом.

- а) соціальна;
- б) інтернальна;

- в) функціональна;
- г) зворотня;
- д) екстернальна;
- е) спонтанна або неконтрольована.

5. Вибрати правильний варіант.

Визначте тип інтеграції. Діти з особливими потребами відвідують загальноосвітні групи без отримання додаткової спеціальної підтримки.

- а) соціальна;
- б) інтернальна;
- в) функціональна;
- г) зворотня;
- д) екстернальна;
- е) спонтанна або неконтрольована.

6. Вибрати правильний варіант.

Визначте тип інтеграції: Про який тип можна говорити тоді, коли здорові діти відвідують спецшколу.

- а) соціальна;
- б) інтернальна;
- в) функціональна;
- г) зворотня;
- д) екстернальна;
- е) спонтанна або неконтрольована.

7. Співвіднести правильні варіанти.

Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення.

а) розглядається як комплексний результат навчання упродовж навчального року;

б) розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому закладі та пристосування, необхідне для цього;

в) розглядається як позитивний досвід, який набуває дитина у процесі навчання та врахування ставлення дитини до самої себе.

- 1) Участь
- 2) Досягнення
- 3) Присутність

8. Вставити пропущені слова.

Якщо _____ передбачає пристосування дітей з психічними і фізичними вадами до вимог всієї системи освіти, яка в цілому залишається незмінною, не пристосованою для навчання даної категорії дітей, то _____ полягає в адаптації системи до потреб дитини.

9. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

До функцій інклюзивної освіти належать наступні:

- а) правова;
- б) регулююча;
- в) соціалізація;
- г) комунікативна;
- д) виховна;
- е) освітня;
- ж) економічна;
- з) узагальнююча.

10. Вибрати правильний варіант.

Визначте функцію інклюзивної освіти: Виявлення й усунення чинників, що перешкоджають реалізації права дитини з ООП на освіту на умовах рівності і доступності -

- а) правова;
- б) регулююча;
- в) соціалізація;
- г) комунікативна;
- д) виховна;
- е) освітня;
- ж) економічна;
- з) узагальнююча.

11. Вибрати правильний варіант.

Формування у дітей з обмеженими можливостями здоров'я здібностей до засвоєння навчального матеріалу, передбаченого загальноосвітньою програмою це -

- а) інтернальна інтеграція;
- б) екстернальна інтеграція;
- в) педагогічна інтеграція.

12. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Виділіть міжнародні організації, які формують політику в галузі інклюзивної освіти:

- а) Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО);
- б) Європейський Союз (ЄС);
- в) Організація Економічної Співпраці та Розвитку (ОЕСД);
- г) Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ).

13. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Визначте назви всіх ключових документів ООН в яких визначаються права людини на освіту:

- а) Загальна декларація прав людини (1948);
- б) Конвенція про права дитини (1989)
- в) Орхуська конвенція (1998);
- г) Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960);
- д) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966);
- е) Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948);
- ж) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966);
- з) Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1993);
- и) Саламанська декларація (1994).

14. Вибрати правильний варіант.

Вперше вжито термін «інклюзивна освіта» в...

- а) Копенгагенській декларації про соціальний розвиток (1995);
- б) Саламанській декларації (1994);
- в) Всесвітній декларації про освіту для всіх (1990);
- г) Декларації прав дитини (1959).

15. Вибрати правильний варіант.

Яка декларація лягла в основу освітніх завдань у рамках Цілей сталого розвитку, затверджених ООН :

- а) Інчхонська декларація;
- б) Копенгагенська декларація;
- в) Саламанська декларація;
- г) Всесвітня декларація «Освіта для всіх».

16. Вибрати правильний варіант.

Основним законом, що закріплює основні права й обов'язки громадян України є:

- а) Конституція України;
- б) Закон України «Про міжнародні договори України»;
- в) Закон України «Про освіту».

17. Вибрати правильний варіант.

У якій статті Закону України «Про освіту» йдеться мова про інклюзивне навчання:

- а) Стаття 1
- б) Стаття 4
- в) Стаття 9
- г) Стаття 11
- д) Стаття 20

18. Вибрати правильний варіант.

У зв'язку з чим були внесені зміни до Закону України «Про дошкільну освіту»:

- а) прийняттям Закону «Про освіту»;
- б) прийняттям Базового компонента дошкільної освіти;
- в) прийняттям Стратегії розвитку дошкільної освіти.

19. Вибрати правильний варіант.

Мета інклюзивно – ресурсних центрів полягає в...

- а) сприянні дитині в подоланні перешкод, які заважають її успішному самовизначенню та самореалізації;
- б) визначенні особливих освітніх потреб дітей на основі сучасних діагностичних методик і з урахуванням міжнародної класифікації функцій дітей з особливими потребами.

20. Співвіднести правильні варіанти.

- 1) Внутрішня мета психолого-педагогічного супроводу.
- 2) Зовнішня мета психолого-педагогічного супроводу.

а) полягає у створенні таких умов в освітньому середовищі, які сприяють оптимізації взаємин дитини з довкіллям, дорослими,

однолітками, оптимальному розв'язанню різноманітних життєвих проблем з урахуванням особливостей і можливостей дитини;

б) полягає у створенні умов та наданні допомоги, що дозволить дитині визначитися з прийняттям оптимальних рішень в ситуаціях життєвого вибору, самостійно долати перешкоди на шляху спілкування, розвитку, самореалізації і здорового способу життя.

21. Співвіднести правильні варіанти.

В організаційній структурі системи управління інклюзивною освітою виділяються три рівні: вищий, центральний і місцевий.

Співвіднесіть кожен з рівнів та його характеристики.

- 1) Центральний рівень;
- 2) Вищий рівень;
- 3) Місцевий рівень.

а) відповідає за реалізацію державної політики у сфері інклюзивної освіти на території певної адміністративної одиниці, готують і вносять на розгляд відповідної ради, об'єднаної територіальної громади проекти бюджетних витрат на інклюзивну освіту, здійснюють управління закладами й установами освіти, координують роботу інших структур влади щодо реалізації державних, регіональних (місцевих) програм розвитку інклюзивної освіти;

б) відповідає за формування державної політики у сфері інклюзивної освіти, розробляють концепції, прогнози, проекти державних програм, пропозиції і доповнень до законодавчих актів, здійснюють контроль за дотриманням законодавства стосовно інклюзивної освіти;

в) формує засади державної політики щодо інклюзивної освіти; ухвалює законодавство, нормативно-правові акти; контролює їх дотримання; затверджує загальнодержавні програми і стратегії розвитку інклюзивної освіти, обсяг фінансування інклюзивної освіти.

22. Вибрати правильний варіант.

Основне завдання асистента вихователя, як учасника освітнього процесу....

а) допомогти педагогові у забезпеченні особистісно-орієнтованого, індивідуального підходу в освітньому процесі, зокрема у створенні ІПР для дитини з ООП;

б) організувати роботу творчих груп педагогів дошкільного закладу з метою аналізу перспективного педагогічного досвіду, розроблення моделей планування та проведення освітнього процесу;

в) створення умов для формування в дітей мотивації до самовиховання і саморозвитку, підвищення зацікавленості до навчання формування психологічної готовності дітей до дорослого самостійного життя та подальшої реалізації себе.

23. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Основні напрями психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти:

- а) повага до індивідуальних особливостей дитини з ООП;
- б) попередження виникнення проблем розвитку дитини;
- в) допомога дитині у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання і виховання;
- г) психологічне забезпечення індивідуальних освітніх програм;
- д) розвиток психолого-педагогічної компетентності батьків і педагогів;
- е) дотримання інтересів дитини з ООП, недопущення дискримінації та порушення її прав.

24. Вибрати правильний варіант.

Індивідуальна програма розвитку – це

- а) документ, який закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних послуг для розвитку та навчання дитини, розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини задля визначення конкретних стратегій і підходів до навчання;
- б) основний документ закладу дошкільної освіти, що визначає зміст і напрям роботи педагогів;
- в) педагогічна інновація, спрямована на здійснення особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей.

25. Співвіднести правильні варіанти.

- 1) Інклюзивний освітній процес.
 - 2) Традиційний освітній процес.
- а) Діти з ООП навчаються вдома або у спеціальних закладах освіти;

ООП дітей в освітньому процесі не враховуються;
освітні цілі для всіх дітей однакові;
усі діти мають опанувати уніфікований освітній план у визначений термін;
оцінювання здійснюється за однаковим підходом до всіх;
успішність кожної дитини порівнюється з найкращими результатами;
батьки є пасивними учасниками освітнього процесу.

б) Діти з ООП навчаються у звичайних закладах освіти і отримують психологічну допомогу;
ООП є основою для планування освітнього процесу;
освітні цілі визначаються залежно від ООП дитини;
використовуються адаптовані стратегії і методи оцінювання;
основним критерієм успішності є індивідуальні досягнення дитини з ООП;
успішність навчання розглядається на основі врахування прогресу в розвитку дитини;
батьки беруть активну участь в освітньому процесі, на них покладені певні зобов'язання.

26. Вибрати правильний варіант.

Інклюзивне освітнє середовище у закладі дошкільної освіти – це

- а) сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;
- б) система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні;
- в) сукупність матеріальних засобів, за допомогою яких здійснюється освітній процес.

27. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Принципи створення інклюзивного середовища:

- а) готовність пристосовуватись до індивідуальних потреб різних категорій дітей;
- б) індивідуалізація та диференціація освітнього процесу, його модернізація;

- в) принцип ступеневої освіти;
- г) гуманні стосунки з кожною дитиною, підтримка її самостійності та активності;
- д) зв'язок навчання з життям;
- е) партнерська взаємодія з родиною;
- ж) науковості, формування понять у процесі навчання;
- з) складання індивідуальної програми розвитку з урахуванням запитів сім'ї,
- и) єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання.

28. Вибрати правильний варіант.

Універсальний дизайн – це...

- а) внесення модифікацій для забезпечення реалізації усіх прав дитини з особливими потребами (гнучкий розклад занять, пандуси, підйомні пристрої);
- б) стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування.

29. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Компоненти інклюзивного освітнього середовища):

- а) комунікативно-організаційний компонент;
- б) змістовно-методичний компонент;
- в) особистісний;
- г) інформаційно- комунікаційний;
- д) предметно-просторовий компонент.
- е) організаційно-діяльнісний.

30. Вибрати правильні відповіді (множинний вибір).

Моделі корекції розвитку дитини:

- а) загальна;
- б) універсальна;
- в) особистісна;
- г) типова;
- д) індивідуальна.

ДЛЯ ПОДАТОК

Навчальне видання

АНІЩУК Антоніна Миколаївна

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

*Навчальний посібник
для студентів другого (магістерського) рівня
спеціальності 012 Дошкільна освіта*

Технічний редактор – І. П. Борис
Верстка, макетування – О. В. Борщ

Книга друкується в авторському редагуванні.

Підписано до друку 16.06.23 р.	Формат 60x84/16	Папір офсетний
Гарнітура Times	Обл.-вид. арк. 12,86	Електронне вид-ня
Замовлення № 771	Ум. друк. арк. 15,71	

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.

м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А

(04631) 7–19–72

E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2137 від 29.03.05 р.